

Kiihdytys vie turbokasvuun

Taloustekstien metaforiikka kääntäjän näkökulmasta

Sari Koponen
Käännöstiede (saksa)
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Tampereen yliopisto
18.1.2007

Tampereen yliopisto
Käännöstiede (saksa)
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

KOPONEN, SARI: Kiihdytys vie turbokasvuun. Taloustekstien metaforiikka kääntäjän näkökulmasta

Pro gradu -tutkielma, 85 sivua + liitteet (6 kpl) + saksankielinen lyhennelmä, 12 sivua.
Tammikuu 2007

Tässä tutkielmassa tarkastellaan suomen- ja saksankielisten taloustekstien tapaa metaforisoida taloutta ja sen osa-alueita. Taloustekstit ovat käännöstieteessä suhteellisen vähän tutkittu osa-alue huolimatta siitä, että talous on vahvasti läsnä arkielämässämme. Käsitteellä *talouseläminen* viitataan tutkielmassani ensisijaisesti kansantaloustieteen alan teksteihin. Niissä tarkastellaan taloutta ja sen toimintaa kokonaisuutena eikä keskitytä yksittäisten yritysten toimintaan. Taloustekstien ominaisuuksia ovat mm. graafijargon, nominaalistukset, toimijoiden hämärtyminen ja metaforat.

Käsitän metaforan kielikuvana, jossa jotakin asiaa kuvataan käyttämällä toiselta käsitteeltä peräisin olevia ilmaisuja. Talousteksteissä puhutaan yleisesti abstrakteista asioista, joiden kielentämisessä metaforien käyttö on yleistä. Aluetta, jolta metaforinen ilmaisu on peräisin, kutsutaan lähdealueeksi. Tutkielmassa metaforat luokitellaan lähdealueittain, koska siten on mahdollista päätellä mihin elämäntilanteisiin talous rinnastetaan. Käännöstieteessä metafora on usein ohitettu vain lyhyellä maininnalla.

Tutkielman aineisto koostuu suomalaisista ja saksalaisista teksteistä, joille yhteistä on suhdannekehityksen kommentoiminen. Tekstit edustavat kahta eri tekstilajia, journalistisia tekstejä ja viranomaistekstejä. Ensiksi mainittuja ovat talouseläminen julkaisujen Internet-versioiden artikkelit, ja viranomaistekstejä edustavat otteet Euroopan keskuspankin kuukausikatsauksesta. Molemmista tekstilajeista on saman verran suomen- ja saksankielistä materiaalia.

Tutkielma edustaa kontrastiivista tekstintutkimusta, jossa erikielisiä autenttisia tekstejä verrataan toisiinsa, tässä tapauksessa käännöstieteellisestä näkökulmasta. Bernd Spillnerin (2002a) jaottelussa tutkielma sijoittuu tilanne-ekvivalenttisen tekstivertailun ryhmään, jossa kahden kielen tekstejä voidaan verrata keskenään ilman, että ne ovat käännössuhteessa toisiinsa. Menetelmän avulla voidaan tutkia kontrastiivisesti esim. tekstin rakennetta tai metaforiikkaa.

Analyysissä tarkastelen aluksi erikseen viittä tärkeintä lähdealuetta, joilta aineistoni metaforat ovat peräisin. Lähdealueet ovat ihminen, luonto, säätila, kilpailu ja sota. Mainitut lähdealueet ovat yleisimmät molemmissa kielissä ja myös yksittäisten metaforien kohdalla löytyy runsaasti vastaavuuksia. Osa metaforista voidaan siis kääntää sellaisenaan saman lähdealueen sisällä. Analyysin toisessa vaiheessa nostan esiin muutamia kohtia, joissa kielten välillä on selkeitä eroja käsitteiden metaforisoinnissa, kuten arkieläminen metaforat ja kulkuneuvot. Niissä kääntäjän tulisi olla tietoinen kielten eroista, jotta hän osaa välttää tekstiin kuulumattomia ja mahdollisesti tekstin vastaanottamista vaikeuttavia ilmaisuja.

Avainsanat: metafora, metaforan kääntäminen, talouseläminen, talousteksti, taloustekstin kääntäminen

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Talousalan kieli ja sen tutkimus.....	4
2.1	Talouskielen ominaisuuksia.....	6
2.2	Taloustekstien kääntäminen.....	9
2.3	Erilaisia taloustekstejä.....	11
2.3.1	Liike-elämän tekstit.....	13
2.3.2	Journalistiset tekstit.....	14
2.3.3	Viranomaistekstit.....	16
3	Metaforan käsite.....	19
3.1	Teoreettinen viitekehys.....	19
3.2	Käsitteen määrittelyä.....	20
3.3	Kognitiivinen metaforateoria.....	23
3.4	Läheisiä käsitteitä.....	26
3.4.1	Metonymia.....	26
3.4.2	Analogia ja samanlaisuus.....	27
3.5	Metafora ja ajattelu.....	28
3.6	Metaforat talousteksteissä.....	29
4	Metaforan kääntämisestä.....	33
5	Tutkimusmenetelmä ja aineisto.....	38
5.1	Peruskäsitteitä: teksti ja tekstilaji.....	38
5.2	Kontrastiivinen lingvistiikka.....	41
5.3	Aineiston valinnasta.....	45
5.4	Aineiston esittely.....	47
5.4.1	Artikkelit.....	47
5.4.2	Euroopan keskuspankin kuukausikatsaukset.....	48
6	Aineiston analyysi.....	50
6.1	Metaforien lähdealueita.....	50
6.1.1	Ihminen.....	51
6.1.2	Luonto.....	55
6.1.3	Säätila.....	58
6.1.4	Kilpailu.....	60
6.1.5	Sota.....	62
6.2	Eroja kielten välillä.....	64
6.2.1	Terveystila.....	64
6.2.2	Arkielämä.....	67
6.2.3	Alijäämä.....	69
6.2.4	Sota.....	71
6.2.5	Kulkuneuvot.....	72
6.2.6	Talous itsenäisenä toimijana.....	74
6.3	Päätelmät.....	76
7	Yhteenveto.....	77
	Lähteet.....	80

LIITTEET

Liite 1: Talouselämä: Kiihdytys vie turbokasvuun ensi vuonna

Liite 2: Taloussanomien: Inflaation hillintä on keskuspankin pätehtävä

Liite 3: Capital: Auf der Gewinnerseite

Liite 4: Wirtschaftswoche: Export legt weiter zu

Liite 5: Ote Euroopan keskuspankin kuukausikatsauksen 09/2005 suomennoksesta

Liite 6: Ote Euroopan keskuspankin kuukausikatsauksen 09/2005 saksannoksesta

DEUTSCHE KURZFASSUNG

1 Johdanto

Talous on laaja ja monipuolinen ala, joka liittyy keskeisesti ihmisten jokapäiväiseen elämään. Raha on yksi talouden keskeisimpiä käsitteitä mahdollistaen suuren osan nykyaikaisesta elämästä. Ostamme ruokaa ja vaatteita pysyäksemme kylläisinä ja lämpiminä, maksamme asumisesta, lämmöstä ja vedestä. Yhä suurempi osa tuloistamme menee nykyisin vapaa-ajan viettoon, vaikka ilmaisista harrastuksista muistutetaan jatkuvasti. Harvaa kiinnostaa talouspolitiikka tai keskuspankin toimet, mutta kun ne näkyvät kulutustuotteiden kallistumisena tai tulojen vähenemisenä, seuraukset eivät jää keneltäkään huomaamatta. Tästä osansa hoitaa myös media, jossa talousuutiset ovat saaneet tukevan jalansijan.

Huolimatta talouden keskeisestä asemasta sen rooli käännettieteellisen tutkimuksen piirissä on jäänyt valitettavan vähäiseksi. Taloustekstien laiminlyötyyn asemaan niin kielen- kuin tekstintutkimuksessakin ovat viitanneet muun muassa Markus Hundt (1995: 4) ja Liisa Tiittula (2001: 57). Myös taloustieteen puolella mielenkiinto alan kieleen on ollut vähäistä.

Talouselämän tekstillä viitataan tutkielmassani ensisijaisesti kansantaloustieteen alan teksteihin. Koska mielenkiintoni kohdistuu siihen, millä tavalla talous ja sen ilmiöt metaforisoidaan suomen ja saksan kielissä, on järkevää rajoittaa aineisto koskemaan tekstejä, joissa kuvaillaan nimenomaan taloutta kokonaisuutena. Liiketalouden tekstit koskevat usein jotain tiettyä yrityksen toimintoa (liikekirjeet, sopimukset) tai niiden kohderyhmä ja funktio eivät ole mielekkäitä tutkimuskysymyksen kannalta (yritysesitteet, markkinointi). Liike-elämän teksteissä keskeinen kuvauksen kohde on yritys ja sen toiminnot, kansantalouden alalla puolestaan talous ja sen osa-alueet kuten inflaatio, bruttokansantuote ja pörssikurssit.

Tutkielmani tarkoituksena on tarkastella talouselämän tekstejä ja erityisesti niissä käytettyjä metaforia kääntäjän näkökulmasta. Talousteksteissä puhutaan yleisesti abstrakteista asioista, joiden kielentämisessä käytetään hyväksi metaforisia ilmaisuja. Metafora on käsitteen siirtämistä käsittealueelta toiselle jonkin kahta asiaa yhdistävän piirteen perusteella. Aluetta, jolta metaforinen ilmaisu on peräisin, kutsutaan lähdealueeksi. Tutkimalla kielessä esiintyviä metaforisia ilmauksia voidaan siis saada vihiä siitä, mihin asioihin puheena olevat käsitteet rinnastetaan.

Analyysissani aion tutkia, minkälaisia metaforia suomen- ja saksankielisissä talousteksteissä käytetään. Kyse on erityisesti siitä, onko metaforisoinnissa eroja eli rinnastetaanko talous ja sen ilmiöt samalla tavalla suomen ja saksan kielissä. Koska näkökulmani on käännettieteellinen, tarkoituk-

senani ei ole tuottaa kontrastiivisen kielitieteen kaipaamaa systemaattista tutkimusta suomalaisista ja saksalaisista metaforista ja niiden vastaavuuksista. Pikemminkin pyrin vertaamaan metaforien käyttöä tietyissä todellisissa teksteissä ja näin löytämään kielten välillä eroja ja yhtäläisyyksiä. Oleellinen kysymys on, missä määrin kääntäjän tulisi olla tietoinen mahdollisista eroista kielten tavoissa metaforisoida taloutta ja sen ilmentymiä.

Tutkielmani aineiston olen valinnut talousteksteihin erikoistuneen kääntäjän tehtäväkenttää silmällä pitäen. Mukana on kahdenlaisia tekstejä, artikkeleita talousalan julkaisuista ja otteita Euroopan keskuspankin kuukausikatsauksesta. Edustettuna on siis kaksi eri tekstilajia, journalistiset tekstit ja viranomaistekstit. Yhdistävänä tekijänä kyseisillä teksteillä on talouden tapahtumista kertominen, joten ne voidaan nähdä eräänlaisina suhdannekatsauksina. Lähtökohtaisesti metaforia on talousteksteissä tekstilajista riippumatta, mutta analyysissäni tulen mahdollisuuksien mukaan huomioimaan myös tekstilajien eroja metaforien käytössä.

Olen valinnut tutkimuskohteekseni metaforat, koska niiden avulla voidaan tutkia talouskielen pinnan alle kätkeytyviä kytköksiä. Kuitenkin metaforat yhdistetään usein kaunokirjalliseen tai luovaan kielenkäyttöön eli niitä ei ensimmäisenä yhdistetä asiategsteihin. Hundt on osoittanut, että metaforat kuuluvat paitsi jokapäiväiseen viestintään, myös teoreettiseen erikoisalan kieleen. Hundt (1995: 11) muotoilee hypoteesinsa seuraavasti:

Es [Anliegen der Untersuchung] betrifft die Prinzipien des metaphorischen Sprechens in der Alltags- und Fachkommunikation. Die These lautet, dass das kognitive Prinzip der metaphorischen Versprachlichung von Vorgängen und abstrakten Sachverhalten nicht nur ein konstitutiver Bestandteil der Alltagssprache, sondern auch der Fachkommunikation im allgemeinen ist.

Lähden tutkielmassani liikkeelle oletuksesta, että Hundtin hypoteesi pitää paikkansa. Voidaan siis olettaa, että metaforat kuuluvat kiinteästi talousteksteihin, eikä niiden esiintyminen aineistossani johdu esimerkiksi tekstilajista tai muista tekijöistä.

Hundtin teorian teksteistä koostuva aineisto edustaa yhtä ääripäätä. Esimerkiksi määrää ilmaisevia metaforia tutkinut Olaf Jäkel (1994) ja Suomen markan metaforisointia tarkastellut Tuula Nurminen (1999) ovat käyttäneet aineistona lehtitekstejä, jotka puolestaan edustavat täysin toisenlaisia taloustekstejä. Tiittulan (2001) suhdannekatsauksia käsittelevän artikkelin aineisto on monipuolimpi, koska se koostuu eri instanssien laatimista suhdannekatsauksista. Tiittula (mts. 57) on myös vertaillut suomalaisia ja saksalaisia katsauksia ja todennut metaforiikan olevan niitä yhdistävä piirre. Metaforat ovat siis olennainen osa erilaisia taloustekstejä.

Tutkielmani teoreettinen viitekehys muodostuu kahdesta osasta. Tutkimuskohde eli taloustekstit määrittää sen diskurssin, jonka puitteissa teen johtopäätökset aineistostani. Ensimmäisessä luvussa luonkin katsauksen talouskieleen sekä sen ominaisuuksiin ja kääntämiseen. Erilaisten talousalan tekstilajien esittelyssä pääpaino on oman tutkielmani kannalta oleellisissa tekstilajeissa. Työni teoreettinen viitekehys täydentyy luvuissa 3 ja 4 metaforan teorialla sekä käännöstieteellisellä lähestymistavalla metaforiin. Luvussa 5 esittelen tutkimusmenetelmäni ja aineistoni sekä eräitä aiheeni kannalta tärkeitä käsitteitä.

Varsinainen analyysini alkaa luvusta 6 ja perustuu aineistosta keräämiini metaforisiin ilmaisuihin. Aluksi esittelen viisi yleisintä lähdealuetta, joiden avulla luon yleiskuvan siitä, mihin talous rinnastetaan suomen- ja saksankielisissä talousteksteissä. Tämän jälkeen tarkastelen luvussa 6.2 joitakin eroja, jotka ilmenevät kielten välillä ja joilla on siten merkitystä tekstien kääntäjälle. Pyrin pohtimaan, missä määrin kääntäjä voi kääntää metaforat saman lähdealueen sisällä vai onko ilmaisuja tarpeen sopeuttaa vastaamaan kohdekielen konventionaalisia tapoja metaforisoida vastaava ilmiö.

2 Talousalan kieli ja sen tutkimus

Aloitin tarkastelemalla talousalan kieltä ja sen tutkimusta. Esittelen muutamia talouskielen ominaisuuksia ja pyrin esimerkkien avulla havainnollistamaan niiden roolia omassa aineistossani. Luvussa 2.2 tarkastelen lyhyesti taloustekstien kääntämistä, minkä jälkeen siirryn käsittelemään erilaisia taloustekstejä. Liike-elämän tekstejä on tutkittu enemmän kuin kansantaloustieteen tekstejä, mutta koska ne eivät oman aiheeni kannalta ole oleellisia, sivuutan ne lyhyellä esittelyllä luvussa 2.3.1. Journalistisia tekstejä ja viranomaistekstejä esittelen sen sijaan laajemmin. Jälkimmäisen yhteydessä käsittelem lyhyesti myös EU-kääntämistä.

Talous on laaja ilmiö ja sen vuoksi niin *talousteksti* kuin *talouskielikin* ovat hankalasti määriteltäviä käsitteitä. Käsitän talouskielen yhdeksi erikoisalan kielistä (erikoiskielistä ks. esim. Hoffmann 1985). Taloustekstit eivät kuitenkaan ole yksi yhtenäinen tekstilaji eikä ole olemassa yhtä homogeenista talouskieltä, vaan lähtökohtana ovat erilaiset käyttötilanteet: arkipäivä, instituutiot tai tiede (Hundt 1995: 8). Muun muassa Bernd Spillner (2002b: 145–146) ja Radegundis Stolze (1999: 181) nimeävät talouskielen ongelmallisen rajaamisen suurimmaksi ongelmaksi talousalan tekstien tutkimuksen saralla. Useimmat tutkimukset käsittelevätkin jotain tiettyä talouden alaa, kuten tuoteselosteita, sopimuksia tai vuosikertomuksia. Ala on niin laaja, että kokonaisvaltaista tutkimusta on vaikea tehdä tai edes löytää yhteisiä, kaikkiin talousalan teksteihin päteviä piirteitä.

Aiemmin taloustekstin käsitteellä tarkoitettiin Stolzen (mts. 181–182) mukaan lähinnä lehdistön talousuutisia, jotka hän kuitenkin luokittelee alan ulkoiseksi viestinnäksi. Talouskielen ydinaluetta on talouden instituutioiden välinen viestintä, johon kuuluvat esimerkiksi sopimukset, taseet ja tieteelliset tutkimukset. Keskeisintä talousviestinnässä on kuitenkin yritysten toiminta, koska yritykset ovat talouden tärkeimpiä instituutioita. (Mts.) Toisin sanoen yritykset ovat talouden tärkein viiteryhmä, koska ilman niitä ei olisi mitään jaettavaa.

Alusta lähtien talouselämään ovat yritystoiminnan lisäksi kuuluneet myös valtiontalouden kysymykset eli yhteisen hyvän jakaminen, kansainvälinen kauppa valuuttaongelmineen sekä talouskehityksen ennustaminen ja kommentoiminen. Tämänkaltaiset kysymykset kuuluvat kansantaloustieteen alaan, johon myös oma mielenkiintoni tässä tutkielmassa kohdistuu. Palaan liike- ja kansantaloustieteellisten tekstien suhteeseen luvussa 2.3. Koska tarkastelen tutkielmassani

talousviestintää, on tärkeää huomioida myös taloustieteelliset lähestymistavat¹. Tekstejä ei voi analysoida ymmärtämättä niiden sisältöä, minkä vuoksi talousteorioiden tunteminen on välttämätöntä. Tutkielmani ei kuitenkaan käsittele taloustiedettä vaan kieltä, jonka avulla taloudesta raportoidaan.

Markus Hundtin teos *Modellbildung in der Wirtschaftssprache* (1995) tarjoaa kattavan katsauksen talouskielen tutkimukseen. Hundtin varsinainen tutkimuskohde on *rahan* käsite, jota hän tutkii eri ikäisistä teoriateksteistä metaforien avulla. Hundt (mts. 13) jakaa talouskielen tutkimuksen karkeasti kahteen aikakauteen, joita erottaa toinen maailmansota ja joiden välillä ei juurikaan ole yhteyksiä. Ennen vuotta 1945 talouskielen tutkimuksen lähestymistapa oli yleensä historiallis-etymologinen tai rakenteellis-funktionalistinen. Toisen maailmansodan jälkeistä tutkimusta Hundt kritisoi keskittymisestä yksittäisiin kieliopillisiin ongelmiin ja sisällöllisen analyysin rajoittumisesta kielen tai ideologian kritisointiin. (Mts. 13–15.) Aikakauden tutkimuksen Hundt (mts.) jakaa seitsemään osa-alueeseen:

1. Termien tutkimus
2. Syntaksi ja morfologia
3. Kieli- ja ideologiakritiikki
4. Taloussaksan opetus
5. Lukuohjeet
6. Taloustekstien metaforiikka
7. Yritysviestintä

Eri osa-alueet ovat aikajärjestyksessä, eli Hundtin (1995: 24) mukaan tutkimus alkoi toisen maailmansodan jälkeen terminologian tutkimuksesta ja viime vuosina erityisesti yritysviestinnän tutkimus on lisääntynyt voimakkaasti. Esittelen Hundtin näkemykset metaforan tutkimuksesta myöhemmin (luku 3.6). Ryhmä 5 eli lukuohjeet liittyvät talousuutisiin. Talouslehdistöä on Hundtin (mts. 37) mukaan toistuvasti moitittu siitä, että lehtiartikkelit ovat tavallisille lukijoille paitsi temaattisesti epäkiinnostavia, myös tyylillisesti vaikeaselkoisia. Tämän vuoksi talousuutisten lukemista varten on laadittu lukuohjeita, jotka tekevät selkoa niin talouslehdistön historiasta kuin tarvittavista taustatiedoistakin, pääpainon ollessa viimeksi mainituilla (mts. 37–38). Nykyäänkin sanomalehtien taloussivuilla on usein sanakirjamaisia osioita, joissa selitetään hankalia sanoja. Talousuutisten ja muidenkin taloustekstien vaikeaselkoisuuteen palaan seuraavassa luvussa, kun tarkastelen talouskielen ominaisuuksia.

¹ Ks. suomalais-saksalaiset kulttuurierot talouselämän viestinnässä 1989: 19.

Angelika Hennecken ja Hartmut Schröderin (2002: 7–8) mukaan talousviestinnän tutkimus on vielä nuorta, mutta se on lisääntynyt voimakkaasti viime vuosina sekä tullut monitieteellisemmäksi. He myös painottavat talouselämän kulttuurierojen voittamisen merkitystä matkalla kohti yhtenäisen eurooppalaisen markkina-alueen saavuttamista (mts.).

Talouskielen tutkimus Suomessa on tähän mennessä keskittynyt voimakkaasti yritysviestintään. Ewald Reuterin ja Marja-Leena Piitulaisen (2003: 9) mukaan kulttuurienvälisen talousviestinnän tutkimus alkoi Suomessa 1980-luvun alussa. Aihetta on kulttuuriparissa Suomi-Saksa käsitelty ainakin kahden tutkimusprojektin puitteissa: vuonna 1987 alkoi Vaasan yliopistosta johdettu projekti ”suomalais-saksalaiset kulttuurierot talouselämän viestinnässä” ja vuosina 2002–2003 Tampereen yliopistossa tutkittiin suomalais-saksalaista talousviestintää Pirkanmaalla (ks. Reuter & Piitulainen 2003). Molemmista tutkimusprojekteista yhtenä tavoitteena on ollut ajantasaisen oppimateriaalin tuottaminen ja siten taloussaksan opetuksen kehittäminen. Filologista talousviestinnän tutkimusta motivoivat siis pedagogiset tavoitteet, ja kääntäminen tulee sivutuotteena. Siksi myös käännöstieteellä olisi annettavaa talousviestinnän tutkimukseen.

2.1 Talouskielen ominaisuuksia

Pirjo Karvonen tarkastelee artikkelissaan *Missä on taloustekstin ihminen?* (1999) talousteksteissä esiintyviä toimijoita ja nostaa samalla esille muutamia keskeisiä taloustekstien piirteitä. Tutkimuksensa aineistona Karvosella on tekstejä päivälehdistä, erikoislehdistä ja tieteellis-hallinnollisista katsauksista. Jotkut Karvosen luettelemista piirteistä ovat ominaisia ylipäätään erikoiskielisille teksteille, osa puolestaan on tyypillistä nimenomaan talousteksteille. Esimerkit ovat peräisin aineistostani².

Ensimmäisenä talouskielelle tyypillisistä piirteistä Karvonen (1999: 152) mainitsee nominaalistukset, jotka myös Spillner (2002a: 35) nimeää tavalliseksi erikoiskielisten tekstien kielelliseksi piirteeksi. Nominaalistukset ovat abstrakteja teonnimiä, joiden olemassaolo esitetään varmana, esimerkiksi *kasvu*, *investoinnit*, *rakentaminen* (kieliopillisesta metaforasta ks. luku 3.6). Kun toiminta ilmaistaan substantiivilla, sen syntaktiset ominaisuudet muuttuvat. Substantiivilla

² Merkinnöistä: TS=Taloussanomien, TE=Talouselämä, CAP=Capital, WW=Wirtschaftswoche, EKP=Euroopan keskuspankin kuukausikatsaus 09/2005 ja EZB=Monatsbericht der Europäischen Zentralbank 09/2005. Yksittäiset artikkelit merkitään lisäksi numeroin (esim. TS1).

ilmaistuun prosessiin ei liity modusta, aikamuotoa, määritteitä tai toimijoita samalla tavalla kuin varsinaiseen verbiin eli kongruenttiin ilmaisuun. (Karvonen 1999: 152.)

Tämä kehitys johtui osittain sääoloista, joiden vuoksi *rakennusinvestoinnit* vähenivät huomattavasti [---] (EKP: 54)

Kasvun tae on edelleen kotitalouksien kulutuskysyntä. (TE1)

Nominaalistuksiin ja kielipilliseen metaforaan liittyy asioiden esittäminen faktoina. Karvosen (1999: 160) mukaan talousteksteissä on tapana, että ”asiat esitetään siihen tapaan kuin ne olisivat objektiivisesti havaittavia faktoja, eivät kirjoittajan havainnon tai ajattelun tulosta”. Asioita ei yleensä päätellä toisistaan, eikä kirjoittaja vertaile tai arvioi tekstin osia tai sovittelle niitä toisiinsa. Teksti siis rakentuu irrallisten väittämien luetteloksi. (Mts.) Tällaisen tekstin lukeminen ja varsinkin ymmärtäminen vaatii lukijalta asiantuntemusta. Jos lukija ymmärtää käsitteiden ja ilmiöiden väliset yhteydet ja taustat, hän todennäköisesti osaa itse täyttää tekstin jättämät aukot ja kokee tekstin siten koherenttina kokonaisuutena. Taloustehtekin toimijoiden ja prosessien erittelyä vaikeuttaa myös se, että asiat esitetään itsestään tapahtuvina. Karvonen (mts. 154) puhuu automaatiosta ja tarkoittaa ilmaisuja kuten *kasvu hidastuu* ja *määrä supistuu*. Ilmiöt etenevät luonnonlain vääjäämättömyydellä ilman kenenkään vaikutusta, minkä voi olettaa olevan lainausta luonnontieteen rekisteristä (mts.).

Investoinnit *lisääntyivät* toisella neljänneksellä 0,2 % *supistuttuaan* 0,2 % ensimmäisellä neljänneksellä. (EKP: 53)

Taloustehtetit sisältävät paljon numeroita ja kuvaajia. Karvosen (1999: 153–154) mukaan taloustehtetjää leimaakin graafijargon, joka on seurausta taloustieteessä yleisesti käytetyistä kvantitatiivisista menetelmistä. Määriä ja tapahtumia kuvataan tilastolukujen ja kuvaajien avulla, jolloin muutoksista puhutaan yleisesti *nousuina* ja *laskuina*. Graafit paitsi korvaavat kolmiulotteisen maailman muutosverbit (*vähenee, lisääntyy*), myös luovat kokonaan uusia entiteettejä. Esimerkiksi *verokiila* ja *valuuttaputki* ovat havainnollistettavissa vain kuvaajilla. (Mts.)

Kesäkuun 2005 loppuun ulottuvat maksutasetiedot osoittavat tavaroiden ja palvelujen [---] tuonnin arvon kasvaneen melko *jyrkästi* vuoden toisella neljänneksellä. (EKP: 72)

[---] mutta tuonnin kasvun merkittävä nopeutuminen *tasoitti* viennin vaikutuksen. (EKP: 54)

Myös Peter Goddardin ym. (2000: 13) mukaan tilastot ovat tärkeä osa taloustehtetä (Goddard ym. ovat tutkineet television talousuutisia, joita voidaan myös nimittää teksteiksi). Talousuutisten ytimen muodostaa usein merkittävä tilastollinen muutos esimerkiksi odotuksissa (mts.). Tulevaa

kehitystä pyritään myös ennustamaan erilaisten indikaattoreiden avulla, ja ennuste muuttuu sitä mukaa, kun indikaattoreiden arvot muuttuvat. Ennusteet ja odotukset ovat tärkeitä sen vuoksi, että usein esimerkiksi investointipäätöksiä tehdessä on hyvä tietää, mihin suuntaan talous on menossa. Tilastollinen muutos odotuksissa muodostaa uutisen esimerkiksi silloin, kun Suomen Pankki laskee BKT:n kasvuarviotaan kahdella kymmenyksellä.

Karvosen (1999) varsinainen mielenkiinto kohdistuu taloustekstien toimijoihin. Hänen havaintojensa mukaan taloustieteelliset tekstit eivät ole vailla toimijaa, mutta inhimillisen agentin sijasta toimijoina ovat usein erilaiset abstraktiot kuten *lama* tai *tulosvastuu*. Tällaiset käsitteet ovat kielellisiä tulkintoja maailmasta, eikä niitä voida osoittaa muuten kuin kielen avulla. Lama ei ole samalla tavalla konkreettinen asia kuin vaikkapa pöytä, vaan sillä ja muilla sen kaltaisilla sanoilla ”on merkitys suhteessa yhteisön laajempaan maailmankuvaan ja käsitykseen siitä, miten taloutta, elämää ja ilmiöiden yhteyksiä tarkastellaan. Tällaisiin abstraktioihin liittyy paljon arvovarauksia, asenteita ja kokonaisia maailmanselityksiä, joiden kyseenalaistaminen on hankalaa. Ne myös toimivat itsenäisinä vaatien, aiheuttaen ja velvoittaen ympäristöään. (Mts. 155–156.)

Vaikka korkoja todennäköisesti nostetaan puolen vuoden aikana, nostot ovat odotettuja, eivätkä *säikäytä markkinoita*. (TS1)

Taloustekstien toimijoita on tutkinut myös Heli Katajamäki (2002), jonka aineisto koostuu taloussanomalehtien (Kauppalehti ja Taloussanommat) pääkirjoituksista. Katajamäen (mts. 3) mukaan teksteissä inhimillinen toimija on useammin instituutio (esim. valtiovarainministeriö) kuin henkilö tai henkilöryhmä. Ylipäättään inhimilliset toimijat ovat verrattain harvinaisia: yhdessä pääkirjoituksessa on keskimäärin kaksi subjektina olevaa inhimillistä toimijaa (mts. 10).

Katajamäen tutkimus kertoo saman kuin Karvonen (1999). Talousteksteissä ihminen inhimillisenä toimijana on harvinainen, mikä luo helposti kuvan kovasta maailmasta, jossa ei ole sijaa yksilölle. Lisäksi Katajamäki (2002: 6) on todennut, että tavalliset ihmiset eli maallikot esiintyvät tekstissä harvoin ja silloinkin osana taloutta (asiakkaat, kuluttajat) tai valtiota (eurooppalaiset, ruotsalaiset).

Aineistoni lehtiartikkeleissa inhimilliset toimijat ovat läsnä usein haastateltavan roolissa. Teksteissä haastatellaan poliitikkoja (Peer Steinbrück: WW3) ja pankkien tai muiden laitosten asiantuntijoita (Tiina Helenius: TE1, Thomas Mayer: CAP1). Haastateltavat tuovat teksteihin tuoreutta ja uskottavuutta, ja toimittaja voi esimerkiksi kommentoida heidän sanomisiaan tai vedota niihin.

Talouselämä on yhä kansainvälisempää niin kaupan kuin tieteenkin alalla. Sabine Ylönen (2003) on kiinnittänyt huomionsa taloustekstien anglismeihin. Hän on vertaillut suomalaista ja saksalaista

Internet-mainontaa ja todennut, että saksankielisillä sivuilla anglismeja käytetään selvästi enemmän kuin suomenkielisillä. Lisäksi suomalaisilla sivuilla anglismit usein mukautetaan suomen kielen rakenteiden mukaisiksi (brandi, netti), kun saksan kielessä niitä käytetään sellaisinaan. Englanninkieliset sanat siis mukautuvat helpommin sukukieli saksan sanastoon kuin täysin erilaiseen suomen kieleen. (Mts. 239–240.) Myös Stolze (1999: 188–189) toteaa Mikusiin³ (1990) viitaten, että saksalaisissa talousteksteissä, etenkin kansainvälisiä rahoitusmarkkinoita käsittelevissä teksteissä, anglismeja käytetään runsaasti.

2.2 *Taloustekstien kääntäminen*

Taloustekstejä on tarkasteltu käännöstieteessä varsin vähän. Luon tässä luvussa kuitenkin lyhyen katsauksen aiheesta esitettyihin näkemyksiin. Monet niistä seikoista, jotka mainitaan taloustekstin kääntämisen yhteydessä, pätevät kaikkeen kääntämiseen. Tämä osoittaa, että taloustekstien ainutlaatuisuutta muihin teksteihin verrattuna on usein vaikea määritellä. Käsittelen tässä luvussa käännöstieteen ja taloustekstien suhdetta ja käännöstieteellinen näkökulma vahvistuu luvussa 4, jossa esittelen käännöstieteen käsityksiä metaforan kääntämisestä.

Talousteksteihin liittyvät käännösvaikeudet johtuvat Stolzen (1999: 182) mukaan ennen kaikkea puhujaryhmien heterogeenisyydestä. Tekstin laatija ja vastaanottaja saattavat kuulua eri ryhmään, tai tekstillä on esimerkiksi yrityksen sisällä laajahko kohderyhmä, johon kuuluu monien eri ryhmien edustajia. Tämä asettaa haasteita kääntäjälle, jonka pitäisi yrittää säilyttää mahdollisimman paljon lähdetekstin semanttisesta sisällöstä. (Mts. 182–184.) Esimerkkinä Stolze (mts. 185) käyttää vuosikertomusta, jossa yhdistyy kolme funktiota: asiakkaille kerrotaan luotettavuudesta, työntekijöille tuotteista käyttäen oikeita termejä ja myyntihenkilöstöä informoidaan markkinointiin liittyvistä asioista. Tämän lisäksi vuosikertomuksen tulee sisältää myös viralliset tunnusluvut tilintarkastajia varten, kuten rahoitusta ja investointeja koskevat tiedot.

Stolze (mts. 183) painottaa, että edellytyksenä taloustieteellisten käsitteiden ymmärtämiselle ovat vastaavat tiedot talouden eri osa-alueilta, kuten talous- ja finanssipolitiikasta, yrityksen taloustieteestä ja markkinoinnista. Tämä koskee tietenkin myös kääntäjää, koska kääntäjän pitää ymmärtää tekstin sisältö ja taustat. On myös tärkeää tietää, minkälainen talousjärjestelmä käsitteistön takana

³ Mikus, Rudolf 1990. The Language Expert and the Emergence of Global Financial English. An Essay of Financial and Linzuistic Features. Kingscott, G. & Matterson, J (toim.) *Corporate Language Policy*. Praetorius Ltd, Nottingham. 78–85.

on, koska talouden rakenteet vaikuttavat käsitteisiin. Myös Peter Newmark (1993: 28) painottaa standardisoitujen termien säilyttämistä käännöksessä. Niiden lisäksi talouskielessä on hänen mukaansa tavallista kieltä ja kuvailevaa talouskieltä (mts.).

Newmark ei täsmennä mitä hän tarkoittaa tavallisella kielellä, kuvailevalla talouskielellä ja standardisoiduilla termeillä. Oman tulkintani mukaan jokainen niistä voi sisältää metaforia, mutta suurin osa talouskielen metaforista on lähinnä kuvailevaa kieltä, esimerkiksi ilmaisut *hölvetä*, *kiriä*, *florieren* ja *bremesen*. Standardisoiduiksi termeiksi puolestaan voitaneen laskea muun muassa käsitteet *kulutusjuhla*, *elpyä*, *stagnieren* ja *Strategie*. Vakiintuneiden termien kääntäminen oikein on ehdotonta käännöksen ymmärrettävyyden ja hyväksyttävyyden kannalta, mutta kuvailevat metaforat ovat tärkeitä tekstin sävyn ja sitä kautta sen välittämän viestin kannalta.

Suurin osa talousalan käännöstöistä on yritysten välistä eli institutionaalista viestintää, jossa talouskieli on melko lähellä yleiskieltä kohderyhmien heterogeenisuudesta johtuen (Stolze 1999: 183). Toisenlainen haaste kääntäjälle ovat tekstit, joissa lainataan tai joiden pohjana käytetään virallisia sopimuksia, kuten työehtosopimuksia tai muita yrityksen toimintaa sääteleviä lakeja ja asetuksia. Tällaisissa toimeksiannoissa kääntäjän tulee Stolzen (mts.) mukaan käyttää alkuperäisistä dokumenteista peräisin olevia standardoituja muotoiluja, koska ilman niitä käännös ei saavuta riittävää hyväksyttävyyttä.

Domínguez ja Rokowski (2002) painottavat kontekstin merkitystä taloustieteellisten tekstien kääntämisessä. Heidän mukaansa taloustehtäviä on mahdoton tarkastella kontekstinsa ulkopuolella, koska konteksti antaa termeille ja ilmaisuille niiden kulloisenkin merkityksen. Tämä on tärkeä muistaa esimerkiksi sellaisten sanojen kohdalla, joita voidaan käyttää sekä ylä- että alakäsitteenä. Stolze (1999: 186) käyttää näistä sanoista Gerzymisch-Arbogastin⁴ (1989: 190) tapaan nimitystä *Passepartout*-sanat. Nimitys kuvaa sitä, että niillä on useampia merkityksiä ja siten myös useampia vastineita muissa kielissä. Kyseessä on siis erikoisalan sanaston polysemia. Esimerkkinä Stolze (1999: 188) mainitsee englannin kielen sanan *management*, jonka saksalainen vastine voi kontekstista riippuen olla esimerkiksi *Betriebsführung*, *Organisation* tai *Lenkung*.

⁴ Gerzymisch-Arbogast, Heidrun 1989. The Role of Sense Relations in Translating Vague Business and Economic Texts. Snell-Hornby, Mary (toim.) Translation and Lexicography. A special Monograph. Paintbrush. A Journal of Poetry (Translations and Letters 16). 187–196.

Hundt (1995: 57) lähestyy *paspartout*-sanan käsitettä hieman toisesta näkökulmasta. Hänen mukaansa talouskieli koostuu kolmesta merkitysjärjestelmästä: arkisemantiikka (Alltagssemantik), instituutioiden semantiikka (Institutionensemantik) ja teorioiden semantiikka (Theoriensemantik). Talouskielessä on siis kolme semanttista aluetta, jotka vaikuttavat toisiinsa ja ilmenevät erilaisina tekstilajeina ja -tyypeinä. Hundtin mukaan esimerkiksi käsitteet *Geld, Schuld, Reichtum ja Kauf/Verkauf* esiintyvät kaikilla kolmella semantiikan alueella, eli niin arkikielessä, instituutioiden kielessä kuin teoriaksteissäkkin. Niiden käyttö ja määrittely kuitenkin eroavat selvästi toisistaan semantiikan eri alueilla. (Mts. 57–59.) Hundt ei siis esitä ilmiötä erityisesti käännöstieteellisenä ongelmana kuten Stolze, vaan käsittää sen koko talouskieltä jäsentävänä tekijänä.

Vaikka en tutkielmassani keskitykään yrityksissä tapahtuvaan käännöstoimintaan, on tärkeää todeta että Ewald Reuterin ja Eila Minkkisen (2003: 41) mukaan yrityksissä on kysyntää kääntäjille ja tulkeille. Kääntäjältä ja tulkilta odotetaan asiantuntemusta, kielen hallintaa ja viestintätaitoja. Palveluntarjoajan toivotaan antavan myös neuvontaa vieraskieliseen viestintään liittyvissä asioissa, eikä ainoastaan suorittavan mekaanisesti kulloisenkin toimeksiannon. (Mts.) Yrityskentällä on siis kysyntää asiantunteville ja monipuolisille käännöspalveluille, mikä on tietenkin kääntäjän kannalta myönteinen tulos.

2.3 Erilaisia taloustekstejä

Kuten edellä totesin, talous on hyvin monitasoinen käsite. Tämä näkyy myös tekstilajeissa, jotka voidaan luokitella kuuluviksi talousalan teksteihin. Kirjallisuudesta ei ole löydettävissä kattavaa typologiaa, joka kattaisi kaikenlaiset tapaukset. Yritän tässä tutkielmassa kuitenkin luoda jonkinlaisen yleiskatsauksen taloustekstien kenttään keskittyen erityisesti oman tutkielmani kannalta olennaisiin tekstilajeihin.

Hundtin (1995: 49) mukaan talouskielen luokittelu voi tapahtua kahdella tasolla, makro- ja mikrotasolla. Makrotason luokittelun tarkoituksena on erottaa talouskieli toisaalta muista erikoiskielistä ja toisaalta yleiskielestä. Talouskieltä siis käsitellään yhtenä kokonaisuutena. Mikrotason luokittelussa kartoitetaan talouskielen eri tekstilajeja ja niiden eroja. Makro- ja mikrotypologia ovat toisiaan täydentäviä, vaikka alan tutkimuksessa mikrotason luokittelulla on vahvempi asema. Hundtin mukaan useimmat typologiat erottavat talousteorian kielen selvästi muista lajeista. Sen sijaan teoriaksteisten ja arkipäivän talouskielen välinen harmaa alue on vaikeammin hahmotettavissa. (Mts. 49, 55.)

Stolze (1999: 182) suosittelee käännöstieteellisesti suuntautuneen talouskielen tutkimuksen pohjaksi Boltenin (1992) typologiaa, joka jaottelee talouskielen kolmeen luokkaan: a) teorian kieli, b) ammattikieli ja c) alakohtainen puhekieli. Jako perustuu suuryrityksen rakenteeseen, jossa kieli-
muotoja b) ja c) käytetään yrityksen kaikilla tasoilla, kun taas teorian kieli rajautuu strategisen suunnittelun tasolle. Mallin vahvuus on, että se ottaa huomioon taloustieteiden kielen eikä se ole riippuvainen kulloinkin tarkasteltavana olevasta alasta. (Stolze 1999: 182–183 < Bolten 1992: 65–66.) Stolze (1999: 183) kuitenkin kritisoi Boltenin typologiaa keskittymisestä institutionaaliseen talousviestintään, jolloin teoreettis-tieteellinen kieli jää sivuosaan.

Talousteorian kieli voidaan Hundtin (1995: 68) mukaan jakaa karkeasti liiketaloustieteeseen (Betriebswirtschaftslehre) ja kansantaloustieteeseen (Volkswirtschaftslehre). Luvun alussa totesin, että kansantaloustiede pyrkii kuvaamaan ja mallintamaan talouden toimintaa sekä laatimaan mallien pohjalta ennusteita taloutta koskevien päätösten pohjaksi. Hundtin (mts.) tulkinnan mukaan kansantaloustieteen tutkimuskohteena on ”Gesamtwirtschaft als Interaktion von Einzelwirtschaften”. Yksittäiset toimijat voivat olla kuluttajia tai yrityksiä, joista talous kokonaisuutena muodostuu. Liiketaloustiede puolestaan tutkii kaikkea sitä taloudellista toimintaa, mikä tapahtuu yrityksissä, ja sen tavoitteena on yrityksen tuloksen maksimoiminen.

Tampereen yliopiston kansantaloustieteen laitoksen Internet-sivuilla oppiaine esitellään seuraavasti:

Kansantaloustiede eli yleinen taloustiede (Economics) tutkii taloudelliseen päätöksentekoon vaikuttavia tekijöitä pyrkien kuvaamaan, selittämään ja ennustamaan talouden toimintaa. Kansantaloustieteen saavutuksilla on aina ollut suuri merkitys niin markkinoiden ja kansantalouksien toiminnan ymmärtämisen ja ohjaamisen (talouspolitiikka) kannalta, kuin yritysten, julkisyhteisöjen ja muiden talousyksiköiden päätöksenteon kannaltakin. Kansantaloustieteen yleistä merkitystä osoittaa sekin, että se on yksi Nobel-palkituista tieteenaloista. (Tampereen yliopisto, kansantaloustieteen laitos 2006)

Kansantaloustiede siis pyrkii ennen kaikkea kuvaamaan ja mallintamaan talouden toimintaa sekä laatimaan mallien pohjalta ennusteita taloutta koskevien päätösten pohjaksi. Tällainen toiminta tuottaa erilaisia tekstejä, mm. suhdannekatsauksia, erilaisia lehtiartikkeleita, teorian tekstejä ja selvityksiä.

Hundt käyttää jakoa liike- ja kansantaloustieteeseen ainoastaan talousteorian kielen typologisointiin. Väitän kuitenkin, että jako voidaan laajentaa myös muihin talouskielen tasoihin sen mukaan, mitä talouden yksikköä tekstissä käsitellään. Esimerkiksi suhdannekatsaus käsittelee talouden toimintaa kokonaisuutena tai jonkin osa-alueen kehitystä (vientä, investoinnit), jolloin se voidaan laskea kansantaloustieteen piiriin. Sen sijaan liikekirjeet, vuosikertomukset ja yritysesittelyt ovat kiinteästi

yrittäjien toimintaan liittyviä tekstilajeja, minkä vuoksi ne kuuluvat liiketalouden alaan. Talousalan lehtitekstejä on usein hankala luokitella suhteessa muihin talousteksteihin, kuten ilmenee Hundtin (1995) esittelemistä typologisointiehdotuksista.

2.3.1 Liike-elämän tekstit

Liike-elämän tekstit ovat tärkeä osa yrityksen toimintaa, ja niiden osalta onkin viime vuosina ilmestynyt useita tutkimuksia. Jo aiemmin mainitsemieni tutkimusprojektien lisäksi on syytä mainita Pilvi-Sisko Riikosen (2003) suomalaisten ja saksalaisten vuosikertomusten toimitusjohtajan katsauksia käsittelevä pro gradu -tutkielma sekä Tiia Jyrkisen (2004) pro gradu -työ, joka niin ikään tarkastelee kirjallista yritysviestintää kohteenaan suomalaisen ja saksalaisen yrityksen henkilöstölehdet. Alan tuoreinta tutkimusta edustaa Eila Minkkisen (2006) väitöskirja, jossa hän tutkii puhelinkeskustelujen asemaa suomalais-saksalaisessa yritysviestinnässä.

Liikekirjeet ovat yksi keskeinen tekstilaji liiketalouden alalla. Jokainen ulkomaankauppaa käyvä yritys joutuu kommunikoimaan ulkomaisen asiakkaan tai myyjän kanssa, ja Suomessa yhteydenpito tapahtuu poikkeuksetta jollakin muulla kielellä kuin suomeksi. Sirkka-Liisa Lainion (2003: 190) mukaan saksa on perinteisesti ollut suomalais-saksalaisen liike-elämän hallitseva kieli, mutta sen rinnalla englanti valtaa yhä enemmän alaa. Syiksi Lainio (mts.) arvioi suomalaisten puutteellisen saksan kielen taidon sekä sen, että yhä useammin suomalainen yritys kuuluu konserniin, jossa yhteisenä käyttökielenä on englanti.

Lainio (mts.) on tutkinut suomalais-saksalaista liikekirjeenvaihtoa ja sen kehitystä vuonna 2001 tekemänsä haastattelun avulla. Kahden viimeisen vuosikymmenen aikana liikekirjeenvaihto on muuttunut ratkaisevasti ennen kaikkea uusien viestintäkanavien mukana. Nykyään suurin osa kirjeistä faksataan tai lähetetään sähköpostitse, mikä näkyy niin tekstien ulkoisessa muodossa kuin kielessäkin. (Mts. 188.) Sähköpostin käytön lisääntyminen on tuonut mukanaan monenlaisia muutoksia. Ilmaisuuksien muuttuminen epämuodollisemmaksi esimerkiksi tervehdyksissä ja lopetuksissa, eikä sinuttelukaan enää ole harvinaisuus. Myös lyhyet ”ok”-tyyliset vastaukset ovat yleistyneet, mikä on muuttanut kirjeenvaihtoa tiiviimmäksi ja vapaamuotoisemmaksi. Sähköpostin käyttö koetaan Lainion haastattelemissa yrityksissä nopeana ja tehokkaana yhteydenpitovälineenä, jonka haittapuolena tosin on sähköpostin määrän nopea lisääntyminen. (Mts. 188–193.)

Myös taloustekstien terminologia on ollut tutkimuksen kohteena. Esimerkiksi Heyse ja Rodenbeck (2003) ovat tutkineet osakeyhtiö-käsitettä saksan (Saksa, Itävalta ja Sveitsi), suomen ja ruotsin (Ruotsi ja Suomi) kielissä. Tutkijat toteavat, että kyseinen käsite on erittäin monitasoinen ja että sen

kääntäminen ilman juridista tuntemusta yhtiömuodoista on lähes mahdotonta. Odotettu tulos oli myös se, että sanakirjoihin tulee suhtautua varauksella. (Mts. 171.)

Mirva Ellala ja Taina Lautala (2003) esittävät artikkelissaan käsityksensä siitä, miten Tampereen yliopiston Saksan kielen ja kulttuurin oppiaineen tarjoamaa taloussaksan opintokokonaisuutta tulisi kehittää, jotta se antaisi opiskelijoille paremmat eväät työelämää varten. He lähtevät liikkeelle ajatuksesta, että työelämässä on kysyntää osaajille, joilla on sekä kielitaitoa että monipuolista talousalan osaamista. Jälkimmäisen ehdon täyttämiseksi Ellala ja Lautala (mts. 403) painottavatkin taloustieteiden opintoja, esimerkiksi markkinointia, laskentatoimea tai kansantaloustiedettä. Taloussaksan osaajia työllistävät myös yritykset, jotka haluavat parantaa työntekijöidensä kielitaitoa ja valmiuksia käydä kauppaa saksalaisten yritysten kanssa.

Ellalan ja Lautalan ajatukset ovat mielenkiintoisia myös talousalasta kiinnostuneen käännöstieteen opiskelijan näkökulmasta. Yhtä lailla kuin germanistiikan ja taloustieteen yhdistäminen, myös käännöstieteen ja taloustieteen yhdistäminen voisi luoda sellaista osaamista, jolle nykypäivän työmarkkinoilla on kysyntää. Käännöstieteellisessä tutkimuksessa talousala ei kuitenkaan ole saavuttanut samanlaista painoarvoa kuin germanistiikassa, eikä käännöstieteessä ole tarjolla talousteksteihin keskittyntä opetusta.

2.3.2 Journalistiset tekstit

Muun muassa Hundt (1995) kritisoi useaan otteeseen sitä, että monissa tutkimuksissa talouskieli rinnastetaan nimenomaan talouslehdistön kieleen. Haluankin painottaa, että käsitän omassa tutkielmassani talousjournalismin kielen yhdeksi talouskielen osa-alueeksi, eikä tarkoitukseni ole väittää, että siitä tehtävät päätelmät olisivat automaattisesti yleistettävissä koko talouskieleen. Stolze (1999: 181–182) on todennut, että sanomalehtien talousuutisissa usein selitetään talousalan termejä ja myös niiden syntaksi on yksinkertaisempi kuin varsinaisissa talousalan teksteissä. Sama koskee myös muita suurelle yleisölle suunnattuja erikoisanalan tekstejä. Termeistä ja erikoiskielen konventioista on tingittävä ymmärrettävyyden vuoksi.

Karvosen (1999: 165) mukaan 1980-luvun nousukauden ja sitä seuranneen laman myötä talouskielen ja taloustekstien käyttö maailman jäsentäjinä ja selittäjinä on lisääntynyt entisestään ja talousaiheet ovat raivanneet tiensä myös valtakunnanuutisiin. Talous on siis entistä enemmän läsnä tiedotusvälineissä. Antti Mikkosen (1998) teos *Rahavallan rakkikoirat* on kirjoittajan sanojen mukaan ensimmäinen yleisesitys suomalaisesta talousjournalismista. Mikkonen määrittelee talousjournalismin seuraavasti (mts. 8):

Olen ymmärtänyt talousjournalismin prosessiksi, joka median välityksellä tuottaa faktapohjaisia sanomia elinkeinoelämästä, kansantaloudesta ja maailmantaloudesta suhteellisen laajan yleisön tiedontarvetta tyydyttämään. Talousjournalismia välittäviä medioita ovat sanoma- ja aikakauslehdet, radio, televisio ja uudet sähköiset välineet. Lopputuotos voi olla lyhyt uutispätkä, laaja reportaasi, dokumentti, henkilöhaastattelu, toimittajan kommentti, pääkirjoitus, keskusteluohjelma, tiivistä numerotietoa sisältävä taulukko, graafi, kuvajuttu tai muu.

Goddardin ym. (2000) tutkimuskohteena ovat television talousuutiset ja niiden diskurssit. Katsojat olettavat, että tv-uutiset kattavat myös tärkeimmät talousaiheet. Monille televisio on tärkeä kanava talousasioissa, minkä vuoksi ei ole samantekevää, miten aiheesta kerrotaan. Toisaalta talousuutisten materiaali on usein hankalaa ymmärtää eikä kiinnosta kaikkia. (Mts. 9.) Television ja sanomalehden talousuutisia yhdistää niiden funktio: raportoida talouden tapahtumista tavallisille kansalaisille. Keinot ovat tietenkin kullakin medialla omansa. Painottaisin erityisesti tiedotusvälineiden vastuuta. Taloudesta tulisi kertoa asioiden oikeilla nimillä mutta kuitenkin niin, ettei uutisten ymmärtäminen vaadi korkeakouluopintoja. Ymmärtäminenkin on monitasoinen prosessi. Esimerkiksi moni tietää uutisten perusteella, että korkojen nosto hillitsee inflaatiota, mutta ei ymmärrä tai tule ajatelleeksi sitä, miksi tai minkä mekanismien kautta näin tapahtuu.

Goddardin ym. (2000: 10) mukaan talousuutisten diskurssia leimaa sen kaksisuuntainen asema yhteiskunnallisessa hierarkiassa. Toisaalta sillä on suhde ylöspäin poliittiseen päätöksentekoon, johon talousasiat nykyään vaikuttavat hyvinkin voimakkaasti, toisaalta taas diskurssilla on yhtymäkohtia myös alaspäin, ihmisten jokapäiväiseen elämään. Esimerkiksi sellaiset talousuutisten vakioaiheet kuin inflaatio, teollisuustuotannon kehitys tai talouden nousut ja laskut vaikuttavat monien ihmisten arkeen, vaikkakin usein pienellä viiveellä.

Talousteksteissä on nähtävissä samanlaista ketjuuntumista. Tiittula (2001: 58) viittaa tutkimuslaitosten laatimien raporttien asemaan ensimmäisen tason teksteinä. Niistä uutisoidaan ja niiden pohjalta laaditaan erilaisia raportteja erilaisiin tarkoituksiin. Toisaalta asiantuntijoiden tekemät selvitykset voivat toimia myös poliittisen päätöksenteon apuna ja perustana.

Gläser (1999: 219) painottaa aikakauslehtiartikkeleiden merkitystä kääntäjän tiedonhaun kannalta, mutta ne ovat myös olennainen osa kääntäjien työkenttää (ks. Schmitt 1999: 10). Gläserin (1999: 219) mukaan aikakauslehtiartikkeli on tärkeä tekstilaji alan sisäisessä viestinnässä. Tekstit edellyttävät tietoa alasta sekä sen terminologiasta. Erotukseksi populaaritieteellisestä artikkelista alan termejä ja taustoja ei tarvitse selitellä. (Mts.) Aineistoni artikkelit täyttävät nämä tunnusmerkit, joten ne voidaan katsoa edustavaksi otokseksi journalistisista talousteksteistä. Tieteellisiä artikke-

leita ne sen sijaan eivät ole. Gläserin (mts. 219) mukaan tieteellisen artikkelin tunnusmerkkejä ovat korkea abstraktiotaso, termien tiheys, tiettyjen fraseologisten ja syntaktisten kaavojen käyttö sekä ei-verbaalisten elementtien (taulukot, kuvaajat) hyödyntäminen. Kuvaajat ovat tyypillisiä kaiken-tasoisissa talousalan teksteissä, mutta etenkin abstraktiotasoltaan aineistoni tekstit eivät ole tieteellisen artikkelin tasolla.

2.3.3 Viranomaistekstit

Viranomaistekstejä tuottavat erilaiset instituutiot, joista tutkielmani kannalta tärkein on Euroopan unioni. Ennen kuin tarkastelen EU:n tuottamien tekstien ja käännösten ominaispiirteitä, luon lyhyen katsauksen kotimaiseen virkatekstien tutkimukseen. Esittelemäni asiat koskevat viranomaistekstejä yleensä, mutta oletan että samat piirteet toistuvat myös talousaiheita käsittelevissä viranomaisteksteissä.

Vesa Heikkisen (2002) toimittama *Virkapukuinen kieli* luo monipuolisen katsauksen eri yhteyksissä käytettäviin virkakieliin ja niiden tutkimukseen. Kuten Heikkinen (2002: 8) toteaa, Suomen kaltaisessa valtiossa kukaan ei pääse piiloon virkateksteiltä, vaan ne on pakko kohdata. Viime aikoina myös virkakielen tutkimus on lisääntynyt mm. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen ns. akvaariohankkeen myötä. Vaatimus virkakielen ymmärrettävyydestä on haluttu kirjata lakeihin ja pykäliin, koska ihmisellä on oikeus saada tietoa itseään koskevista asioista ymmärrettävässä muodossa. (Mts. 9–10.)

Virkakielestä on olemassa vahvoja käsityksiä. Kieli on omaleimaista, sitä väitetään vaikeaksi ja lisäksi virkateksteihin liittyy kysymys vallankäytöstä. Niillä myös muokataan ihmisten käsityksiä maailmasta. (Mts. 8.) Yleinen mielikuva on Heikkisen (mts. 15) mukaan seuraavanlainen:

[---V]irkateksteissä on pitkiä sanoja ja virkkeitä. Tekstejä on paljon mutta asiaa vähän. Virkakieli on abstraktia ja käsittämättömillä käsitteillä kuormitettua. Rakenteet ovat monimutkaisia. Tärkeimmät asiat saatetaan esittää sivulauseissa tai rivien väleissä. Koskaan ei kerrota, kuka asioita tekee, vaan asioita ”tehdään” ja ”tapahtuu”. virkateksteistä ei saa selvää, kuka tekstin on kirjoittanut ja kenelle. Tyyli on tyyli.

Heikkisen tapaan myös Pirjo Hiidenmaa (2000) on suomalaisia hallinnollisia tekstejä tutkiessaan todennut, että ei ole olemassa yhtä yhtenäistä virkakieltä, mutta tyypillisiä piirteitä on kaikilla kielen tasoilla kuten sanastossa, lauserakenteissa ja tekstin jäsentelyssä. Piirteet ovat sosiaalisesti merkittäviä, koska ne luonnehtivat tekstejä ja erottavat niitä muista teksteistä. Tyypillistä virkateksteille on myös näkyvä viittaaminen aikaisempiin teksteihin, mikä osoittaa niiden kuuluvat

laajempaan tekstien verkostoon. (Mts. 37, 39.) Tämä pätee hyvin myös Euroopan keskuspankin teksteihin, joissa useassa kohtaa viitataan aiemmin ilmestyneisiin katsauksiin. Viranomaisteksteissä ei Hiidenmaan (mts. 41) mukaan myöskään käytetä metatekstiä tai esitellä asioita uusina, vaan lukijan oletetaan tuntevan tekstin rakenteen ja kulloinkin käsiteltävinä olevat asiat.

Edellä käsittelin taloustekstien toimijoita. Viranomais- ja talousteksteillä on tässä mielessä yhteisiä piirteitä, sillä Ulla Tiililän (2000: 253) mukaan myös virkatestit ovat usein anonyymeja, eikä niissä juurikaan esiinny henkilösubjekteja. Viranomaisteksteissä tavallinen tekijä on hallinnollinen organisaatio, kuten *Helsingin kaupunki* tai *sosiaalivirasto*. Ensiksi mainitun kohdalla etäisyyttä inhimillisiin toimijoihin luo myös se, että Helsingin kaupunki viittaa paitsi organisaatioon myös maantieteelliseen tarkoitteeseen. Viranomaisteksteissä esiintyy myös hierarkkisia ketjuja (esim. kaupunki, virasto, keskus), joiden hahmottaminen voi olla virastomaailman ulkopuoliselle lukijalle hankalaa. (Mts. 254–255.) Ei siis ole ihme, että virkatestit koetaan usein kapulakielisinä ja epä-määräisinä, koska toimijatkin ovat lukijalle tuntemattomia.

Kokonaan oma instituutionsa on Euroopan unioni, joka tuottaa valtavat määrät tekstejä ja luo kielenkäytölle ja sen myötä kääntämiselle omanlaisensa viitekehyksen. Erkki Vuorisen (2002: 109–110) mukaan EU:n käännoistoiminta on monitahoinen kokonaisuus, joka koostuu eri toimielimissä, erikielissä käännoisyksiköissä ja eri paikkakunnilla tehtävästä työstä. Unionin omien kääntäjien lisäksi käännoiksi laativat eri maissa toimivat ulkopuoliset käännoistomistot ja freelance-kääntäjät. Kääntämisellä on EU:n toiminnan kannalta erityisen suuri rooli, koska unionin legitimitetin kannalta on tärkeää, että kaikkien maiden kansalaisilla on halutessaan mahdollisuus tutustua EU:n päätöksiin ja määräyksiin. Euroopan unionissa monikielisyys ja kääntäminen ovat siis merkittäviä poliittisia kysymyksiä. (Mts.)

EU-kääntämistä leimaa voimakkaasti se, että lähtökulttuurina on ylikansallisen organisaation kulttuuri, eikä kansallinen kulttuuri kuten käännoistoinnassa yleensä. Käännoisetkään eivät ole juridisesti käännoiksi vaan todistusvoimaisia rinnakkaisversioita eli erikielisiä toisintoja. (Vuorinen 2002: 111–113.) Tekstejä ei siis voi käännettäessä sopeuttaa esimerkiksi suomalaiseen hallintoon ja kulttuuriin, koska silloin ne poikkeaisivat liiaksi muunkielisistä versioista. Tarve puhutella samanaikaisesti useita eri kohdekulttuureja näkyy Vuorisen (mts. 114) mukaan usein korkeana abstraktiotasona ja paikallisesta irrottautumisena.

Euroopan unionin valtava tekstimäärä asettaa omat haasteensa sekä tekstinlaatijoille että kääntäjille. Termien vakiinnuttaminen on hankalaa, ja toisaalta tekstinlaatija ja kääntäjä ovat sidottuja aiemmin

laadittuihin teksteihin ja käännöksiin (Vuorinen 2002: 117). Kerran tiettyyn tarkoitukseen vakiintunut termiä voi olla mahdoton vaihtaa edes parempaan vastineeseen. Kääntäjän kannalta onkin tärkeää hallita viitemateriaalin huolellinen ja kriittinen käyttäminen, koska hänen tekemänsä ratkaisut sitovat jatkossa myös muita kääntäjiä ja tekstilaatijoita. Asiakokonaisuuksien laajuudesta seuraa usein se, että tekstillä on useita laatijoita, eikä aina edes tiedetä kuka tekstin on kirjoittanut. Myös kääntäjät tekevät usein yhteistyötä ja asiakirja saattaa käydä monellakin eri kääntäjällä. (Mts. 117–119.)

3 Metaforan käsite

Arkikäsitteemme mukaan metafora on esimerkki luovasta kielenkäytöstä, jota voidaan käyttää havainnollistamaan jotain havaittua tai tunnettua yhteyttä kahden asian välillä. Myös jotkut idiomaattiset ilmaukset kuten *järven selkä* mielletään usein tyypillisiksi metaforiksi. Käsitteen tekevät kuitenkin mielenkiintoiseksi sen monimuotoisuus ja sen asema ajattelun välineenä. Metaforan avulla voidaan päästä sen jäljille, millä tavalla ihminen hahmottaa abstrakteja asioita ja ennen kaikkea kommunikoi niistä. Tästä syystä taloustekstien metaforat ovat antoisa tutkimuskohde. Talouskieli on useimmiten tiukkaa asiatekstiä, jossa ei ole sijaa turhalle kuvakielen käytölle. Kuitenkin metafora on tärkeä ja jopa välttämätön keino talouskielessä.

Tässä luvussa esittelen metaforan käsitettä kirjallisuuden pohjalta. Aloitan valottamalla lyhyesti metaforan taustalla olevaa semantiikan teoriaa. Tämän jälkeen esittelen metaforan käsitettä ensin yleisesti ja sitten kognitiivisen metaforateorian pohjalta, joka laajuutensa ja käyttökelpoisuutensa vuoksi toimii nykyään useimpien tutkimusten pohjana. Metaforan läheisistä käsitteistä esittelen metonymian ja analogian. Luvussa 3.5 tarkastelen metaforan ja ajattelun suhdetta, koska metaforan yleisyys kielenkäytössä johtuu juuri sen asemasta abstraktien käsitteiden ymmärtämisessä. Lopuksi tarkastelen sitä, millaisena taloustekstien metaforiikka näyttäytyy tutkimusten perusteella.

3.1 Teoreettinen viitekehys

Metaforan tutkimus kuuluu laajemmassa teoreettisessa viitekehyksessä semantiikan tutkimukseen, koska mielenkiinto kohdistuu ilmaisen merkitykseen, ei sen muotoon (Black 1962: 28). Kaija Kuirin (2000: 1) mukaan semantiikka on kaikkien merkkijärjestelmien merkitysten tutkimista. Sen yläkäsitteenä on semiotiikka, joka tarkoittaa kaikkia merkkijärjestelmiä ja niitä koskevaa tutkimusta. Merkeiksi voidaan laajasti sanoen laskea kaikki asiat, jotka viestivät jostain toisesta asiasta eli ovat tämän toisen merkkejä. Esimerkiksi punainen liikennevalo risteyksessä on merkki pysähtymisestä. Vakiintuneet merkit muodostavat merkkijärjestelmiä, joita tunnetaan niin ihmisillä kuin eläimilläkin. Ihmisen merkkijärjestelmiä on runsaasti, ne muuttuvat jatkuvasti ja ovat kulttuurisidonnaisia. Semantiikka voi tutkia minkä tahansa merkkijärjestelmän merkityksiä, mutta lingvistisellä semantiikalla tarkoitetaan nimenomaan ihmiskielen lähettämiä merkityksiä. (Mts.)

Semantiikka voidaan jakaa sen mukaan, mitä kielen yksikköä tarkastellaan. Kuiri (2000) käyttää jakoa lause- ja sanasemantiikkaan, joista ensimmäinen tarkastelee lauseen ja sen osatekijöiden merkitystä ja toinen yksittäisten sanojen merkitystä. Oman tutkimukseni aihe eli metafora sijoittuu

sanasemantiikan alle: vaikka metaforaksi voidaan katsoa myös useampisanainen ilmaisu, suuri osa metaforista käsittää vain yhden sanan ja ne tarvitsevat ympärilleen joka tapauksessa lauseen.

Sanan merkitystä voidaan tarkastella eri näkökulmista sen mukaan, miten aika otetaan tarkastelussa huomioon. Kuirin (2000: 21) mukaan synkronia tarkoittaa kielitieteessä sitä, että ei oteta huomioon kielen muutosta vaan kieltä tarkastellaan staattisena, tietynä aikana olemassa olevana järjestelmänä. Diakroninen sanasemantiikka puolestaan tutkii merkityksen muutoksia yli ajan. Kuiri (mts. 34) luokittelee metaforan yhdeksi merkityksenmuutoksen lajiksi. Myös Anselm Haverkampin (1996: 3) mukaan metafora on kielitieteessä diakronisesti yksi merkityksen muuttumisen laji, synkronisesti sitä kutsutaan polysemiaksi. Metafora voi myös tuottaa polysemiaa (ks. Cruse 2000: 214–215). Diakronisessa tarkastelussa esimerkiksi käsite *kieli* on ajan kuluessa laajentunut metaforisesti tarkoittamaan ihmisen kielen lisäksi myös soittimen kieltä ja puhuttua kieltä. Merkitys on siis muuttunut metaforan kautta. Synkronisesta näkökulmasta käsitteellä *kieli* on merkitykset a) ihmisen kieli, b) soittimen kieli ja c) puhuttu kieli eli se on polyseemi.

Kuiri (2000: 33–34) erottaa metaforan lisäksi kolme muutakin merkityksen muutoksen lajia, jotka ovat *metonymia*, *paronymia* ja *ellipsi*. Jaottelu perustuu oletettuun assosiatiiiviseen yhteyteen vanhan ja uuden merkityksen välillä. Assosiaatiot puolestaan perustuvat joko samankaltaisuuteen tai yhdessä esiintymiseen. (Mts.) Näistä Kuiri johtaa määritelmät kullekin merkityksen muutoksen lajille:

- a) metafora perustuu sanojen tarkoitteiden samankaltaisuuteen: jalka > *pöydän jalka*
- b) metonymia perustuu sanojen tarkoitteiden yhdessä esiintymiseen: monta *suuta* ruokittavana (metonymiaa esittelen tarkemmin luvussa 3.4.1)
- c) paronymia perustuu itse sanojen äänteelliseen samankaltaisuuteen: *papukaija* tulee ruotsin sanasta *papegoja*, ei sanoista *papu* ja *Kaija*.
- d) ellipsi perustuu sanojen yhdessä esiintymiseen kielenkäytössä: polkupyörä > pyörä, yskäntauti > yskä. (Mts.)

3.2 Käsitteen määrittelyä

Metaforan tutkimuksella on pitkät perinteet. Ensimmäiseksi metaforan tutkijaksi nimetään usein Aristoteles, joka käsitti metaforan koristeellisena ilmaisuna, joka ei tuonut kohteeseensa mitään uutta (mm. Hundt 1995: 90, Cruse 2000: 202). Klassinen aristotelinen metaforakäsitys oli vallalla

aina 1900-luvun alkupuolelle saakka, kunnes Ivor Armstrong Richards (1936) ja Max Black (1954, 1962) haastoivat sen interaktioteoriallaan, jonka uutuutena oli, ettei metaforaa enää pidetty ainoastaan kielellisen tason tyylikuvana tai korvikkeena kirjaimelliselle ilmaisulle. Richardsin ja Blackin työhön pohjautuu George Lakoffin ja Mark Johnsonin kognitiivinen metaforateoria, joka merkitsi käännettä metaforan tutkimuksessa ja johon nykyiset tarkastelut lähes poikkeuksetta nojautuvat. (Feng 2003: 16.) Kognitiivisen teorian sisältöä esittelen luvussa 3.3. Yleisenä suuntauksena metaforan tutkimuksen pitkässä historiassa voidaankin nähdä metaforan määritelmän laajentuminen ja sen funktioiden monipuolistuminen.

Tiina Onikin (1992: 34) mukaan metafora kytkee kaksi käsitteistykseen alaa toisiinsa siten, että niiden välille muodostuu rakenteellinen samankaltaisuus. Voidaan myös ajatella, että rakenteellinen samankaltaisuus on olemassa jo ennestään ja metaforan avulla se vain tuodaan esille. Mauno Koski (1992: 14) puolestaan määrittelee metaforan puhujan näkökulmasta: ”Tiedän kyllä, ettei X ole Y, mutta sanon sitä kuitenkin Y:ksi, koska haluan antaa kuulijalle sen vaikutelman, että se jotenkin muistuttaa Y:tä.”

Määritelmästä ilmenee, että metaforassa ei ole kyse kielenulkoisen todellisuuden ilmentämisestä vaan siitä, miten puhuja näkee ja tulkitsee tai haluaa kuulijan tulkitsevan kielenulkoisen ilmiön (Koski 1992: 13–14). Metaforan synnyssä on siis kyse subjektiivisesta näkemyksestä, jonka puhuja (tai yhtä lailla tekstin laatija) haluaa välittää kuulijalleen. Ymmärtämisen edellytys taas on, että kuulija jakaa puhujan käsityksen asiasta, eli Kosken termein ymmärtää puhujan tarkoittavan Y:llä X:ää (ks. myös Kuiri 2000: 34). Tarkastellaan esimerkkinä metaforaa *pääomavirta*. Sen voisi Kosken määritelmää käyttäen motivoida seuraavanlainen ajatuskulku: Tiedän kyllä, ettei raha virtaa itseksensä, mutta kutsun rahan liikettä kuitenkin pääomavirraksi, koska haluan antaa sen vaikutelman, että se jotenkin muistuttaa virtaavaa vettä.

Koska metaforan tarkoitteet ovat samankaltaisia eivätkä samoja, metaforinen vastaavuus on aina osittaista. Metaforalla ei luoda kohteesta aukotonta kuvaa, vaan erilaisin metaforin korostetaan sen eri puolia (Onikki 1992: 35). Metaforaa voidaankin verrata suodattimeen: Metaforisesti käytetty sana toimii suodattimena, jonka läpi metaforan kohdetta katsotaan. Metafora valikoi ja järjestelee kohteensa tyypillisiä piirteitä käyttämällä siitä ilmaisua, joka yleensä kuuluu toiseen käsittekkenttään. (Black 1962: 39–41.) Esimerkiksi *pääomavirta* voi olla kapea tai voimakas, mutta se ei voi tulla eikä se laske mereen. Pääomavirran suunta sen sijaan voi muuttua, mikä on luonnon virroille hyvin harvinaista.

Oman tutkielmani kannalta metaforan osittaisuus on mielenkiintoinen ilmiö, koska se herättää kysymyksen siitä, miten metaforat suodattavat taloutta. Mitä puolia metaforat korostavat, mitä sen sijaan jättävät huomiotta? Taloushan ei ole luonnonlakien pohjalta toimiva kone, vaan ihmisen luoma monimutkainen järjestelmä. Siksi siitä esitetyt tiedot ovat aina jonkun tekemiä tulkintoja.

Metaforassa kohtaavat kaksi asiaa, X ja Y, joille on kirjallisuudessa monenlaisia nimityksiä. Itse käytän Peter Newmarkin (1981: 85) termejä *kohde*, *kuva* ja *merkitys*. Kohteella (object) tarkoitetaan käsitettä, jota kuvataan metaforan avulla. Kuva (image) on asia, jota käytetään metaforisesti eli metaforan lähde ja merkitys (sense) viittaa niihin ominaisuuksiin, jotka ovat yhteisiä kohteelle ja kuvalle. (Mts.) Tarkastellaan edelleen *pääomavirta*-esimerkkiä. Tulkitsen termit siten, että kohde on rahan liikkuminen, kuva on joki ja merkitys on perustana olevat yhteiset piirteet eli esimerkiksi liikkumistapa. Metaforan perustana eli kohdetta ja kuvaa yhdistävänä tekijänä voi Richardsin (1936: 42–50) mukaan olla välitön samanlaisuus tai yhteiset metaforan osiin kohdistetut asenteet, mutta myös ristiriita kohteen ja kuvan välillä.

Laajemmista käsitteistyksen aloista, joita kuva ja kohde edustavat, käytetään nimityksiä lähdealue (source domain) ja kohdealue (target domain). Hans Sperberin (1965: 45–47) mukaan kielessä on ekspansio- ja attraktiokeskuksia, joista ensin mainitun käsitteet leviävät helposti muille käsitealueille ja jälkimmäinen vetää puoleensa muiden alojen käsitteitä. Tarkastellessani talouskielen metaforia ymmärrän talousalan attraktiokeskuksena, joka on kerännyt käsitteitä muilta, konkreettisemmilta alueilta. Nämä käsitteet näkyvät tekstissä metaforina. Stolze (1999: 191) kirjoittaa Christian Schmittiin (1989: 118) viitaten, että esim. ranskan- ja saksankielisissä talousteksteissä esiintyvien metaforien yleisimmät lähdealueet ovat terveys ja meteorologia. Aineistoni analyysissa (luku 6) tulen käsittelemään seuraavia lähdealueita: ihminen, luonto, säätila, kilpailu ja sota.

Metafora-käsitteen monimuotoisuutta lisää se, että metaforalla on useita vaiheita. Xiahu Fengin (2003: 51–53) mukaan metaforan vaiheet ovat elävä/tuore – konventionaalistunut – kuollut. Tuore metafora on spontaani keksintö tai vain pienen joukon käytössä, ja se tunnistetaan helposti kielikuvaksi eli normaalista kielenkäytöstä poikkeavaksi. Kun metafora yleistyy, se tulee kiinteäksi osaksi kieltä ja sen alkuperä sumenee. (Mts. 53.) Ilmaisua ei siis enää yleisesti tunnisteta metaforaksi. Konventionaalistuneen ja kuolleen metaforan raja on häilyvä, mutta Kosken (1992: 14) mukaan esimerkiksi *pöydän jalka* on kuollut metafora. Myös talousteksteissä taajaan esiintyvä *kasvaa* eri muodoissaan voidaan laskea kuolleeksi metaforaksi.

Koska kuolleet metaforat ovat niin kiinteä osa kieltä, ettei niitä yleisesti tunnisteta alun perin metaforisiksi ilmaisuiksi, voisi kuvitella ettei niiden tarkasteleminen tuota uusia näkemyksiä metaforista. Feng (2003: 53) kuitenkin painottaa, että on tärkeää säilyttää tietoisuus juuri tällaisten ilmausten alkuperästä. Kuolleetkin metaforat ovat joskus olleet tuoreita, ja ne ovat syntyneet samoilla ehdoilla kuin nykyisetkin tuoreet metaforat. Lakoff ja Johnson (1980: 145) painottavat tuoreiden metaforien kykyä luoda uusia tapoja hahmottaa maailmaa. Ensin ymmärrämme kokemuksiimme metaforan kautta, seuraavassa vaiheessa toimimme sen mukaan (mts.). Väitän kuitenkin, että kun metafora alkaa määrittelemään toimintaamme, se ei ole enää tuore vaan jo niin kuollut, ettei sen olemassaoloa enää huomata tai kyseenalaisteta.

3.3 *Kognitiivinen metaforateoria*

George Lakoffin ja Mark Johnsonin pääteos *Metaphors We Live By* (1980) on vaikuttanut suuresti länsimaiseen metaforan tutkimukseen. Lakoffin ja Johnsonin (mts. 116) tavoitteena on kieltä ja sen rakenteita tutkimalla selvittää, miten ihmiset ymmärtävät kokemansa. Teoksen pääsanoma on, että ihmisen käsitteellinen järjestelmä on perusluonteeltaan metaforinen. Käsitteellinen järjestelmä määrittää sen, miten toimimme maailmassa. Tästä seuraa, että hahmotamme asioita pitkälle metaforien kautta. Ymmärrämme siis useimmat käsitteet jonkin toisen käsitteen kautta. (Mts. 3, 56.)

Käsittemetaforat (conceptual metaphors) ovat kielen syvätason ilmiöitä ja näkyvät kielen pintatasolla yksittäisinä metaforisina ilmaisuina. Esimerkkinä käsittemetaforasta Lakoff ja Johnson käyttävät metaforaa ARGUMENT IS WAR⁵, joka ilmenee kielessä esimerkiksi seuraavanlaisina ilmauksina: *attack a position*, *indefensible* ja *win*. Puhumme siis väittelystä samoilla termeillä kuin sodasta, mikä johtuu siitä, että käsitämme sen eräänlaisena sotana. Tällaiset käsitykset ovat yleensä tiedostamattomia. Väittelystä voisi vaihtoehtoisesti puhua myös tanssin termein, jolloin tavoitteena olisi vastapuolen voittamisen sijaan tasapainoinen ja silmää miellyttävä esitys. Muita esimerkkejä käsittemetaforista ovat mm. TIME IS MONEY tai LOVE IS JOURNEY. (Lakoff ja Johnson 1980: 4–6.)

Jos Lakoffin ja Johnsonin mielestä lähes kaikki toimintamme on metaforista, mikä sitten ei ole? Kirjoittajat hakevat vastausta ihmisruumiin ja sen perustoimintojen kautta. He kutsuvat suoriksi fyysikaalisiksi kokemuksiksi toimintoja, jotka ovat kiinteästi yhteydessä ihmisruumiin motoriseen

⁵ Lakoff ja Johnson kirjoittavat käsittemetaforat kapiteelilla, metaforiset ilmaisut kursivilla. Käytän samaa merkintätapaa myös omassa tutkielmassani.

toimintaan ja jotka siten ymmärretään suoraan, ei-metaforisesti (mts. 56–57). Eila Mustaparta (1999: 170) muotoilee Lakoffin ja Johnsonin käsityksen seuraavasti:

[--- Y]mmärrämme maailmaa metaforien avulla. Konkreettisista asioista, fyysisistä olioista ja liikkeestä puhumiseen emme tarvitse metaforia, sillä ne me ymmärrämme muutenkin, ja niiden avulla, metaforien välityksellä, ymmärrämme myös hahmottomampaa abstraktia maailmaa, annamme sillekin muodon.

Lakoff ja Johnson (1980) siis korostavat käsitteellisiä metaforia, jotka näkyvät kielessä yksittäisinä metaforisina ilmaisuina. Tällaiset metaforat ovat heidän mukaansa eläviä sanan varsinaisessa merkityksessä (mts. 55). Tämä painotus johtaa toisenlaisten metaforien marginalisointiin. Lakoff ja Johnson väittävät, että metaforat, kuten *foot of the mountain*, jotka ovat vastaavan käsitteellisen metaforan (A MOUNTAIN IS A PERSON) ainoita ilmentymiä, ovat idiosynkraattisia, epäsystemaattisia ja eristyksissä olevia (mts. 54–55). He kirjoittavat:

They do not interact with other metaphors, play no particularly interesting role in our conceptual system, and hence are not metaphors that we live by. [---] If any metaphorical expressions deserve to be called “dead”, it is these [---]. (Mts. 55.)

On sinänsä mielenkiintoista huomata, että niinkin konkreettinen käsite kuin vuori metaforisoidaan suomessa ja englannissa eri tavoin. Suomeksi puhutaan *vuoren juuresta*, jolloin vuori näyttäytyy kasvina, ei ihmisenä kuten englannin kielessä. Vaikka olenkin kirjoittajien kanssa samaa mieltä käsitteellisten metaforien tärkeydestä maailman hahmottamisessa, en jaa heidän näkemystään yksittäisten metaforien huonommuudesta. Kielihän kehittyy koko ajan ja metaforat sen mukana. Kenties Lakoffin ja Johnsonin nyt kuolleiksi luokittelemilla metaforilla on aiemmin ollut sukulaisia, tai tulee olemaan muutaman sadan vuoden päästä.

Lakoff ja Johnson (1980) luokittelevat metaforat kolmeen ryhmään: orientoiviin, ontologisiin ja strukturaalisiin metaforiin. He toteavat orientoivista metaforista seuraavasti (mts. 14):

”Orientational metaphors give a concept a spatial orientation; for example, HAPPY IS UP. The fact that the concept HAPPY is oriented UP leads to English expressions like “I’m feeling *up* today.””
Orientoivat metaforat liittyvät siis tilan hahmottamiseen ja peruskäsitteisiin kuten ylhäällä-alhaalla, sisällä-ulkona, edessä-takana. Tilan hahmottamisen perustana on ihmisruumis ja sen toiminta suhteessa ympäristöön. Muita esimerkkejä orientationaalisista metaforista ovat esim. MORE IS UP ja LESS IS DOWN. (Mts. 14–15.)

Kuten orientoivien, myös ontologisten metaforien perustana on ihmisruumis ja sen toiminta. Ymmärrämme kokemamme objekteina ja materiaaleina, jolloin voimme kohdella niitä erillisinä ja itsenäisinä olioina. (Mts. 25.) Lakoff & Johnson (mts.) muotoilevat ontologisten metaforien

merkityksen seuraavasti: "Once we can identify our experiences as entities or substances, we can refer to them, categorize them, group them, and quantify them – and, by this means, reason about them." Esimerkkinä Lakoff ja Johnson (1980: 26) käyttävät käsittemetaforaa INFLATION IS AN ENTITY, joka ilmenee ilmauksissa kuten *inflation is backing us into a corner* ja *inflation makes me sick*.

Kuten Lakoff ja Johnson (mts. 27) huomauttavat, orientoivia ja ontologisia metaforia on hankala tunnistaa metaforiksi. Ne ovat niin vakiintuneita tapoja ilmaista asioita, että on vaikea kuvitella vaihtoehtoisia tapoja. Ne kuitenkin muodostavat pohjan monimutkaisemmille metaforille (Hundt 1995: 102). Strukturaaliset metaforat eli käsittemetaforat ovat tapoja hahmottaa jokin ilmiö toisen ilmiön kautta (Lakoff ja Johnson 1980: 14). Käsittemetaforia ovat esimerkiksi jo edellä mainitut ARGUMENT IS WAR ja LOVE IS JOURNEY.

Onikin (1992: 34) mukaan keskeistä Lakoffin metaforakäsityksessä on se, että metaforat eivät ole yksittäisiä vaan ilmentävät laajempia käsitteistyksen alojen välisiä suhteita. Tämä onkin juuri se, mikä erottaa kognitiivisen teorian edeltäjistään. Urpo Nikanteen (1992: 63) mukaan kiinnostava oletus teoriassa on, että metaforan kohteena olevaan käsitteeseen vaivihkaa siirretään metaforan lähteestä uusia seikkoja, jotka eivät luonnostaan kuulu siihen. Näin luodaan uutta tietoa.

Lakoffin ja Johnsonin metaforakäsitys on hyvin laaja, ja teoriaa onkin arvosteltu juuri siitä, että sen mukaan lähes kaikki ilmaukset olisivat jollain tapaa metaforisia (Mustaparta 1999: 169). Toisaalta Lakoffin ja Johnsonin pääteoksen ansioksi on sanottava, että se sisältää runsaasti esimerkkejä, joilla he perustelevat väitteitään. Minna Haapion (2002: 169) mukaan kognitiivinen teoria on myös ansiokkaasti oivaltanut ajattelun sekä fyysisen ja sosiaalisen ympäristön yhteyden. Nikanne (1992: 74) arvostelee kognitiivista metaforateoriaa naiivista empirismistä, koska se pyrkii selittämään kaiken sen perusteella, mitä ihminen kokee ruumiinsa kautta ja esittämään ihmisen siten tyhjänä tauluna, joka ei kykene yleistämään kokemaansa. Kuitenkin "kyky irtautua kokemuksesta on inhimillisyyttä syvimmillään" (mts. 74).

Lakoff ja Johnson ovat kuuluisimman teoksensa julkaisemisen jälkeen jatkaneet tutkimustaan niin yhdessä kuin erikseenkin. Harri Veivo (2005: 34) toteaa, että heidän uusimmassa teoriassaan alkuperäistä ajatusta on kehitelty jopa suuntaan, jossa merkitys kiinnitetään fysikaalisiin ja biologisiin

ilmiöihin: käsitteellisen ajattelun on katsottu pohjautuvan suurelta osin aivojen neurobiologisiin ominaisuuksiin ja rakenteisiin (Lakoff & Johnson 1999⁶).

3.4 **Läheisiä käsitteitä**

Metafora on useimmille ihmisille käsitteenä ainakin jossain määrin tuttu, mutta sen läheinen sukulainen metonymia on niin jokapäiväisessä kielenkäytössä kuin tutkimuksessakin huomattavasti harvinaisempi. Se liittyy kuitenkin kiinteästi metaforaan, samoin kuin analogian ja samanlaisuuden käsitteet, joiden keskinäisestä suhteesta on monenlaisia käsityksiä. Seuraavissa luvuissa esittelen lyhyesti nämä metaforan kannalta tärkeät käsitteet.

3.4.1 **Metonymia**

Edellä esitetyn Kuirin (2000) jaottelun mukaan metonymia on metaforan läheinen sukulainen, joka kuitenkin perustuu sanojen tarkoitteiden yhdessä esiintymiseen, ei niiden samankaltaisuuteen. Kuiri (mts. 35) tarkentaa, että metonymia ”perustuu siihen, että kaksi ulkomaailman tarkoitetta esiintyy niin kiinteästi yhdessä, että toista tarkoittavaa sanaa aletaan käyttää viittaamaan myös toiseen”. Esimerkiksi kun kysytään montako *päättä* navetassa on, pään ymmärretään viittaavan koko eläimeen. Metonymian funktio onkin ensisijaisesti viittauksellinen, eli yksi käsite edustaa toista (Lakoff ja Johnson 1980: 36). Metonymia on jäänyt tutkimuksessa osin metaforan varjoon ja joissakin tutkimuksissa se lasketaan yhdeksi metaforan lajiksi (Krikmann 1992: 79).

Onikki (1992: 40) muotoilee metaforan ja metonymian suhteen seuraavasti: ”Metonymia palvelee siis osin samoja tehtäviä kuin metafora. Yksi käsite ymmärretään toisen kautta, mutta metonymia fokusoii tarkemmin kohteensa tiettyihin puoliin.” Lakoff ja Johnson (1980: 35) käyttävät esimerkkinä ilmausta ”the *ham sandwich* is waiting for his check”, jolla ravintolan tarjoilija viittaa suoraan kinkkuvoileivän tilanneeseen henkilöön eikä johonkin tiettyyn ominaisuuteen kyseisessä henkilössä. Jos asiakas olisi tilannut esimerkiksi porsasta ja tarjoilija sanoisi hänestä ”tuo porsas odottaa laskuaan”, ilmaisun ymmärrettäisiin viittaavan asiakkaan itsensä sijasta tämän tapoihin tai olemukseen, jolloin kyseessä olisi metafora.

Metonymian määrittelemisen yksiselitteisesti on vaikeaa, minkä vuoksi määritelmän sijaan esitetään usein vain yleisimpien korvaustyyppien luettelo (Krikmann 1992: 81). Metonymia voi olla

⁶ Lakoff, George & Mark Johnson 1999. *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. Basic Books, New York.

seurausta esimerkiksi seuraavista tekijöistä (Kuiri 2000: 35–36, Cruse 2000: 212, ks. myös Krikmann 1992: 81):

- synekdokee eli osa kokonaisuuden sijasta tai päinvastoin (*monta suuta ruokittavana, tankata auto*)
- säiliö sisällön sijasta (*kattila kiehuu levyllä*)
- erisnimen muuttuminen yleisnimeksi (*heteka*)
- instituutio agentin sijasta (*Suomi voitti Ruotsin*)
- paikka instituution sijasta (*Valkoinen Talo kieltäytyi neuvotteluista*)

Omassa tutkielmassani käsitän metonymian omana lajinaan ja esittelen aineistoni metonymioita lyhyesti luvussa 6.1.1. Tutkimuskysymykseni kannalta en pidä metonymiaa tärkeänä, koska sen taustalla on usein kielen taloudellisuus, eli metonymia tarjoaa keinon sanoa asia lyhyemmin (Cruse 2000: 213). Se ei siis tuota oleellista lisätietoa siitä, minkälaisena talous hahmotetaan. Esimerkiksi omassa aineistossani yleisin ryhmä on edellä mainittu ”instituutio agentin sijasta”. Kyse on siis toimijoiden nimeämisestä instituution tai yläkäsitteen mukaan yksittäisten agenttien mainitsemisen sijaan. Tällaisen metonymian taustalla voi olla paitsi kielen taloudellisuus, myös tekijöiden häivyttäminen.

3.4.2 Analogia ja samanlaisuus

Analogian ja samanlaisuuden käsitteet ovat kiinteästi yhteydessä metaforaan, mutta käsitteiden määrittelemisen suhteessa toisiinsa on hankalaa. Stella Vosniadoun & Andrew Ortonyn (1989: 1) mukaan kyky havaita yhtäläisyyksiä ja analogioita on yksi ihmisen kognition tärkeimpiä aspekteja, koska ne liittyvät kiinteästi siihen, miten ihminen oppii ja ajattelee. Analogisen päättelyn Vosniadou & Ortony (mts. 6–7) määrittelevät seuraavasti: ”Analogical reasoning involves the transfer of relational information from a domain that already exists in memory (source domain) to the domain to be explained (target domain).”

Päätelyketju on siis samantapainen kuin metaforassa. Analogian tutkimuksessa päähuomio on kuitenkin sen roolissa ihmisen eri toimintojen kannalta, kun taas metaforan tutkimuksessa tarkastellaan käsitteen merkityksen muuttumista, jolloin analoginen päättely toimii ikään kuin sen välivaiheena. Analogian käsitettä käytetään eri teorioissa sekä ylä- että alakäsitteenä. Vosniadou (1989: 416) selventää tätä erottamalla analogisen päättelyn ja analogian yhtenä samanlaisuuden (similarity) muotona. Analoginen päättely voi tapahtua minkä tahansa kahden samaan

peruskategoriaan kuuluvan asian välillä, jos prosessissa on kyse selitysrakenteen siirtämisestä asiasta toiseen. (Mts.)

Dedre Gentner (1989: 206–207) ymmärtää analogian yhtenä samanlaisuuden muotona siten, että analogiassa samanlaisuus perustuu useisiin yhteisiin rakenteellisiin seikkoihin. Muita samanlaisuuden muotoja ovat mm. metafora ja vertaus. Analogian ja metaforan ero on hänen mukaansa se, että metaforassa samanlaisuus voi perustua joko yhteiseen rakenteeseen tai yhteisiin attribuutteihin, analogiassa ainoastaan rakenteellisiin yhtäläisyyksiin. (Mts.) Gentner ei sen tarkemmin määrittele metafora-käsitystään, mutta ymmärrän hänen määritelmänsä siten, että metafora on laajempi käsite siinä mielessä, että se kattaa erilaisempia tapauksia kuin analogia. Osittain analogia ja metafora menevät päällekkäin, mutta esimerkiksi aran ihmisen kutsuminen *jänikseksi* on metafora, ei analogia. Samanlaisuus kun perustuu tässä tapauksessa yhteisiin attribuutteihin, ei yhteisiin rakenteellisiin seikkoihin ihmisen ja jäniksen välillä.

3.5 Metafora ja ajattelu

Fengin (2003: 47) mukaan Richards oli ensimmäinen, joka selvästi yhdisti metaforan ja ajattelun. Richards (1936: 35) kirjoittaa: ”Denken ist metaphorisch und verfährt vergleichend; daraus leiten sich die Metaphern der Sprache her. Daran müssen wir denken, wenn wir die Theorie der Metapher verbessern wollen.” Richards ymmärsi siis jo varhain, että se miten ajattelemme, heijastuu käyttämämme kieleen. Hänen viitoittamaansa tietä seurasivat myös Lakoff ja Johnson kognitiivisella metaforateoriallaan, joka muotoili Richardsin ajatuksen teoriaksi ja laajensi sitä.

Fengin (2003) mukaan vasta Richardsin teorioiden myötä metafora pääsi kielen koristeen asemastaan. Metaforan tutkijat eivät enää ole retoorikkoja, joiden tehtävänä on tyylytellä kieltä, vaan metaforisointi on kyky kuvata elämää (mts. 47–48). Metaforan asemasta abstraktin ajattelun välineenä on erilaisia käsityksiä. Onikki (1992: 33) arvelee, että ainut tapamme kielentää abstrakteja asiointiloja on kuvata ne keinoin, joita käytämme konkreettisempien olioiden ja suhteiden ilmaisuun. Kuitenkin Onikin (1992: 36) mukaan esimerkiksi Langacker⁷ (1987: 168–169) epäilee metaforan konstitutiivisuutta eli sitä, että se olisi ainut tapa käsitteistää abstrakteja asioita. Onikin tavoin totean, että kysymys on empiirinen. En kuitenkaan aio tarkastella kysymystä tämän tutkielman puitteissa.

⁷ Langacker, Ronald 1987. *Foundations of Cognitive Grammar I.: Theoretical Prerequisites*. Stanford University Press.

Koski (1992: 15) pohtii metaforan ja ajattelun suhdetta seuraavasti: ”Ihmisten on katsottu hahmottavan maailmankuvaansa siten, että monet käsitekentät nähdään toisten käsitekenttien kaltaisina, ja sitten näistä puhuttaessa käytetään ilmauksia, jotka varsinaisesti kuuluvat mallina olevaan käsitekenttään.” Ajatus tuntuu luonnolliselta, koska ihmisaivojen valtavasta kapasiteetista huolimatta todellisuuden hahmottaminen onnistuu paremmin, kun ihminen pystyy havaitsemaan samankaltaisuuksia mitä erilaisimmissa asioissa. Ihminen pystyy vertaamaan ja arvioimaan näkemäänsä ja kokemaansa sekä tiedostamaan, että joidenkin piirteiden samankaltaisuus ei tarkoita kahden asian samanlaisuutta.

Tapio Varis (1995: 49) yhdistää metaforien (Varis käyttää käsitettä vertauskuva, jonka voi ymmärtää viittaavan myös metaforaan) käytön ihmisen tasapainoiluun tutun ja turvallisen vanhan sekä tuntemattoman ja pelottavan uuden välillä. Tulkitsen Variksen ajatuksen siten, että ihminen selviää muutoksesta tukeutumalla pysyviin ajatusmalleihin, jotka ilmenevät metaforina.

Esimerkkinä tästä mainittakoon Norman Fairclough'n (1997: 97) esittämä huumesota-esimerkki. Huumeet tai ainakin niiden aiheuttamat ongelmat nykyisessä mittakaavassa ovat suhteellisen uusi ilmiö, mutta kun asia metaforisoidaan sodan kautta, ihmiset hahmottavat sen paremmin. Sota-metafora on kuitenkin myös ideologisesti latautunut ja marginalisoi helposti vastakkaiset näkökulmat (mts.). Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista, että Euroopan Unionin diskurssissa saksan kielen ilmaisu *Kampf gegen Drogen* suositellaan käännettäväksi suomen kielelle ilmaisulla *huumeiden torjunta* (Hirvikoski 2005). Näin vältetään sanojen *taistelu* ja *sota* käyttäminen, minkä myötä tekstiin ei myöskään tule niiden sisältämää ideologista latautuneisuutta.

3.6 Metaforat talousteksteissä

Birgit Eckardtin (2002: 141) mukaan metaforat kuuluvat olennaisena osana erikoisalojen viestinnän tutkimukseen, ja niiden rooli onkin viime vuosina kasvanut ja tulee edelleen kasvamaan. Taloustekstien tutkimuksessa metaforiin viitataan usein, mutta kattavaa tutkimusta niiden käytöstä ei ole. Tässä luvussa esittelen joitakin näkemyksiä, mitä metaforien asemasta ja käytöstä talousteksteissä on esitetty.

Radegundis Stolzen (1999) mukaan metaforat ovat talousalalla yleinen tapa ilmaista asioita, kuten suhdanteiden, markkinoiden ja hintojen kehitystä. Esimerkiksi osakkeet ja markkinavoimat personoidaan ja niiden toimintaa kuvataan alun perin ihmiseen tai taisteluun viittaavilla metaforilla (*ruhig, sich durchsetzen*). Metaforat ovat tavallisia myös talousuutisten otsikoissa, jolloin metaforinen kuva viittaa joko artikkelin sisältöön tai kyseiseen talouden alaan. (Mts. 190–192.)

Liisa Tiittula (2001: 63–64) puolestaan on todennut, että suhdannekatsauksissa esiintyvät metaforat ovat suhdannekatsauksen viestinnällisiin tehtäviin liittyviä tyyllisiä erityispiirteitä. Metaforilla ilmaistaan hänen mukaansa muutoksen suuntaa ja nopeutta, kuten ilmauksissa *Aufstieg aus der Talsohle* ja *Tempo lässt nach* (mts. 64). Tiittulan aineisto koostuu kolmesta saksalaisesta suhdannekatsauksesta, jotka ovat kaikki eri lähteistä: taloussanomalehdestä, talousalan aikakauslehdestä ja tutkimuslaitoksen julkaisusta. Metaforia esiintyi eniten taloussanomalehden artikkelissa, jolloin niiden käyttöön näyttäisi alan lisäksi vaikuttavan myös media, jossa teksti julkaistaan (mts.). Kuitenkin Hundt (1995) on osoittanut, että metaforat kuuluvat kiinteästi myös teorialason talousteksteihin. Voidaan siis sanoa, että metaforat kuuluvat kiinteästi kaikenlaisiin talousteksteihin, joskin julkaisukohtaista vaihtelua voi tietenkin esiintyä.

Olaf Jäkel (1994) on tutkinut erityisesti määrää ja liikkumista ilmaisevia metaforia, joille hän on antanut nimityksen määrämetaforat (Quantitäts-metapher). Hän perustelee käsitettä sillä, että määrämetaforat leimaavat ratkaisevasti arkipäivän ymmärrystämme talouden prosesseista. Abstraktit talouskäsitteet kuten prosenttimäärät, hinnat ja valuuttakurssit reifioidaan ja niiden liikettä kuvataan metaforisesti erilaisten liikkumisen lajien (Bewegungsarten) avulla. (Mts. 91.) Jäkel jakaa määrämetaforat neljään luokkaan⁸:

1. AUTONOME HORIZONTAL-BEWEGUNG: In London sind die Kurse ... *zurückgegangen*.
2. ORGANISCHES WACHSTUM: ... ein *kräftiges Wachstum der Medienumsätze* ...
3. AUTONOME VERTIKAL-BEWEGUNG: *Die Preise erhöhten sich* zum Teil drastisch.
4. PASSIVER VERTIKAL-TRANSPORT: Firma X will *die Preise* in diesem Jahr um bis zu 20 Prozent *anheben*. (Mts. 91–97.)

Jäkelin (1994: 92–93) mukaan horisontaalinen liike on aina autonomista, eli ilmiöt liikkuvat itsenäisesti ilman, että jokin toimija liikuttaisi niitä. Näillä ryhmän 1. metaforilla on myös se ominaisuus, että ne metaforisoivat talouden kehityksen eteenpäin menemisenä, jonka tulisi tapahtua mahdollisimman nopeasti (mts.). Suurenemisen kuvaaminen orgaanisena kasvuna puolestaan luonnollistaa tapahtuman, mikä yksinkertaistaa todellisuudessa monimutkaisia syy-seuraus-suhteita (mts. 94). Autonominen vertikaali-liike eroaa orgaanisesta kasvusta siinä, että sillä voi olla päätepiste ja välitappeja (*sinken auf/um etwas*). Siksi sitä käytetään yleisesti talouden tapahtumien numeerisessa määrittämisessä. (Mts. 96–97.) Jäkelin viimeinen ryhmä eli passiivinen vertikaali-

⁸ Jäkel kirjoittaa käsittemetaforat Lakoffin ja Johnsonin (1980) tapaan kapiteelilla.

kuljetus puolestaan mahdollistaa kausaalisen vastuun ilmaisemisen, jolloin metaforan fokuksessa on liikuttajan suoritus (mts. 98).

Edellä mainittujen neljän ryhmän lisäksi Jäkel (1994: 98–101) esittelee vielä yhden tärkeän ryhmän, joka liittyy suuntien käsitteellistämiseen: GEBIRGS-TOPOLOGIE. Käyrien liikkeistä kertovat kuvaajat metaforisoidaan vuoristoksi, mikä mahdollistaa mm. seuraavat käsitteet: *Tal, Gipfel, steiler bergab/bergauf* (mts.). Suomeksikin puhutaan *huipusta*, mutta *laakso* on talousteksteissä melko harvinainen käsite. Voidaankin olettaa, että koska Suomessa ei ole varsinaisesti vuoria, suomenkielisissä talousteksteissäkään ei käytettäisi Jäkelin kuvailemaa vuori-topologiaa. Sen sijaan taloudessa mennään *alamäkeä* ja *ylämäkeä*.

Tuula Nurminen (1999) ja Markus Hundt (1995) ovat valinneet tutkimuskohteekseen käsitteen *raha* ja siitä käytetyt metaforat. Nurminen on tutkinut erään Helsingin Sanomien artikkelin pohjalta Suomen markasta käytettyjä metaforia ja kuvaa tekstissä hahmottuvaa markkaa näin:

Markka näyttäytyy ontologisten metaforien valossa nuorena henkilönä, joka paljastuu tilanmuutoksessa olijaksi, koska sen yhteydessä käytettyjen predikaattiverbien toiminta kohdistuu siihen itseensä, edustaa autonomisia tilanteita. Markkaan kohdistuvat myös muiden personoitujen entiteettien, Suomen Pankin ja teollisuuspamppujen toimet. (Nurminen 1999: 187)

Hundtilla on rahan käsitteeseen laajempi näkökulma. Hän tarkastelee teoriatextien perusteella käsitteen kehitystä 1500-luvulta aina nykypäivään asti kiinnittäen huomiota erityisesti tapoihin, jolla rahaa on metaforisoitu. Hänen hypoteesinsa on, että metaforinen ilmaisu ei ole ainoastaan arkipuheen ilmiö, vaan välttämätöntä myös teoreettiselle kielelle (Hundt 1995: 9). Hundt siis tutkii rahasta eri aikoina ja eri teorioissa käytettyjä metaforia pyrkien siten paitsi hahmottelemaan käsitteen historian, myös osoittamaan, että metafora on oleellinen osa talusteoreettista ilmaisua. Hänen metaforan tutkimuksensa lähtökohtana onkin Lakoffin ja Johnsonin (1980) kognitiivinen metaforateoria (ks. luku 3.3). Hundtin hypoteesi ja sen osoittautuminen paikkansapitäväksi on tärkeä lähtökohta myös omalle tutkimukselleni. Se osoittaa, että metaforat kuuluvat kiinteästi talousteksteihin, eikä niiden esiintyminen aineistossani ole riippuvainen esim. tekstilajista. Hundt (1995: 277) painottaa metaforia myös luokittelemalla taloustekstien metaforiikan yhdeksi talouskielen kahdeksasta tärkeimmästä tutkimuskohteesta toisen maailmansodan jälkeen (ks. luku 2). Hundt siis antaa metaforiikalle melko suuren painoarvon taloustekstien tutkimuksessa.

Hundt (1995: 39–45) luo kattavan katsauksen talousalan metaforien tutkimukseen esittelemällä tutkimuksia aina 1960-luvulta lähtien. Yleisenä suuntauksena voidaan nähdä journalististen taloustekstien ylikorostuminen tutkimusten aineistona. Hundt (mts. 39) kritisoikin talouskielen

rinnastamista talouslehdistön kieleen. Lisäksi talouskielen metaforien tutkimus on Hundtin (mts.) mukaan ollut usein ideologisesti värittyä. Hundt (mts. 40) tunnustaakin, että metaforilla voi olla ideologisia tarkoituksia, mutta varoittaa pitämästä sitä metaforien ainoana funktiona. Tärkeämpää on Hundtin (mts.) mukaan se, että metaforisoinnilla voidaan saattaa monimutkaisia asioita ymmärrettävään muotoon. Yhdyn Hundtin käsitykseen metaforan ja ideologian suhteesta. Metaforat voivat hyvinkin palvella ideologisia tarkoituksia ja ideologisten merkitysten työstäminen esiin tekstistä voi olla myös metaforan tutkimusta motivoiva ajatus. Oman tutkimuskysymyksen kannalta ideologian käsite ei kuitenkaan ole oleellinen.

Luvussa 2.1 viittasin kieliopillisen metaforan⁹ käyttöön talousteksteissä. Karvosen (1991: 150) mukaan kieliopillinen metafora on ominainen varsinkin ekspositorisille teksteille, esim. tieteellisille teksteille. Sillä tarkoitetaan poikkeamista kieliopillisten kategorioiden tunnusmerkittömästä käytöstä, eli esimerkiksi prosessia ilmaistaan verbin (*rakentaa*) sijaan substantiivilla (*rakentaminen*) (mts. 149–150). Tällaisia poikkeamia kutsutaan inkongruenteiksi eli (kieliopillisesti) metaforisiksi ilmaisuiksi (Hiidenmaa 2000: 57).

Inkongruentit muodot presupponoivat vastaavia kongruenteja muotoja, joiden oletetaan olevan läsnä tekstin taustalla, vaikkei niitä erikseen mainita. Tekstin merkitys siis rakentuu presupponoidulle toiminnalle, johon viitataan mutta jota ei enää esitellä uutena. (Karvonen 1999: 152.) Tiedetyiksi oletetaan mm. verbin toimijat ja määritteet sekä verbiin liittyvä modaalisuus (Hiidenmaa 2000: 57). Myöskään tapahtuman tai prosessin tapahtuma-aikoja tai niiden järjestystä ei useinkaan voi ilmaista kieliopillisin keinoin, jos toiminta kuvataan substantiivilla (Karvonen 1991: 158). Talousteksteissä puhutaan yleisesti mm. *kiinteiden investointien* kehityksestä. Tällöin ei yleensä erikseen mainita kuka investoi ja mihin.

Vaikka kieliopilliselle metaforalle olisi useinkin löydettävissä vastaava kongruentti ilmaisu, näen sen käytön erittäin pitkälle riippuvaisena tekstilajista ja tekstin funktiosta. Esimerkiksi talousteksteissä tekijää tärkeämpi tieto on usein se, mihin toiminta johtaa. Tällöin toiminta on kielenkäytön kannalta taloudellisempaa ilmaista substantiivilla. Joitakin kieliopillisen metaforan käytön seurauksia kuten näennäistä objektiivisuutta tai sanaston abstraktiutta (Karvonen 1991: 165) voidaan pitää ei-toivottuina, mutta toisaalta ne kuuluvat tieteellisen tekstin rekisteriin.

⁹ Käsite on peräisin M.A.K. Hallidaylta (esim. 1985, 1994).

4 Metaforan kääntämisestä

Tarkoitukseni on tässä tutkielmassa tarkastella kontrastiivisen tutkimuksen avulla suomen ja saksan kielten tapoja metaforisoida taloutta ja sen ilmiöitä sekä siten nostaa esiin asioita, joista kääntäjän olisi hyvä olla tietoinen. En siis aio keskittyä siihen, miten kääntäjän tulisi menetellä aineistoni yksittäisten metaforien kohdalla. On kuitenkin tarpeellista tutustua metaforan asemaan käännöstieteen kentässä. Tässä luvussa tarkastelenkin käännöstieteilijöiden käsityksiä metaforasta.

Metafora on keskeinen kielenkäytön ilmiö ja siten mielenkiintoinen myös käännöstieteen kannalta. Christina Schaffnerin (1999: 280) mukaan metafora kuitenkin mainitaan käännöstieteellisissä julkaisuissa usein vain sivulauseessa, ja vain muutamat teokset keskittyvät metaforan kääntämisen problematiikkaan. Tutkimuksen päähuomio kohdistuu erityisesti siihen, onko metaforaa yleensäkin mahdollista kääntää sekä mahdollisiin käännösmetodeihin. Käännöstieteellinen metaforan tutkimus on nojautunut lingvistiseen metaforan määritelmään. Metafora siis nähdään etupäässä yksittäisenä kielellisenä ilmiönä, joka voi olla käännösongelma. Tarkasteltavat tekstilajit ovat yleensä kaunokirjallisia tai uskonnollisia tekstejä. (Mts. 280–281.) Schaffner peräänkuuluttaaakin käännöstieteellistä näkökulmaa metaforaan ja siten määritelmän laajentamista. Erityisesti hän ihmettelee sitä, ettei kognitiivinen metaforateoria (ks. luku 3.3) ole lyönyt itseään läpi käännöstieteellisessä metaforan tutkimuksessa. (Mts.)

Laura Järvisen (1994: 1) mukaan käännöstieteellisen metaforakeskustelun avaajana toimi Menachim Dagut¹⁰ (1976). Keskustelua Järvinen moittii metaforan turhasta romantisoimisesta, sen ainutlaatuisuuden korostamisesta ja siitä, että keskustelua on leimannut kiista metaforan käännettävyydestä. Omassa tutkielmassaan Järvinen lähtee ajatuksesta, että metafora on käännettävissä siinä kuin muutkin ilmaukset: osana kontekstia ja funktion mukaisesti. (Järvinen 1994: 1–2.) Järvinen perustelee käsitystään kaunokirjallisen aineistonsa esimerkeillä. Hänen ajatuksensa tuntuu järkevältä, sillä jos metafora kerran on kielessä niin yleinen kuin esim. Lakoff ja Johnson (1980) väittävät, se ei mitenkään voi olla mahdoton kääntää. Metaforan käännettävyyden voineekin kyseenalaistaa vain silloin, kun sen käsittää suppeammin eli ainoastaan kielellisenä koristeena tai erityispiirteenä.

¹⁰ Dagut, Menachim 1976. Can 'Metaphor' be Translated?. *Babel* 22(1)/1976. 21–33.

Käännöstieteellisessä tutkimuksessa lähdekielisen metaforan säilyttäminen nähdään toisaalta ideaalitapauksena, toisaalta ongelmana. Aina metaforan välittämän kuvan säilyttäminen ei kuitenkaan ole mahdollista, kuten jos metaforan välittämä kuva on kohdekielessä tuntematon tai herättää erilaisia mielleyhtymiä. (Schäffner 1999: 282.) Esimerkiksi suomeksi *syötetään pajunköyttä ja niellään valheet*, mutta englanniksi *valheet myydään ja ostetaan (you sold me a pack of lies, I bought it all)* (Haapio 2002: 169). Metaforat ovat siis myös kulttuurisidonnaisia. Esimerkki erilaisista mielleyhtymistä on lohikäärme, joka symboloi Euroopassa epäonnea, Kiinassa sen uskotaan sen sijaan tuovan onnea (Schäffner 1999: 284).

Myös Mary Snell-Hornby (1988: 57) toteaa metaforien olevan kulttuurisidonnaisia: ”The essential problem posed by metaphor in translation is that different cultures, hence different languages, conceptualize and create symbols in varying ways, and therefore the sense of the metaphor is frequently culture-specific.” Esimerkkinä Snell-Hornby mainitsee Newmarkiin (1981) viitaten eläin-metaforat. Englanninkielinen ilmaus ”She is a cat” viittaa pahansuopaan ja ilkeään henkilöön, kun taas saksan ”Katze” herättää lähes päinvastaisen mielikuvan viitaten ylväyteen ja nokkeluuteen. Tällaisessa tapauksessa suora käännös ei siis välittäisi metaforista merkitystä. (Snell-Hornby 1988: 57.)

Stolze (1999: 190) väittää metaforien kääntämisen olevan suhteellisen yksinkertaista, koska niiden taustalla olevat käsitteet ovat usein yhteisiä laajemmalle kulttuurialueelle. Stolze (mts.) kirjoittaa: ”Beim Übersetzen wird die Metapher einfach in das gleiche Bildfeld der anderen Sprache übertragen.“ Suhtaudun väitteeseen kriittisesti, vaikka asian paikkansapitävyydestä on viitteitä joidenkin kieliparien kohdalla (ks. Hundt 1995: 45). Suomi ja Saksa ovat molemmat länsimaisia hyvinvointivaltioita ja vapaan markkinatalouden maita, joten talouden keskeiset käsitteet ovat pitkälti samoja (esim. bruttokansantuote, inflaatio, suhdannevaihtelut). Kuitenkin maiden kulttuureissa ja taloushistoriassa on eroja, joiden seurauksena voidaan olettaa löytyvän eroja siinä, miten keskeisistä käsitteistä puhutaan ja mihin niitä verrataan. Metaforien vertailun yhtenä tavoitteena onkin tutkia, kuinka pitkälle kielissä käytetään samoja metaforia eli voiko kääntäjä käyttää Stolzen mainitsemaa strategiaa.

Schäffnerin (1999: 283) mukaan käännösmetodi riippuu mm. metaforan funktiosta kyseisessä kontekstissa, tyyliseikoista, tekstilajikonventioista sekä toimeksiannosta. Kaikkia metaforia ei siis voi käsitellä samalla tavalla, vaan on otettava huomioon kuhunkin tapaukseen vaikuttavat tekijät. Talousteksteissä metaforalla voi olla monenlaisia funktioita. Jotkut metaforat ovat jo kiinteä osa ilmaisuja (*taloudellinen kasvu*), joillakin kirjoittaja pyrkii havainnollistamaan tapahtumaa (*lipsua*

budjettikurista) ja joillakin korostamaan tiettyjä puolia puheena olevassa asiassa (*pääomavirta*). Tyylliseikat liittyvät usein tekstilajikonventioihin tai julkaisupaikkaan. Voisi esimerkiksi olettaa, että oman aineistoni tekstilajeista journalistisissa teksteissä käytetään enemmän värikkäitä ilmaisuja ja tuoreita metaforia kuin EKP:n katsauksissa.

Peter Newmark (1981: 85) jakaa metaforat viiteen luokkaan sen mukaan, miten ne ovat juurtuneet kieleen. Hän erottaa kuolleet (dead), kliseiset (cliché), leksikaalistuneet (stock), innovatiiviset (recent) ja tuoreet (original) metaforat. Käännösstrategia vaihtelee sen mukaan, mihin luokkaan metafora kuuluu. Kuolleet metaforat voivat Newmarkin (mts. 86) mukaan olla kääntäjän kannalta ongelmallisia vain teknisinä termeinä tai uudelleen henkiin herätettyinä. Kliseiset metaforat puolestaan tulisi säilyttää autoritäärisissä ja ekspressiivisissä teksteissä, muissa ne voi poistaa (mts. 87). Newmark keskittyy erityisesti leksikaalistuneisiin metaforiin, joille hän esittää seitsemän erilaista käännösstrategiaa. Ne ovat paremmuusjärjestyksessä seuraavat:

1. Saman kuvan tuottaminen KT:ssä on mahdollista erityisesti yksisanaisten metaforien kohdalla, esim. *sunny smile* > *sonniges Lächeln*. Tällöin kuvalla pitää olla vastaava versio kohdekielen rekisterissä.
2. LT:n kuvan korvaaminen KT:ssä tavallisella kuvalla. Esimerkiksi *if you can't beat them, join them* > *man muss mit den Wölfen heulen*.
3. Metaforan kääntäminen vertauksella. Metodi säilyttää saman kuvan, mutta shokkivaikutusta voidaan lieventää. Esim. *Trotz der Kursrally* > huolimatta siitä että kurssit käyttäytyvät *kuin ralliautot* (esimerkki oma).
4. Metaforan kääntäminen vertauksella ja selityksellä. Kompromissiratkaisu, joka on tarpeen silloin kun lukijat eivät muutoin ymmärtäisi vertauksen merkitystä. Esim. *Die EZB sieht einer Serie von Stürmen entgegen* > EKP ennustaa tapahtumien etenevän *kuin rajuilma*, joka heiluttelee eurooppalaista rahapolitiikkaa (esimerkki oma).
5. Metaforan korvaaminen ei-metaforisella ilmaisulla. Newmarkin mukaan metodia on syytä käyttää silloin, kun LT:n ja KT:n kuvat eivät vastaa toisiaan. Esim. *sein Brot verdienen* > *to earn one's living*.
6. Metaforan poistaminen tulee kysymykseen silloin, kun metafora on tarpeeton ja kun kyse ei ole autoritäärisestä tai ekspressiivisestä tekstityypistä.

7. Metaforan kääntäminen samalla metaforalla ja selityksellä. Newmarkin viimeinen vaihtoehto käy silloin, kun selitys on tarpeen metaforan ymmärtämiseksi.

(Newmark 1981: 87–91, ks. myös Schäffner 1999: 282–283.)

Innovatiiviset metaforat tulisi Newmarkin mukaan kääntää kuvailemalla kohdetta tai merkitsemällä käännös lainausmerkkeihin. Tuoreiden metaforien kääntämisessä tulee ottaa huomioon metaforan tärkeys kontekstissa, kulttuuriset tekijät ja lukijan tietopohja. Jos metaforalla on shokkivaikutus LT:n lukijoihin, vaikutuksen tulisi säilyä myös KT:ssä. (Newmark 1981: 91–92.) Newmark (mts. 92) jopa toteaa, että tuoreet metaforat voidaan usein kääntää sanasta sanaan, koska niihin liittyy todennäköisesti vähemmän kulttuurisia assosiaatioita kuin idiomaattisiin ilmaisuihin.

Gideon Toury (1995) korostaa kohdetekstilähtöistä ajattelua metaforan kääntämisessä. Hän lisää mainittuihin käännösmetodeihin kaksi luokkaa: 'non-metaphor into metaphor', jossa ei-metaforinen ilmaus käännetään metaforalla ja '0 into metaphor', jossa kohdetekstissä käytetään metaforaa ilman minkäänlaista motiivia lähdetekstissä. Metafora voi siis olla myös käännösratkaisu, eikä vain ongelma. (Mts. 83, ks. myös Schäffner 1999: 283.)

Newmarkin teorian ansio on epäilemättä siinä, että hän huomioi erilaiset metaforat ja niiden erityispiirteet kääntämisen kannalta. Hänen jaottelunsa on tarkempi kuin varsinaisilla metaforan tutkijoilla, mikä heijastaa toisaalta Newmarkin käännöstieteellistä lähestymistapaa ja toisaalta sitä, että käännöstiede tarvitsee metaforasta osin erilaista tietoa kuin esimerkiksi kielitiede. Käännöstieteellisellä metaforan tutkimuksella voisi siis olla annettavaa metaforan teorialle.

Eri metafora-luokkien rajat eivät kuitenkaan ole aina selvät, mikä tietenkin vaikeuttaa käännösstrategian valitsemista Newmarkin luokittelun mukaisesti. Newmark (1981: 87) myöntää itsekin, että "cliché [---] is a murky area between dead and stock metaphor". Myös Snell-Hornby (1988: 59) torjuu ajatuksen, jonka mukaan metaforan kääntämisestä voitaisiin luoda abstrakteja sääntöjä, joilla selvittäisiin joka tilanteessa. Se, onko metafora käännettävissä, kuinka vaikea se on kääntää, miten se tulisi kääntää tai tulisiko sitä kääntää lainkaan riippuu kyseisen metaforan rakenteesta ja funktiosta juuri siinä tekstissä, missä se kulloinkin esiintyy (mts. 59). Snell-Hornbyn käsityksessä voidaan nähdä yhteys muutokseen käännöstieteellisessä ajattelussa yleensä eli tekstin funktion korostamiseen ja kääntämiseen kulttuurisena eikä kielellisenä toimintana (ks. Snell-Hornby 1988: 43–44).

Schäffner (1999: 284) viittaa Stienstraan¹¹, joka jakaa metaforat universaaleihin, monikulttuurisiin ja kulttuurikohtaisiin ja toteaa, että monet ihmisen kokemuksista ovat universaaleja tai ainakin laajemmalle kulttuurialueelle yhteisiä, jolloin ainoastaan käsittemetaforan kielellinen ilmiasu olisi kulttuurikohtainen. Esimerkiksi inflaatio käsitetään niin saksan kuin suomenkin kielessä sairautena, yhteinen käsittemetфора siis olisi INFLAATIO ON SAIRAUS. Sille on molemmissa kielissä omat metaforiset ilmaisunsa, esimerkiksi *inflation oireet* tai *Bekämpfung der Inflation*.

Schäffnerin (1999: 283) mukaan metaforan kääntämistä voidaan lähestyä myös *scenes and frames* -teoriaa soveltaen. Tämä kognitiivinen suuntaus mahdollistaa metaforan analysoimisen osana metaforista systeemiä. Oleellinen kysymys tällöin on, löytyykö lähde- ja kohdekulttuurista sama käsitteellinen metφορά eli hahmotetaanko asiat samalla tavalla. (Mts.)

¹¹ Stienstra, Nelly 1993. YHWH is the Husband of His People. Analysis of a biblical metaphor with special reference to translation. Kok Pharos, Kampen.

5 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Tässä luvussa valotan tutkimusmenetelmäni ja tutkielmani aineistoa. Aluksi esittelen kaksi tärkeää tekstintutkimukseen liittyvää käsitettä, jotka ovat jo toistuneet tutkielmassani useaan otteeseen: *teksti* ja *tekstilaji*. Sen jälkeen esittelen kontrastiivisen kielitieteen peruskäsitteitä sekä kontrastiivista tekstintutkimusta Bernd Spillnerin ajatuksiin tukeutuen. Luvussa 5.3 perustelen aineistoni valintaa, minkä jälkeen esittelen aineistoni tekstilajeittain.

5.1 Peruskäsitteitä: teksti ja tekstilaji

Yksi tekstintutkimuksen tärkeimpiä käsitteitä on *teksti*. Se on johdos latinan sanasta *textere*, joka tarkoittaa 'kutoa, punoa, liittää yhteen'. Etymologinen selitys kuvaa käsitettä hyvin. Teksti koostuu erilaisista elementeistä, jotka kudotaan yhteen siten, että niistä muodostuu järkevä kokonaisuus. Kirjallisuudessa tekstin käsitteelle on monenlaisia määritelmiä, joista seuraavaksi esittelen muutamia.

Angelika Hennecken ja Hartmut Schröderin (2002: 15) mukaan kielitiede on 1970-luvulta lähtien suuntautunut voimakkaasti tekstien tutkimukseen. Nykyään tutkijat ovat suhteellisen yksimielisiä siitä, että viestintä tapahtuu tekstien kautta ja tekstit määrittyvät funktionsa mukaan ("Texte in Funktion"). Tekstilingvistinen ammattikielten tutkimus olettaa, että teksteillä ei itsessään ole merkitystä, vaan merkitys muodostuu tekstin lähettäjän ja vastaanottajan välillä. (Mts.)

Susanne Göpferich (1999: 62 < Göpferich 1995: 56¹²) määrittelee tekstin seuraavasti:

Ein Text ist ein thematisch und/oder funktional orientierter, kohärenter sprachlicher oder sprachlich-figürlicher Komplex, der mit einer bestimmten Intention, der Kommunikationsabsicht, geschaffen wurde, eine erkennbare kommunikative Funktion [...] erfüllt und eine inhaltlich und funktional abgeschlossene Einheit bildet.

Funktionalistisesta näkökulmasta katsottuna teksti on siis tietty koherenssi kokonaisuus, jolla on tunnistettavissa oleva viestinnällinen funktio, jokin teema ja pyrkimys johonkin päämäärään. Sen sijaan koheesio eli muodollinen ja kieliopillinen kiinteys tai vaatimus vähintään kahdesta

¹² Göpferich, Susanne 1995. *Textsorten in Naturwissenschaften und Technik. Pragmatische Typologie – Kontrastierung – Translation*. Forum für Fachsprachenforschung 27. Narr, Tübingen.

täydellisestä (subjekti ja predikaatti) lauseesta eivät sisälly teksti-käsitteen määritelmään. Esimerkiksi lista on koherenssi kokonaisuus eli teksti, vaikka sen osat ovat irrallisia sanoja eivätkä siten muodosta koheesiota tai täydellisiä lauseita. Teksti voi myös sisältää kuvia tai koostua pelkästään kuvista. Esimerkiksi käyttöohjeissa kuvien ja verbaalisten elementtien suhde ja merkitys vaihtelevat eri kulttuureissa, jolloin käännettäessä tulee tarkastella tekstiä kokonaisuutena, ei ainoastaan kirjoitusta. (Göfperich 1999: 61–62.)

Myös Vesa Heikkinen tuo esille sen, että tekstillä on tarkoitus. Heikkisen (2002: 20) mukaan tekstillä pyritään välittämään merkityksiä ja saamaan asioita tehdyksi kielenkäytössä. Teksti syntyy siten, että kielenkäyttäjä valitsee tietoisesti tai tiedostamatta tiettyjä sanoja, rakenteita, puheenaiheita ja tekstihahmoja (mts.). Tekstillä on siis aina laatija. Tekstejä ei synny itsestään, vaan niiden takana on yksi tai useampia henkilöitä omine tavoitteineen. Läheskään aina tekstin laatija ei kuitenkaan ole näkyvissä. Tämä pätee esimerkiksi viranomaisteksteihin, kuten EKP:n kuukausikatsaukseen.

Edellä esiteltyjen määritelmien perusteella esimerkiksi EKP:n kuukausikatsauksiin kuuluvat kuvaajat ja taulukot ovat osa tekstiä. Analysoidessani metaforia tarkastelen kuitenkin vain ns. leipätekstiä ja jätän kuviot sekä varsinaista tekstiä täydentävät tiettyä aihetta syvemmin käsittelevät kehikot analyysin ulkopuolelle. Lehtiartikkeleissa en myöskään tarkastele kuvatekstejä. Rajoitan siis oman teksti-käsitteeni koskemaan käytännön syistä ainoastaan leipätekstiä ja otsikoita.

Toinen tärkeä käsite tekstintutkimuksessa ja myös oman tutkielmani kannalta on *tekstilaji* eli *genre*. Katharina Reißin ja Hans J. Vermeerin (1984: 177) mukaan tekstilajit ovat ”überindividuelle Sprech- oder Schreibakttypen, die an wiederkehrende Kommunikationshandlungen gebunden sind und bei denen sich aufgrund ihres wiederholten Auftretens charakteristische Sprachverwendungs- und Textgestaltungsmuster herausgebildet haben“. Reißin ja Vermeerin määritelmä on siis hyvin teksti-keskeinen: tekstilaji on sidoksissa tiettyyn viestintätilanteeseen ja sillä on tyypillisiä kielenkäyttö- ja tekstinlaatumistapoja.

John Swalesin (1990) käsitys tekstilajista laajentaa hieman Reißin ja Vermeerin määritelmää. Hänen mukaansa tekstuaaliset piirteet eivät yksistään riitä tekstilajin määrittelyyn, vaan tekstilaji on enemmän kuin tekstien summa. Tekstilaji muodostuu tekstien (kirjoitettujen tai puhuttujen) lisäksi myös niiden laatimiseen ja vastaanottamiseen liittyvistä käytänteistä. (Mts. 6, 9). Swales (mts. 58) määrittelee tekstilajin seuraavasti:

A genre comprises a class of communicative events, the members of which share some set of communicative purposes. These purposes are recognized by the expert members of the parent discourse community, and thereby constitute the rationale for the genre. This rationale shapes the schematic structure of the discourse and influences and constrains choice of content and style.

Swales siis painottaa tekstilajin määrittämisessä yhteistä viestinnällistä tarkoitusta. Joukko tekstejä voidaan luokitella tietyksi tekstilajiksi, jos niillä on yhteisiä viestinnällisiä tarkoituksia. Swales (mts. 46–47) käyttää esimerkkinä ruokaohjetta, jonka viestinnällinen tarkoitus on selkeä ja sen perusteella tietyt tekstit on helppo luokitella ruokaohjeiksi. Sen sijaan uutisraportilla voi olla monia viestinnällisiä tarkoituksia, tiedon jakamisen lisäksi vaikkapa yleisen mielipiteen muokkaaminen tai rahoittajien esittäminen myönteisessä valossa. Toisenlainen ääripää ovat runot, jotka ovat tunnistettava tekstilaji ilman yksiselitteistä viestinnällistä tarkoitusta, jos sellaiseksi ei lasketa mielihyvän tuottamista. (Mts.)

Pirjo Karvonen (1995: 26) puolestaan ymmärtää tekstilajin toimintatyyppinä, jolloin määritelmässä korostuu itse tekstin lisäksi myös tekstiin liittyvä toiminta. Karvonen on siis samoilla linjoilla Swalesin kanssa. Hän huomauttaa kuitenkin, että tekstilajia on mahdollista tarkastella myös rakenteen mukaisena yksikkönä, jolloin huomiota kiinnitetään niihin kielellisiin ilmauksiin, sanoihin ja lauseisiin, joista tekstit rakentuvat. Tällaista lähestymistapaa Karvonen (mts.) pitää ongelmallisena, koska samaan tekstilajiin kuuluvat tekstit eivät aina välttämättä koostu samankaltaisista rakenneyksiköistä.

Tekstilajeja voidaan luokitella monella tasolla. Vijay K. Bhatia (2004: 57) käyttää käsitettä tekstilaji-yhdyskunta (genre colony) havainnollistaakseen genre-käsitteen monikerroksisuutta. Omankin tutkielmani kannalta mielenkiintoinen on erityisesti raportoivien tekstilajien yhdyskunta. Tavallisia raportteja ovat esimerkiksi säätiedotukset, onnettomuus uutiset, poliisiuutiset ja talouselämän raportit. Kaikilla yhdyskunnan jäsenillä on sama viestinnällinen tarkoitus, tiedottaminen. Niillä on kuitenkin suuriakin alakohtaisia eroja, joiden vuoksi ne lasketaan omiksi tekstilajeikseen. Edelleen esimerkiksi talouselämän raportit voidaan jakaa pienempiin yksiköihin kuten vuosikertomuksiin, tilintarkastajien huomioihin ja myyntilukuihin. (Mts. 81–82.) Tekstilajien välisten erojen selittäjiä voivat olla esimerkiksi viestinnällisen tarkoituksen kompleksisuus, media jonka kautta tekstilaji tuotetaan tai vastaanottajan huomioiminen tekstin laatimisessa (Swales 1990: 61–63). Karvosen (1995: 25) mukaan genrejen eroja selittävät myös viestintäyhteisön jäsenten roolit ja se, ovatko jäsenet keskenään samanarvoisia vai eriarvoisia. Institutionaalisille genreille on tyypillistä roolien eriarvoisuuden lisäksi toiminnan rajallisuus ja tavoitteellisuus (mts.). Luvussa 5.3 palaan institutionaalisen genren käsitteeseen oman aineistoni valossa.

Tekstilajeja käsitellään yleensä yksittäisinä ja selvärajaisina joukkoina. Bhatia (2004) pyrkii osoittamaan, että todellisuudessa tekstilajit eivät useinkaan esiinny ideaalimuodossaan, vaan ne ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa muiden tekstilajien kanssa. Esimerkkinä akateemisten alojen rajat ylittävästä tekstilajista Bhatia (mts. 33) käyttää oppikirjaa. Tarkasteltaessa taloustieteen ja oikeustieteen oppikirjoja niiden välillä on monia yhtäläisyyksiä, mutta myös alakohtaista variaatiota. Taloustieteissä painopiste on kvantitatiivisessa datassa, jota esitetään erilaisten taulukoiden muodossa, kun taas oikeustieteessä vanhoilla esimerkkitapauksilla on merkittävä rooli. (Mts. 33–36.)

Erilaiset tekstilajit ovat vahvasti läsnä arkielämässä. Sanomalehdestä löytyy pääkirjoitus, uutisartikkeli ja haastattelu, työssä monet ovat tekemisissä raporttien, esityslistojen ja pöytäkirjojen kanssa. Meillä on myöskin erilaiset odotukset sen mukaan, katsommeko televisiosta uutisia vai saippuaopperaa. Karvosen (1995: 24–25) mukaan tekstilajit omaksutaankin tiedostamattomasti. Tekstien piirteitä pidetään siinä määrin itsestään selvinä, ettei niihin kiinnitä huomiota, ellei niistä poiketa. Tutkijan kirjoittamasta tekstistä voidaan esimerkiksi todeta yllättyneenä, että se on eloisaa ja havainnollista. (Mts.)

Paitsi tiedostamattomia, tekstilajit ja niiden kuvaukset ovat myös alati muuttuvia, kuten Bhatia (2004: 23) painottaa. Vaikka tekstilajit muodostuvat konventionaalisista kielenkäyttötavoista, nämä konventiot eivät ole staattisia. Tekstilajikonventioita muokkaavat erityisesti tietyn ammatillisen, institutionaalisen tai akateemisen yhteisön asiantuntija-jäsenet, joiden asema on riittävän vakiintunut konventioista poikkeamiseen. (Mts.) Karvonen (1995: 26) toteaa osuvasti: ”Kielenkäytössä kukin genren toteutuma, teksti, on kyseisen genren kommentti: jokainen teksti vahvistaa, muokkaa, kyseenalaistaa, uudistaa tai ylläpitää olemassa olevaa kielellistä toimintaa.” Teknisen kehityksen myötä esimerkiksi liikekirjeenvaihto on muuttanut muotoaan. Sähköpostin yleistyminen on luonut täysin uuden tekstilajin, joka on pitkälti vapaa liikekirjeisiin liittyvistä konventioista. Perinteinen liikekirjeenvaihto elää yhä, mutta sen funktio on muuttunut, koska suuri osa asioista hoidetaan puhelimitse tai sähköpostitse. (Ks. Lainio 2003.)

5.2 Kontrastiivinen lingvistiikka

Kontrastiivinen kielitiede on Wolfgang Kühlwein ja Wolfram Wilssin (1981: 10) mukaan vertailevaa tutkimusta, jota on perinteisesti sovellettu pääasiassa käännöstieteeseen ja kieltenopetukseen. Kühlwein ja Wilss (mts. 7) erottavat toisistaan käsitteet kontrastiivinen ja konfrontatiivinen lingvistiikka. Ensiksi mainittu on soveltavaa ja käytännönläheistä, toisena

mainittu taas teoreettista (mts.). Kontrastiivisessa tutkimuksessa tarkastelun kohteena voivat olla esimerkiksi kielisysteemin elementit kuten prepositiot tai sanakentät, teoreettiset aspektit kuten kieltomuodot tai laajemmat kysymykset kuten yleiset typologiat. Kääntäjän kannalta on tärkeää huomioida, että kontrastiivinen analyysi ei tarjoa valmiita ratkaisuja vaan käsitteitä, joita on mahdollista hyödyntää käännösprosessissa. (Snell-Hornby 1999: 67.)

Vladimir Ivir (1981: 209) kuvailee käännötieteen ja kontrastiivisen analyysin suhdetta seuraavasti: ”Both translation and contrastive analysis are linguistic operations involving (at least) two languages each time they are performed.” Lisäksi Ivir (mts.) toteaa, että kääntäminen voi toimia kontrastiivisen analyysin työkaluna, kun taas kontrastiivisen analyysin tuloksia voidaan soveltaa mm. kääntäjäkoulutuksen kehittämiseen ja käännösteorian tarkoituksiin. Kühlwein ja Wilssin (1981: 14) mukaan sekä käännöstiede että kontrastiivinen lingvistiikka ovat synkronista ja kuvailevaa kielten vertailua, jotka kuitenkin eroavat sisällöllisesti ja metodisesti. Kontrastiivisen kielitieteen päämäärä on mahdollisimman täydellinen kontrastiivinen kuvaus lähde- ja kohdekielen vastaavuuksista, käännöstiede puolestaan tutkii pragmaattisen vastaavuuden ehtoja (mts. 15).

Eckhard Roos (1981) on tutkinut idiomien kääntämistä englannista saksaan kontrastiivisen analyysin avulla. Roos (mts. 231) kirjoittaa: ”A contrastive analysis of SL and TL idioms could provide some insights and information that might be quite helpful to the translator.” Roosia mukaillen oletan, että kontrastiivisen analyysin avulla myös metaforista voitaisiin saada kääntäjän kannalta oleellista tietoa. Roos (mts. 230) määrittelee idiomien vakiintuneeksi kollokaatioksi, jonka merkitystä ei voida johtaa sen sisältämien yksittäisten sanojen merkityksistä. Metaforat puolestaan ovat enemmän, vähemmän tai eivät lainkaan vakiintuneita tapoja puhua jostakin asiasta käyttäen toiselta käsitealueelta peräisin olevia ilmaisuja. Näiden kahden yhteys on siinä, että kuolleista metaforista voi tulla idiomeja, kun ne ovat tarpeeksi vakiintuneita eikä niiden alkuperäistä tarkoitusta enää tunnisteta. Roos (mts. 233) huomauttaakin, että useimmat englannin ja saksan kielten kulttuuri-sidonnaisista idiomeista ovat kuolleita metaforia.

Roosin tutkimuksen tavoitteena on tutkia englanninkielisten idiomien vastineita saksan kielessä sekä sitä, minkä tekijöiden suhteen idiomit eroavat. Osalla idiomeja on idiomaattinen vastineensa saksan kielessä. Vastine voi tällöin olla myös muodollisesti vastaava (congruence) tai ilmaista saman merkityksen eri sanoilla (equivalence). Jos englanninkielisellä idiomilla ei ole idiomaattista vastinetta saksassa, eri asteisia vaihtoehtoja on kolme: saman asian ilmaiseminen yhdellä sanalla (single word), ei-idiomaattinen vakiintunut vastine (formula) ja idiomien selittäminen (free form). Tärkeimmät kontrastiivisen analyysin avulla esiin tuotavat erot idiomien välillä ovat erot muodossa,

merkityksessä (denotatiivisessa ja konnotatiivisessa), tyyliässä sekä pragmaattisessa funktiossa. (Roos 1981: 232–234.)

Oman tutkimukseni tarkoituksena ei ole tutkia metaforien vastaavuuksia samalla tavalla kuin Roos on tehnyt. Sen sijaan hyödynnän metaforien ominaisuutta kertoa kielen syvärakenteista kielen pintarakenteiden taustalla. Tarkastellessani metaforien lähdealueita pyrin saamaan selville, rinnastetaanko talous ja sen ilmiöt samalla tavalla suomen ja saksan kielissä. Tämä tapahtuu pitkälti samalla tavalla kuin Roosin tutkimuksessa. En kuitenkaan pilko metaforisia ilmaisuja niiden semanttisiin komponentteihin, vaan analysoin koko ilmaisun merkitystä siinä kontekstissa, missä se esiintyy. Koska näkökulmani on käännöstieteellinen, tarkoitukseni ei ole tuottaa kontrastiivisen kielitieteen kaipaamaa systemaattista tutkimusta suomalaisista ja saksalaisista metaforista ja niiden vastaavuuksista. Pikemminkin pyrin vertaamaan metaforien käyttöä tietyissä todellisissa teksteissä ja näin löytämään yhtäläisyyksiä ja eroja kielten välillä, joista voisi olla hyötyä käännösprosessin kannalta.

Sekä Kühlwein ja Wilss (1981: 10) että Bernd Spillner (2002b: 144) pitävät kontrastiivisen kielitieteen ongelmana sitä, että siinä keskitytään liian usein vain yhteen kielelliseen tasoon ja muodollisiin rakenteisiin. Vastauksena ongelmaan Spillner (mts.) näkee kontrastiivisen tekstilingvistiikan, jonka avulla tekstejä voidaan vertailla ottaen huomioon myös kommunikatiiviset ja kulttuurisidonnaiset tekijät. Tutkimusmenetelmäni teoreettinen viitekehys perustuukin Spillnerin ajatuksiin.

Spillner (2002a: 36) toteaa, että ”kontrastiivinen ja tarvittaessa myös kulttuurienväläinen erikoiskielisten tekstien vertailu on sopiva tieteellinen lähestymistapa, kun pyritään tutkimaan ja parantamaan kansainvälistä ammattisuuntautunutta viestintää”. Spillner (mts. 36–39) erottaa neljä erilaista vertailumenetelmää:

1. Käännösvertailu
2. Vertailu: lähtöteksti – kohdekielinen tekstiadaptatio
3. Tilanne-ekvivalenttinen tekstivertailu
4. Tekstilajien vertailu

Käännösvertailu (1) tarkoittaa kielestä toiseen tai useammalle kielelle käännettyjen tekstien tieteellistä vertailua, ja se voidaan käsittää laajasti kielten välisenä rinnakkaistekstien analyysinä. Käännösvertailulla voidaan paljastaa kielten välisiä ekvivalensseja ja saada empiiristä tietoa teksti-

konventioiden kieltenvälisistä eroista. Kohdekielisen käännöksen ja adaptaation (2) ero on häilyvä. Usein kriteereinä ovat muutos informaatioisällössä, semanttinen poikkeavuus ja syntaktinen vapaamuotoisuus verrattuna lähtötekstiin. Lähtötekstin ja kohdekielisen adaptaation vertailu voi paljastaa olemassa olevia tai oletettuja kulttuurieroja. Tekstilajivertailussa (4) tarkastellaan jokaisesta kielestä useampaa saman tekstilajin edustajaa. Ajatuksena on, että tekstilajit ovat kieli- ja kulttuurikohtaisia rutiininomaisia viestintätoimintoja, jolloin vertailun avulla voidaan saada selville paitsi tekstilajityypillisiä kielellisiä malleja, myös eroja kulttuureissa. (Spillner 2002a: 36–39, ks. myös Spillner 1981: 241–243.)

Oman työni kannalta tärkein ryhmä Spillnerin jaottelussa on tilanne-ekvivalenttinen tekstivertailu (3). Spillner (2002a: 37–38) toteaa siitä seuraavasti:

Kahden kielen tekstejä voidaan verrata keskenään myös ilman että ne olisivat käännösuhteessa toisiinsa tai että toinen olisi toisen parateksti (adaptaatio) tai että niiden välillä olisi interlinguaalinen intertekstuaalisuussuhde (kohdekielinen jäljitelmä). [---T]ilanne-ekvivalentin tekstivertailun avulla voidaan todellakin tutkia kontrastiivisesti tekstin rakennetta, argumentaatiotyyppejä, vaikuttamisstrategioita, retoriikkaa, metaforiikkaa, tyylikeinoja jne.

Spillner (1981: 242) tarkentaa, että erikieliset tekstit ovat vertailtavissa, kun niillä on yhteinen aihe ja kun tekstin tuottaminen tapahtuu samanlaisessa tilanteessa (paikka, lähtökohta, tarkoitus) tai samanlaisella strategialla. Aineistoni lehtiartikkelit ovat siis vertailtavissa, koska ne käsittelevät samoja aiheita (talouskehitys, valuutat, inflaatio) ja niillä on samanlainen tarkoitus (informoida talousasioista kiinnostuneita lukijoita). Euroopan keskuspankin kuukausikatsaukset ovat saman lähdetekstin erikielisiä käännöksiä, joten niiden tarkastelussa voitaisiin hyödyntää myös käännösvertailua. En kuitenkaan analyysissäni tarkastele niitä varsinaisesti käännöksinä, vaan artikkeleiden tapaan tietynlaisena tekstimateriaalina, josta tutkin metaforien käyttöä. Katson siis, että Spillnerin tilanne-ekvivalenttinen tekstivertailu sopii aineistooni ja tutkimuskohteeseeni eli metaforiikkaan.

Tilanne-ekvivalenttisen tekstivertailun ongelma on Spillnerin (mts.) mukaan ns. *tertium comparationis* eli kysymys siitä, mitä verrataan ja mihin. Sama ongelma on myös tekstilajivertailussa, tosin lievempänä. Sen sijaan käännösvertailussa ja tekstiadaptaation vertailussa *tertium comparationis* -ongelmaa ei ole, koska niissä käännöstä/adaptaatiota verrataan lähtötekstiin. (Spillner 1981: 241–242, 2002a: 38.) Roos (1981: 232) on ratkaissut *tertium comparationis* -ongelman tukeutumalla kontrastiivisen generatiivisen semantiikan käsitykseen universaaleista semanttisista piirteistä, joihin hän perustaa idiomien vertailun.

Spillner itse painottaa kieltenvälistä tekstilajivertailua, jonka avulla on mahdollista saada monipuolista tietoa eri kielten tekstilajikonventioista. Esimerkiksi Riikonen (2003) ja Jyrkinen (2004) ovat hyödyntäneet kontrastiivisen tekstintutkimuksen ja kieltenvälisen tekstilajivertailun käsitteitä tutkiessaan suomalais-saksalaista yritysviestintää.

Kun on kyse kontrastiivisesta tekstin- tai kielentutkimuksesta, myös kulttuurin käsite on aina mukana. Hennecke ja Schröder (2002: 20) viittaavat etnosentrisyyden ongelmaan kulttuurikontrastiivisissa tutkimuksissa. Erityisesti tulee varoa ennakkoluulojen ja stereotyyppien vaikutusta tutkimukseen (mts. 23). Tutkija on aina jonkin kulttuurin jäsen ja hänellä on oma identiteettinsä, minkä vuoksi on tärkeää olla tietoinen ongelmasta ja pyrkiä välttämään ennakkoluulojen vaikutusta havainnointiin.

5.3 Aineiston valinnasta

Aineistoni valinnassa olen huomionut ensisijaisesti kaksi asiaa: olen keskittynyt kansantaloustieteen alan teksteihin ja lähtenyt liikkeelle talousteksteihin erikoistuneen kääntäjän työkentästä. Näin aineistoon valikoitui talouslehtien artikkeleita ja Euroopan keskuspankin kuukausikatsaus. Yhteinen nimittäjä näillä ensikatsomalta hyvinkin erilaisilla teksteillä on käsite *suhdannekatsaus*. Liisa Tiittula (2001: 58) määrittelee suhdannekatsauksen seuraavasti:

Der Konjunkturbericht ist eine Beschreibung der wirtschaftlichen Lage und der konjunkturellen Entwicklungstendenzen und -perspektiven. Zeitlich erstreckt er sich vom kürzlich Vergangenen bis in die nahe Zukunft [---]. Es handelt sich dabei vor allem um Versprachlichung bestimmter wirtschaftlicher Eckdaten.

Suhdannekatsaukseksi voidaan siis luokitella mikä tahansa teksti, joka selostaa talouden tapahtumia. Tämän perusteella niin lehtiartikkelit kuin EKP:n katsauskin voidaan lukea eräänlaisiksi suhdannekatsauksiksi, vaikka teemoja käsitellään niissä hieman erilaisella painotuksella. Yhteisestä nimittäjästä huolimatta käsitellen journalistisia tekstejä ja viranomais-tekstejä tutkielmassani erillisinä tekstilajeina.

Luvussa 5.1 esittelemässäni tekstilajin määritelmässä korostuu tekstilajin viestinnällinen tarkoitus. Suhdannekatsauksen viestinnälliseksi tarkoitukseksi voidaan katsoa talouden tapahtumista tiedottaminen. Hieman tarkemmassa analyysissä lehtiteksti ja viranomaisteksti kuitenkin eroavat viestinnällisen tarkoituksensa suhteen sekä erityisesti kohderyhmän ja sitä kautta tekstin lähettäjän ja vastaanottajan välisen vuorovaikutuksen suhteen. Aineistoni artikkeleissa laatija on taloustoimittaja, joka kirjoittaa pääsääntöisesti omalla nimellään. Kirjoittaja voi nojautua

asiantuntijalausuntoihin tai eri instituutioiden julkaisemiin tilastoihin ja tunnuslukuihin, joita hän kommentoi ja selvittää.

EKP:n kuukausikatsauksessa tekstin lähettäjä sen sijaan on instituutio, Euroopan keskuspankki. Tekstiin kirjoittuu¹³ kasvoton viranomainen, joka edustaa kyseistä instituutiota. Teksti keskustelee muiden EU:n tuottamien tekstien kanssa, siinä esimerkiksi perustellaan komission toimia kasvu- ja vakaussopimuksen rikkoneita maita vastaan. Kuukausikatsauksen tarkoituksena onkin paitsi tiedottaa eurooppalaisesta raha- ja talouspolitiikasta, myös perustella ja taustoittaa EU:n toimia. Tekstin lukijalta odotetaan paitsi talousasioiden, myös EU:n toiminnan tuntemusta. EKP:n kuukausikatsaus voidaan siis luokitella institutionaaliseksi tekstilajiksi, koska tekstin laatijan ja vastaanottajan roolit ovat eriarvoisia ja toiminta on tavoitteellista. Suhdanekatsauksia tuottavat monenlaiset instituutioita ovat muun muassa erilaiset tutkimuslaitokset, pankit sekä Euroopan unioni. Olen valinnut aineistooni Euroopan keskuspankin kuukausikatsauksen, koska EU on kääntäjän kannalta tärkeä instituutio. Edellä mainituista syistä ja erityisesti kuukausikatsausten institutionaalisen luonteen perusteella aineistoni kohdalla on siis syytä puhua kahdesta erillisestä tekstilajista, joista molemmat käsittelevät talouden tapahtumia.

Tiittulan (2001) suhdannekatsauksia käsittelevän kontrastiivisen analyysin tarkoituksena on tutkia sitä, voiko suhdannekatsausta käsitellä yhtenäisenä tekstilajina vai ovatko eri lähteistä poimitujen katsausten erot niin suuria, että olisi syytä puhua erillisistä tekstilajeista. Aineistona Tiittulalla on kolme saksalaista suhdannekatsausta, jotka olivat kaikki eri lähteistä: tutkimuslaitoksen julkaisusta, talousalan aikakauslehdestä ja taloussanomalehdestä. Lisäksi Tiittula vertailee yhden saksalaisen ja yhden suomalaisen suhdannekatsauksen avulla kielten eroja kyseisen tekstilajin kohdalla. Käännösvertailun tavoitteena on selvittää, toistuvatko saksalaisten suhdannekatsausten tunnusmerkit myös suomalaisessa tekstissä vai onko niiden välillä kulttuurieroja, joista kääntäjän tulisi olla tietoinen.

Vastauksen tutkimuskysymykseensä Tiittula (2001: 60) jättää avoimeksi: ”Es handelt sich auf keinen Fall um eine einheitliche Textsorte, sondern zumindest um verschiedene Varianten, die kontext- bzw. situationsbedingt unterschiedlich sind [---].“ Hän siis käsittää eri lähteistä olevat suhdannekatsaukset saman tekstilajin eri varianteiksi. Itse kuitenkin käsitellen tekstejäni eri tekstilajeina.

¹³ Käytetyistä tekstintutkimuksen käsitteistä ks. esim. Heikkinen 2000.

Aineiston valinnassa samoilla linjoilla on myös Pirjo Karvonen (1999), jonka aineisto koostuu niin ikään erilaisista talousteksteistä: päivä- ja erikoislehtien artikkeleista sekä tieteellis-hallinnollisista katsauksista. Journalistiset tekstit ja institutionaaliset viranomaistekstit näyttävät siis muodostavan hyvän pohjan erilaisten asioiden tarkastelemiselle. Lisäksi kyseiset tekstilajit ovat tärkeitä talousteksteihin erikoistuneen kääntäjän kannalta.

Taloustekstien metaforia käsittelevät tutkimukset keskittyvät lähes poikkeuksetta lehtiartikkeleihin. Aineisto koostuu yleensä joko sanomalehtien talousuutisista tai talousalan aikakauslehtien artikkeleista (mm. Nurminen 1999, Jäkel 1994). Harvinainen poikkeus on Hundt (1995), jonka aineisto koostuu rahaa käsittelevistä teorian teksteistä. Suuntautuminen journalistisiin teksteihin on sikäli ymmärrettävää, että ne ovat tavallisille ihmisille yleisimmin läsnä oleva talousalan tekstilaji. Olen kuitenkin samaa mieltä Hundtin (1995: 39) kanssa hänen kritisoidessaan sitä, että talouslehdistön kieltä pidetään joissakin tutkimuksissa yksiselitteisesti *talouskielenä*. Pikemminkin talouslehdistön kieli on yksi talouskielen muoto ja siten näkyvyydessäänkin samalla viivalla kuin esimerkiksi vuosikertomus, yritysesite tai pankin suhdannekatsaus.

5.4 Aineiston esittely

Aineistoni koostuu siis journalistisista teksteistä ja institutionaalisista viranomaisteksteistä. Ensiksi mainittua ryhmää edustavat kahdesta suomalaisesta (Talouselämä ja Taloussanomat) ja kahdesta saksalaisesta (Capital ja Wirtschaftswoche) talousalan lehdestä valitut artikkelit, joita on yhteensä 12 kappaletta. Viranomaistekstejä edustaa Euroopan keskuspankin (EKP) suhdannekatsaus syyskuulta 2005, josta tarkastelen sekä suomen- että saksankielistä versiota. Vertailua on tarkoitus suorittaa sekä kielten että tekstilajien välillä. Seuraavissa alaluvuissa esittelen aineistoni tarkemmin.

5.4.1 Artikkelit

Taloutta käsitteleviä journalistisia tekstejä löytyy niin päivälehdistä, taloussanomalehdistä kuin talousalan aikakauslehdistäkin. Olen rajannut tutkielmani aineiston siten, että kaikki artikkelit ovat yksinomaan talousasioita käsittelevistä julkaisuista, joko sanoma- tai aikakauslehdistä. Valinta on tietoinen ja sillä on pyritty kohderyhmän tarkempaan määrittelemiseen. Kaikki artikkelit on kerätty lehtien Internet-sivuilta loppuvuodesta 2005. Seuraavassa esittelen lyhyesti lehdet, joista aineisto on poimittu.

Talouselämä on Suomen johtavia talousalan aikakauslehtiä. Se ilmestyy kerran viikossa ja sen levikki on 75 942 kappaletta (LT 2004). Lehteä julkaisee mediayhtiö Talentum, joka tarjoaa lehtiä,

ammattikirjoja, seminaareja ja verkkosisältöjä eri alojen ammattilaisille: ekonomeille, insinööreille, juristeille, lääkäreille sekä it- ja markkinointialan osaajille Suomessa ja Ruotsissa. Talentum julkaisee Suomessa 11:tä ammattilaisille suunnattua lehteä, joista laajalevikkisimpiä ovat Talouselämä, Tekniikka & Talous ja Tietoviikko. (Talentum 2006.) Internet-sivuilla julkaistaan päivittäin toimittajien laatimia ajankohtaisia artikkeleita.

Taloussanomien on Kauppalehden ohella Suomen johtava taloussanomalehti ja se ilmestyy viidesti viikossa. Keskilevikki on 39 229 (LT 2004). Lehti on osa Sanoma-WSOY-konsernia, samoja talousuutisia kuullaan siis myös 4-kanavalla. Taloussanomien oy:ön kuuluvat Taloussanomien-lehden lisäksi Internet-versio taloussanomien.fi sekä uutistoimisto Startel. Taloussanomilla on kirjeenvaihtajia eri maissa, mm. Sveitsissä, Venäjällä ja Belgiassa.

Capital on saksalainen joka toinen viikko ilmestyvä talousalan aikakauslehti, jonka levikki on noin 239 800 kappaletta (gujmedia.de). Lehden julkaisija on hampurilainen Gruner + Jahr AG & Co KG. Capitalin Internet-sivuilla on runsaasti artikkeleita, joiden aiheet ovat erittäin monipuolisia. Tavallisimpien talousuutisten lisäksi niillä on tarjolla kuluttajille hyödyllisiä vertailuja sekä oikeudellisia neuvoja.

Wirtschaftswoche on niin ikään saksalainen talousalan aikakauslehti. Vuonna 1926 perustettu lehti ilmestyy viikoittain ja työllistää noin sata toimittajaa. Lehti pitää päämajaansa Düsseldorfissa, mutta sillä on toimistoja eri puolilla maailmaa, mm. Brysselissä, New Yorkissa ja Pekingissä.

Wirtschaftswochen levikki on noin 191 500 eli hieman vähemmän kuin kilpailijallaan Capitalilla. Lehteä julkaisee Verlagsgruppe Handelsblatt GmbH, jonka valikoimaan kuuluu myös Saksan suurin taloussanomalehti Handelsblatt.

Aineistoni käsittää yhteensä 12 artikkelia, kolme kustakin lehdestä. Kirjoitukset käsittelevät mm. inflaatiota, talouskasvua, pörssikehitystä, suhdanteita ja valuuttamarkkinoita. Suurin osa artikkeleista on noin sivun mittaisia. Kahta Wirtschaftswochen ja yhtä Talouselämän artikkelia lukuun ottamatta artikkelin kirjoittajan nimi on selvästi näkyvissä. Kaikki tekstit ovat eri kirjoittajilta. Tutkielman liitteenä on yksi artikkeli kustakin julkaisusta.

5.4.2 Euroopan keskuspankin kuukausikatsaukset

EU on nykyään maailman suurin käännöspalveluiden käyttäjä. Sen palveluksessa on tuhansia kääntäjiä sekä vakinaisissa viroissa EU:n toimielimissä että freelance-kääntäjinä jäsenmaissa. Euroopan keskuspankilla on päätoimipaikassaan Frankfurt am Mainissa oma pieni käännösyksikkönsä, jossa työskentelee kaksi kutakin virallista kieltä edustavaa kääntäjää. EKP:n

virallinen toimintakieli on englanti ja vain osa materiaalista käännetään muille virallisille kielille. Käännösten määrä on huomattavasti pienempi kuin unionin muilla toimielimillä.

EKP laatii joka kuukausi suhdannekatsauksen, jossa tarkastellaan kyseisen kuukauden taloudellista kehitystä eri osa-alueilla. Katsaukset laaditaan aina englanniksi, mistä ne mahdollisesti käännetään muille kielille kunkin jäsenmaan keskuspankin toimesta. Vuoden 2004 alkuun asti kaikki kuukausikatsaukset suomennettiin, sen jälkeen vain neljännesvuosittain eli maaliskuu-, kesä-, syys- ja joulukuussa. Saksannos ilmestyy edelleen kuukausittain.

Tutkielman aineistona on syyskuun 2005 katsauksen suomennos ja saksannos eli Kuukausikatsaus 09/2005 ja Monatsbericht 9/2005. Suomennos on laadittu Suomen Pankissa ja saksannos vastaavasti Deutsche Bankissa. Käännöksillä ei ole virallista asemaa, vaan epäselvissä tapauksissa pätee englanninkielinen lähdeteksti. Mielestäni tämä ei kuitenkaan heikennä käännösten laatua, koska niiden takana ovat viralliset tahot eli kansalliset keskuspankit.

Kuukausikatsaus koostuu teksti- ja tilasto-osiosta. Tekstiosio on jaettu kuuteen lukuun, jotka käsittelevät mm. rahoitusmarkkinoita, julkista taloutta ja valuuttakursseja. Tutkielmani puitteissa ei ole mahdollista tarkastella kaikkia lukuja, siksi olen valinnut aineistooni luvut 4. Tuotanto, kysyntä ja työmarkkinat, 5. Julkisen talouden kehitys sekä 6. Valuuttakurssit ja maksutase. Tutkielman liitteenä on ote luvun 5 alusta molemmilla kielillä.

EKP:n kuukausikatsaukset on laadittu anonymisti eli missään tekstiosiossa ei ole näkyvissä kirjoittajan nimeä. Todennäköisesti julkaisun takana onkin suurempi työryhmä jo tekstin laajuudenkin takia. Käytäntö painottaa instituution asemaa tekstin lähettäjänä, kun varsinainen laatija jätetään mainitsematta.

6 Aineiston analyysi

Metaforan perusmääritelmään kuuluu, että jostakin asiasta käytetään käsitteitä, jotka ovat peräisin joltakin toiselta käsitealueelta, eli puheena oleva asia rinnastetaan metaforan avulla johonkin muuhun ilmiöön. Metaforien lähdealueita tutkimalla voidaan päästä jäljille siitä, mihin asioihin tarkasteltava asia rinnastetaan ja mihin sitä verrataan. Tutkielmani analyysin tavoitteena onkin tutkia, minkälaisen kuvan metaforat välittävät taloudesta ja sen toiminnasta suomen- ja saksankielisissä talousteksteissä. Sekä teoriakirjallisuuden että aineiston silmäilyn perusteella metaforia käytetään runsaasti liikkeen laadun ja suhdanteiden kehityksen kuvaamiseen. En kuitenkaan käsittele analyysissäni sellaisia metaforia, vaan keskityn tiettyihin usein toistuviin lähdealueisiin. Luvussa 6.1 esittelenkin aineistoni metaforia lähdealueittain. Niiden jälkeen nostan esiin muutamia tapauksia, jotka heijastavat kielten välisiä eroja niiden tavoissa metaforisoida taloutta ja sen ilmentymiä.

Analyysini perustuu aineistosta poimimiini metaforiin, jotka olen luokitellut lähdealueittain. Sanojen merkityksen tarkastelussa olen käyttänyt seuraavia sanakirjoja: Nykysuomen sanakirja (NS), Timo Nurmen Uusi suomen kielen sanakirja, Kaisa Häkkisen Nykysuomen etymologinen sanakirja, Wahrig Deutsches Wörterbuch, Duden Deutsches Universalwörterbuch sekä Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Etymologiset sanakirjat ovat sanojen merkitysten selvittämisessä oleellisia, koska ne paljastavat sanojen merkityksessä mahdollisesti tapahtuneita muutoksia. Nykysuomen sanakirja sekä saksankielisistä teoksista Duden ja Wahrig ovat keskeisiä kielenkäytön oppaita edustamissaan kielissä. Suomenkielisiä lähteitä täydentää Uusi suomen kielen sanakirja, joka nimensä mukaisesti sisältää uudempaa tietoa kuin Nykysuomen sanakirja.

6.1 *Metaforien lähdealueita*

Seuraavissa alaluvuissa esittelen aineistossani viisi yleisimmin esiintyvää lähdealuetta, jotka ovat ihminen, luonto, ilmasto, kilpailu ja sota. Jako juuri näihin lähdealueisiin on aineistolähtöinen, eikä siinä siten ole noudatettu minkään aikaisemman tutkimuksen luokittelua. Kaikki aineistosta poimitut metaforat eivät mahtuneet edellä mainittuihin luokkiin. Luokittelun ulkopuolelle jääneistä metaforista suurin osa oli liikettä tai määrää kuvaavia metaforia, joita on käsitelty tarkemmin mm. Jäkel (1994) (ks. luku 3.6). Loput analyysin ulkopuolelle jääneistä metaforista edustavat vain yksittäisinä ilmaisuina esiintyviä tai vaikeasti hahmotettavia lähdealueita eivätkä siten ole tarpeeksi edustavia tutkimuskysymyksen kannalta.

6.1.1 Ihminen

Personifikaatio eli jonkin asian inhimillistäminen on yleinen tapa kuvata abstrakteja asioita. Lakoff ja Johnson (1980: 33) toteavat personifikaatiosta seuraavasti: ”Perhaps the most obvious ontological metaphors [ks. luku 3.3] are those where the physical object is further specified as being a person. This allows us to comprehend a wide variety of experiences with nonhuman entities in terms of human motivation, characteristics, and activities.” Ihminen siis hahmottaa abstraktien asioiden toimintaa oman toimintansa kautta ja näkee abstraktit käsitteet elävinä olioina, joilla on samoja ominaisuuksia kuin ihmisillä. Lakoffin ja Johnsonin (mts. 33–34) mukaan personifikaatio on yläkäsite siinä mielessä, että metaforien avulla voidaan painottaa hyvin erilaisia ihmisen ominaisuuksia. Esimerkiksi inflaation metaforisoinnissa ei ole kyse ainoastaan käsittemetaforasta INFLATION IS A PERSON, vaan tarkemmin INFLATION IS AN ADVERSARY (mts.).

Stolze (1999: 191) mainitsee osakkeiden ja markkinoiden personifioinnin erityisesti pörssin kielen piirteeksi, mutta omien havaintojeni perusteella käytäntö on yleinen muissakin teksteissä. Myös Jäkel (1994: 89) toteaa, että niin talous kuin sen yksittäiset ilmiötkin personifoidaan, jolloin voidaan kuvata niiden toimintaa, tunnelmia ja aikomuksia (esim. *Stimmung der Industrie, die Wirtschaft überfordern, Preise haben sich beruhigt*). Liiketalouden alalla personifiointia käytetään myös kuvaamaan yritystä perheenä, kun puhutaan *tytäryhtiöistä* ja *sisarorganisaatioista* (vrt. saks. *Mutter* vs. suom. *emoyhtiö*). Perhe-metafora korostaa konsernin rakennetta rinnastamalla sen geneettiseen suhteeseen, mikä samalla pitää sisällään myös vallan, autoritäärisyyden ja vastuun epätasaisen jakaantumisen konsernin sisällä. (Mts. 89–90.)

Ihmistä lähdealueenaan käyttävät metaforat ovat suurin ryhmä aineistoni molemmissa kielissä ja molemmissa tekstilajeissa. Personifikaatio ei ole yksinomaan taloustekstien tapa ilmaista asioita, vaan sitä esiintyy monenlaisissa ympäristöissä. On kuitenkin tärkeää huomata, että myös talous käsitetään ihmiseksi siinä mielessä, että se toimii kuten ihminen ja sille annetaan samoja ominaisuuksia kuin ihmiselle. Talouden myös ajatellaan sairastavan kuten ihminen. Sairauteen ja terveyteen liittyviä metaforia analysoin luvussa 6.2.1.

Esimerkeissä 1–4 talouden toimintaa kuvataan normaalisti ihmiseen viittaavilla verbeillä eli talous esitetään itsenäisesti toimivana subjektina. Esimerkkien verbeillä on kullakin oman perusmerkityksensä (*syödä* > ’nauttia ravintoa’, *rikkoa* > ’tuhota, särkeä’) lisäksi myös vakiintunut kuvaannollinen merkitys. Esimerkiksi *rikkoa*-verbin merkitys on laajentunut konkreettisesta särkemisestä myös laeista ja säännöistä poikkeamiseen, ja *houkutella*-verbiä voidaan käyttää myös esineistä ja asioista, vaikka perusmerkityksessä houkuttelijana on ihminen. Koska kuvaannolliset

merkitykset ovat vakiintuneita, esimerkkien verbeissä on kyse kuolleista tai leksikaalistuneista metaforista. Kuitenkin ne osoittavat, että talouden ja sen osa-alueiden ajatellaan joissakin asioissa toimivan kuten ihminen. Ilmaukset antavat koroista ja voitoista inhimillisen kuvan, vaikka nämä todellisuudessa ovat matemaattisesti määriteltäviä käsitteitä. Verbien vakiintuneet kuvaannolliset merkitykset ovat myös todiste siitä, että personifikaatio on kiinteä osa jokapäiväistä kielenkäyttöä.

- (1) [---] korot *syövät* budjetista suurin piirtein yhtä paljon kuin puolustusministeriön hallinnonala. (TE3)
- (2) Saksa, Ranska, Italia, Kreikka ja Portugali ovat *rikkoneet* kolmen prosentin vajerajan. (TE3)
- (3) [---] suurentuneet voitot ovat saattaneet *houkutella* ulkomaisia sijoituksia euroalueen osakkeisiin [---] (EKP: 74)
- (4) Kasvu johtui tavaraviennin voimakkaasta *piristymisestä*. (EKP: 72)

Personifikaatio ei ole ainoastaan suomen kielelle ominainen piirre. Saksankielisen aineiston esimerkeissä 5–8 ilmenee vastaava käytäntö. Esimerkiksi verbin *füßen* alkuperäinen merkitys on 'den Fuß aufsetzen', mutta nykyään sitä käytetään kuvaannollisessa merkityksessä 'sich stützen, sich verlassen'. Myös verbien *herunterziehen*, *unterschätzen* ja *erfahren* tapauksessa subjektina on verbin perusmerkityksessä ihminen, mutta niidenkin kohdalla kuvaannollinen merkitys on vakiintunut.

- (5) Der Bundeshaushalt 2007 *füßt* auf zu optimistischen Annahmen [---] (WW3)
- (6) Vor allem den Yen *zieht* die anhaltende Niedrigzinspolitik der Bank von Japan *herunter*. (WW2)
- (7) Der Markt *unterschätzt* noch immer, wie stark sich die Kostensenkungen [---] auswirken. (CAP2)
- (8) Nachdem der Euro im Juli [---] aufgewertet hatte, *erfuhr* er anschließend eine Abwärtskorrektur [---] (EZB: 75)

Sen lisäksi, että talous esitetään itsenäisesti toimivana subjektina metaforisoimalla se ihmiseksi, käsitteille annetaan runsaasti myös inhimillisiä ominaisuuksia. Esimerkit 9–13 edustavat tapauksia, joissa talous metaforisoidaan ihmiseksi adjektiivien avulla.

- (9) Suomen julkinen talous on kuitenkin *hyvässä kunnossa* [---] (TE3)
- (10) *Vaatimaton* talouskasvuennuste on vain aavistuksen korkeampi [---] (TE2)
- (11) [---] mikä johtuu [---] verojen anteeksiannosta johtuvasta verotulojen *epävarmuudesta*. (EKP: 65)
- (12) Denn wegen der *hartnäckigen* Wirtschaftsflaute in Kernstaaten wie Deutschland [---] (CAP1)

- (13) [---] dass die Konsolidierungsstrategien in mehreren Fällen nach wie vor nicht *ehrgeizig* genug sind [---] (EZB: 73)

Esimerkin 9 kohdalla tulkinta ei ole täysin ristiriidaton. Uuden suomen kielen sanakirjan mukaan sanan *kunto* ensimmäinen merkitys on 'tila, jossa jokin on', jolloin esimerkissä olisi kyse sanan tavanomaisesta käyttöyhteydestä eikä metaforasta. Myös Nykysuomen etymologinen sanakirja toteaa, että *kunto* merkitsee 'järjestyksessä olemista', ja nykyään taajaan esiintyvät johdokset *kuntoilla* ja *kuntoilu* ovat yleistyneet vasta 1970-luvulta eteenpäin. Kuitenkin Lakoffin ja Johnsonin (1980) mukaan kaikkien käsitteiden perustana ovat ihmisen ruumiista ja kumpuavat kokemukset, jolloin sanan *kunto* perusmerkitys olisi 'ihmisen fyysinen kunto'. Myös NS antaa ensimmäiseksi merkitykseksi 'henkilön ruumiillisen tai henkisen kelpoisuuden'. Uuden suomen kielen sanakirjan mukaan 'ruumiillinen toimintavalmius, terveys' olisi vasta *kunto*-sanana kolmas merkitys. Lakoffiin ja Johnsoniin nojautuen tulkitseisin siis ilmauksen *hyvässä kunnossa* metaforiseksi.

Esimerkkien 10–13 adjektiivit *vaatimaton*, *epävarma*, *hatnäckig* ja *ehrgeizig* ovat kaikki perusmerkitykseltään ihmiseen viittaavia (*vaatimaton* > 'vähään tyytyvä, nöyrä'; *epävarma* > 'epäröivä, arka'; *hatnäckig* > 'eigensinnig, auf seiner Meinung beharrend'; *ehrgeizig* > 'leistungswillig, erfolgsstrebend'). Näidenkin ilmaisujen kuvaannolliset merkitykset ovat jo niin vakiintuneita, että niitä voi huoletta käyttää viittaamaan myös talouden entiteetteihin.

Lakoffin ja Johnsonin (1980) mukaan ihmiset hahmottavat maailmaa oman ruumiinsa kautta. Kuten he huomauttavat, pystyssä oleva ihminen on työkykyinen ja toimiva, kun taas makaava ihminen on joko sairauden tai esim. väsymyksen takia puolustuskyvytön (mts.15). Pystyssä pysymisen paremmuus heijastuu myös talousdiskurssiin. Sekä suomen että saksan kielissä on yleistä puhua talouden *tasapainosta*, kuten esimerkit 14–19 osoittavat.

- (14) Suhteellisesti julkisen talouden *tasapaino* paranee. (TE3)
(15) Rankin mielestä suurimmat epävarmuudet liittyvät talouskasvun *vakauteen*. (TS1)
(16) Kehittyvät maatkin pystyvät *heiluttamaan* maailmantaloutta. (TS1)
(17) Deshalb wird Steinbrück sich für 2006 [---] auf ein angebliches gesamtwirtschaftliches *Ungleichgewicht* berufen [---] (WW3)
(18) Mit seinen optimistischen Annahmen aber *steht und fällt* der Etat 2007. (WW3)
(19) Gemessen an seinem Niveau von Ende Juli war der Euro im August insgesamt *stabil*. (EZB: 75)

Sanakirjoissa *tasapaino* kuitenkin määritellään pikemminkin fysiikan ilmiönä. *Tasapaino* on 'tila, jossa eri kappaleiden painot jakautuvat tai saman kappaleen paino jakautuu tukipisteen tai -pisteiden

suhteen siten, että asema ulkoisten voimien vaikuttamatta pysyy muuttumattomana'. Saksankielinen määritelmä käsitteelle *Gleichgewicht* on vastaava: 'Zustand eines Körpers, in dem die entgegengesetzt wirkenden Kräfte einander aufheben'. Määritelmät pätevät toki myös ihmiseen, mutta varsinkin sana *kappale* viittaa yleensä johonkin elottomaan. Taloutta voisikin ajatella myös vaakana, joka pyrkii tasapainoon. Tukeudun kuitenkin tässäkin kohdassa kognitiivisen metaforateorian käsitykseen siitä, että pohjimmiltaan käsitteiden kuten tasapaino taustalla on ihmisen käsitys omasta ruumiistaan ja sen asennoista.

Pystyssä pysymiseen liittyvät myös em. esimerkeissä esiintyvät käsitteet *vakaus*, *heiluttaa*, *stehen und fallen* sekä *stabil*. *Vakaa* on 'kestävästi, varmasti sillään pysyvä, heilahtelematon, horjumaton'. *Heiluttamisen* määritelmä 'saattaa heilumaan' on sen sijaan melko avoin. Esimerkiksi ilmauksessa 'aallot keinuttavat laivaa' heiluttaminen on hallitsematonta liikettä, joka on vastakohta vakaudelle. Tasapainoinen tila puolestaan on vakaa, joten heiluttaminen horjuttaa tasapainoa. Saksan kielen idiomi *mit etwas stehen und fallen* merkitsee 'von etwas entscheidend abhängig sein' eli ei siinä merkityksessä rinnasta taloutta sen enempää ihmiseen kuin pystyssä pysymiseenkään. Siinä tulee kuitenkin esille pystyssä pysymisen merkitys. Jonkin asian seisominen tai kaatuminen voi olla ratkaisevaa jonkin muun asian kannalta. Seisomiseen liittyy myös esimerkin 19 ilmaisu *stabil*. Sen merkitys on 'sehr fest gefügt und dadurch Beanspruchungen aushaltend' ja sillä on sama kanta kuin sanalla *stehen*.

Ihmistä lähdealueena käyttävistä ilmaisuista osa oli metonymioita (ks. luku 3.4.1). Kyse oli yleensä lajista "instituutio agentin sijasta", missä subjektina käytetään varsinaisten toimijoiden sijaan toimijoita yhdistävää instituutiota tai ryhmän nimeä. Tällöin siis vältytään henkilöiden nimeämiseltä. Taustalla voi olla halu häivyttää toimijat tai yksinkertaisesti taloudellisuus (ks. Cruse 2000: 213). Esimerkeissä 20 ja 21 kaikkien osallisten nimeäminen olisi mahdotonta, koska valuuttakurssimarkkinoilla on tuhansia toimijoita ja samoin saksalaisten vientiyriyten johtajia/omistajia on lukematon määrä. Metonyyminen ilmaisu on siis perusteltu ja helpottaa tekstin lukemista.

- (20) [---] *valuuttakurssimarkkinat* näyttivät kiinnittäneensä huomion Japanin talouden suhteellisen voimakkaaseen riippuvuuteen öljystä. (EKP: 68)
- (21) Die deutschen *Exportunternehmen* blicken [---] optimistisch in die Zukunft. (WW1)

Edellä esitettyjen esimerkkien tarkoituksena oli havainnollistaa sitä, minkälaisia ihmis-metaforia talousteksteissä esiintyy. Niin ennakko-oletusten, kirjallisuuden kuin esimerkkienkin perusteella

voidaan sanoa, että ihmis-metaforiikka hyödynnetään talousteksteissä kielestä (suomi/saksa) ja tekstilajista (lehtiartikkeli/EKP:n kuukausikatsaus) riippumatta. Metaforat voidaan poikkeuksetta luokitella kuolleiksi tai leksikaalistuneiksi metaforiksi. Ne kuitenkin osoittavat, että sekä suomen että saksan kielessä on olemassa käsittemetafora TALOUS ON IHMINEN, mikä mahdollistaa kääntäjälle kyseisten metaforien kääntämisen saman käsitealueen sisällä ilman, että kohdekielinen lukija kokisi rinnastuksen vieraaksi. Pidämmekin personifikaatiota kielen luonnollisena resurssina.

6.1.2 Luonto

Luonto-metaforat tarjoavat mielenkiintoisen näkökulman talousdiskurssiin. Jäkel (1994: 88) kutsuu luonto-metaforia kasvi-metaforiksi (DIE WIRTSCHAFT / DAS UNTERNEHMEN IST EINE PFLANZE). Esimerkkeinä hän käyttää käsitteitä kuten *Wachstum, florieren, ist geschrumpft* ja *Geschäftsfelder*. Kasvi-metaforien funktiosta Jäkel (mts.) toteaa seuraavasti: ”Die weit verbreitete PFLANZEN-Metapher steht unter starkem Ideologieverdacht: verkündet sie doch eine vermeintliche Naturgegebenheit der ständigen wirtschaftlichen Progression.“ Myös Karvosen (1999: 154) mukaan taloustekstien tapa esittää toiminnot automaatioina (ks. luku 2.1) rinnastaa ne luonnonlakeihin, jotka toimivat vääjäämättömästi ilman kenenkään vaikutusta. Paitsi että esitystapa kuuluu taloustekstin diskurssiin, sillä voidaan myös häivyttää todellisia toimijoita ja vaikuttajia ja siten manipuloida lukijoita pitämään tapahtumia ja kehitystä luonnonlakien kaltaisina, vaikka niiden takana todellisuudessa olisi hyvinkin paljon ohjailua. En kuitenkaan tarkastele luonto-metaforien mahdollisia ideologisia motiiveja, vaan pyrin osoittamaan, minkälainen asema luonnolla on talousdiskurssissa.

Käsittelen aluksi virta-metaforaa, jonka esiintyminen painottuu kuukausikatsauksiin. Jäkelin (1994: 85–86) mukaan *virta*-metafora on yleinen tapa kuvata rahan liikettä. Tein saman havainnon aineistostani, jossa pääoman liikkuminen metaforisoitiin virtaamiseksi (esim. 22–25). Sanan *virrata* perusmerkitys on ’liikkua virtana’ ja kuvaannollisesti sitä voidaan käyttää ’jatkuvana jonona liikkumisesta’. Saksan *fließen* on käyttöyhteyksiltään monipuolisempi kuin suomen *virrata*, mutta sen perusmerkitys on sama. Luonnossa jokien virtaussuunnan muuttuminen on harvinaista, mutta rahavirroille se voi hyvinkin tapahtua, kuten esimerkeissä 24 ja 25.

- (22) [---] virtatiedot, joiden mukaan maahan *virranneiden* sijoitusten määrä oli huomattava. (EKP: 68)
- (23) [---] die für den Monat Juni veröffentlichten US-Zahlen [---] zeigten, dass erhebliche Mittel in die Vereinigten Staaten *geflossen* waren. (EZB: 75)
- (24) [---] arvopaperisijoitukset vaikuttivat suuresti *nettopääomavirtojen suunnan muutokseen*. (EKP: 75)

- (25) In der Kapitalbilanz gab es eine deutliche *Umkehr der Kapitalströme*. (EZB: 79)

Rahavirta voidaan tarvittaessa katkaista jäädyttämällä (esim. 26). Raha siis käsitetään nesteenä, joka paitsi virtaa, myös jäätyy. Saksan kielessä neste-metaforaa ei käytetä yhtä laajasti, vaan rahavirran katkaiseminen ilmaistaan vastaavassa kohdassa toisella verbillä, kuten esimerkissä 27. *Sperren*-verbin merkitys on 'den Zugang verbieten, unmöglich machen' ja verbin kohteena voi olla esim. tie tai silta. Kääntäjä ei siis voi kääntää suomenkielisen ilmauksen metaforaa samalla metaforalla, koska se on saksan kielessä tuntematon. Tekstin kääntäjältä vaaditaankin hyvän kielitaidon lisäksi tietoa nimenomaan talouskielen ilmaisutavoista.

- (26) [---] lisätoimenpiteitä toteutetaan tarvittaessa mahdollisesti turvautumalla kertaluonteisiin toimenpiteisiin tai *jäädyttämällä* menoja. (EKP: 66)

- (27) Frankreich hat für den Bedarfsfall weitere Maßnahmen angekündigt und wird dabei möglicherweise auf Einmalmaßnahmen oder *Ausgabensperren* zurückgreifen. (EZB: 73)

Myös saksan kielessä on olemassa rahavirran pysähtymistä kuvaava metafora. Kyseessä on verbi *stagnieren* (esim. 28), joka esiintyy talousteksteissä usein ja merkitsee taloudellista lamaa tai muuten hiljaista kautta, jolloin raha ei juurikaan liiku. Alun perin sana on kuitenkin merkinnyt seisovaa vettä, kuten käy ilmi etymologisen sanakirjan selityksestä: "die Bedeutung im Deutschen in metaphorischer Übertragung von stillstehenden Gewässern (im Gegensatz zu Flüssen usw.) auf andere Gebiete, in denen etwas stillsteht".

- (28) Die Industrieproduktion im Euroraum erhöhte sich [---] um 0,4 %, nachdem sie im Vorquartal *stagniert* hatte. (EZB: 63)

Käsittemetafora RAHA ON VETTÄ ilmenee siis paitsi rahan liikkumisen metaforisoinnissa (*virrata, fließen*), niin myös rahaliikenteen pysäyttämässä. Suomen kielessä rahavirta voidaan *jäädyttää*, saksassa raha seisoo kuten vesi (*stagnieren*). Käsittemetaforille onkin tyypillistä, että ne voivat laajentua ja synnyttää alleen yhä uusia metaforisia ilmauksia. Kääntäjän tulisikin olla tietoinen olemassa olevista käsittemetaforista, koska ne tarjoavat hedelmällisen maaperän uusien, tuoreiden metaforien keksimiselle. Tuore metafora ymmärretään helpommin, kun se sijoittuu jo valmiiksi tuttuun käsitteentään, tuoden esille siitä ehkä jonkin uuden puolen.

Lehtiartikkeleissa ei mainita pääomavirtoja, mikä johtuu luultavammin aihepiireistä kuin siitä, että käsite ei kuuluisi journalistisiin teksteihin. Niissä esiintyi kuitenkin muunlaisia luonto-metaforia, kuten esimerkeissä 29–30. Ympäristö, joka merkitsee 'ympäröivää seutua, tienoota tai lähistöä', ei välttämättä kuulu luonto-sanastoon, mutta esimerkin 29 lauseessa se tarkentuu *kasvuympäristöksi*.

Kasvuympäristö puolestaan viittaa normaalisti maaperään ja muuhun kasvillisuuteen, mutta talousdiskurssiin siirrettynä se voi tarkoittaa mm. yleistä taloustilannetta ja talouspolitiikkaa. Esimerkin 30 käsite *florieren* osoittaa talouden toimivan kuin kukka.

- (29) [---] matala ja ennustettavissa oleva inflaatio on yleensä taannut taloudelliselle kasvulle parhaan *ympäristön*. (TS2)
- (30) Trotz zahlreicher Zinserhöhungen *floriert* die US-Wirtschaft. (CAP3)

Talousteksteissä usein käytetty *kasvaminen* kaikkine johdannaisineen (*kasvu, kasvaa*) voidaan nähdä kuolleen luonto-metaforana. Kuitenkin esimerkiksi Hundt (1995: 42) kyseenalaistaa sen, voidaanko taloudellisen kasvun lähdealueena enää pitää biologista kasvua vai onko sen taustalla itse kasvamisen metaforinen malli 'suurentua, lisääntyä'. Käsitteen peruserkitys on hieman ristiriitainen myös sanakirjojen valossa. Muun muassa Duden ja NS luokittelevat *kasvaa*-verbin ensimmäiseksi merkitykseksi biologisen kasvun, kun taas Nykysuomen etymologisen sanakirjan mukaan peruserkitys on *lisääntyä, suurentua*. Hundtin epäilystä huolimatta luokittelen käsitteen metaforiseksi, joskin varsin leksikaalistuneeksi. Oleellisempaa kuitenkin on, että *kasvaa*-käsitettä käytetään samalla tavalla niin suomen kuin saksankin kielessä. Esimerkit 31–34 havainnollistavat kasvu-metaforiikkaa.

- (31) Bruttokansantuote *kasvaa* yli 3 prosenttia, ennustaa valtiovarainministeriö uudessa suhdannekatsauksessaan. (TE3)
- (32) [---] mikä johtuu [---] arvioitua suuremmasta *kasvusta* ja verotulojen supistumisesta. (EKP: 65)
- (33) [---] das anhaltend kräftige *Wachstum* der Weltwirtschaft [---] (WW1)
- (34) Im ersten Vierteljahr war das *Wachstum* mit 0,4 % etwas höher ausgefallen. (EZB: 59)

Talouden toimijoiden odotukset tulevaisuuden suhteen tai vallitseva tilanne metaforisoidaan sekä Suomessa että Saksassa maisemaksi tai näkymäksi (esim. 35–38). Käsitteen *näkymä* peruserkitys on 'jostakin avautuva näköala', kuvaannollisesti sitä voidaan käyttää 'tulevaisuudessa odotettavissa olevista mahdollisuuksista'. Saksalaisista lähteistä Duden määrittää saksan *Aussicht*-sanon vastaavalla tavalla, mutta Wahrig-sanakirjassa merkitykset ovat toisin päin. Käsitän sanat kuitenkin toistensa vastineina. Tapaus on esimerkki tilanteesta, jossa ilmaisun taustalla on molemmissa kielissä samanlainen tapa hahmottaa asia, samanlainen käsitekenttä. Talous siis hahmotetaan ympärillä levittäytyväksi maisemaksi, jota ihminen tarkkailee. Tämä tuntuu täysin luontevalta, mutta jos talous tässä yhteydessä hahmotettaisiin vaikkapa ihmisenä, voitaisiin puhua sen käyttäytymisestä tai suunnitelmista.

- (35) [---] euroalueella *näkymät* ovat tasaisen välttävät [---] (TS1)
- (36) Tämänhetkisten julkisen talouden *näkymien* mukaan [---] (EKP: 64)
- (37) Hier wurden die *Geschäftsaussichten* etwas schlechter eingeschätzt [---] (WW1)
- (38) Daher kann eine Einschätzung der kurzfristigen *Aussichten* [---] nur vorläufiger Natur sein. (EZB: 71)

Luonto-metaforista voidaan edellä esitettyjen esimerkkien perusteella todeta seuraavaa: Osa metaforista on vakiintuneita, kuolleita metaforia (*kasvaa, näkymät*), jotka esiintyvät samalla tavalla sekä suomen että saksan kielessä. Myös virta-metafora on kielille yhteinen, vaikka sitä aineistoni perusteella hyödynnetään kielissä hieman eri tavalla. Luonto tarjoaa lähdealueena kuitenkin potentiaalia myös uusien metaforien luomiseen. Koska tilanne on sama molemmissa kielissä, kääntäjä voi hyödyntää tätä mahdollisuutta keksiessään uusia, tilannetta havainnollistavia metaforia. Kääntäjän tulee kuitenkin olla tarkka tekstin sävyn kanssa ja pyrkiä välttämään asioiden esittämistä luonnonlakien armoilla tapahtuviksi.

6.1.3 Säätila

Säätila voidaan laskea osaksi luontoa, mutta käsittelen säätä ja ilmastoa lähdealueinaan käyttävät metaforat omana lajinaan, koska meteorologia mainitaan myös kirjallisuudessa yhdeksi tavallisimmista lähdealueista talousteksteissä (Stolze 1999: 191 < Schmitt 1989: 118).

Olen poiminut aineistostani esimerkit 39–42. Sana *hölvetä* merkitsee 'asteittain katoamista' ja sitä käytetään esim. sumusta. Kuvaannollisessa merkityksessä hölvetä voivat mm. epäilyt tai suru. Suurin osa esittelemistäni metaforista on yksisanaisia metaforia. Esimerkki 39 on hyvä esimerkki kaksisanaisesta metaforasta, jonka osat liittyvät kiinteästi yhteen ja muodostavat merkityksen yhdessä. Sanaa *puolipilvinen* ei voisi edes käyttää viittamaan mihinkään muuhun kuin taivaaseen, jolla taas tässä yhteydessä viitataan ylipäätään vallitsevaan tilanteeseen. Saksan *Geschäftsklima* (esim. 41) on malliesimerkki säätila-metaforasta, koska siinä koko liiketoimintaympäristö metaforisoidaan ilmastoksi. Suomessa vastaavaa metaforaa ei ole, vaan puhutaan nimenomaan ympäristöstä. Ympäristö on kuitenkin monitahoisempi käsite kuin ilmasto, minkä vuoksi saksankielinen metafora on ytimekkäämpi ja selvärajaisempi. Voidaan myös olettaa, että se houkuttelee ympärilleen muita ilmastoon liittyviä sanoja kuvaamaan taloutta ja sen toimintaa. *Aufhellung* puolestaan viittaa perusmerkityksessään taivaan kirkastumiseen.

- (39) Sijoittajan *taivas on puolipilvinen*. (TS1)
- (40) Viime vuosina toteutettujen tilapäisten toimien vaikutukset ovat nopeasti *hölvenneet* [---] (EKP: 65)

- (41) Wie gut es um das internationale *Geschäftsklima* bestellt ist [---] (WW1)
- (42) [---] die *Aufhellung* der konjunkturellen Aussichten Japans [---] (EZB: 75)

Joskus sää on myös myrskyisää. Myrsky-metaforat liittyvät kiinteästi laiva-metaforiikkaan, jota tarkastelen luvussa 6.2.5.

Talouden rinnastaminen säätilaan tuntuu luonnolliselta, kun tarkastellaan meteorologiaa ja taloustiedettä tieteenlajeina. Molemmissa kerätään tietoja tapahtumista ja tulkitaan niitä erilaisten mallien ja kuvaajien avulla. Maallikoille molemmista laaditaan kansantajuisia ennusteita, joiden perusteella voi suunnitella luontoretken ajankohtaa tai sopivaa hetkeä ostaa ja myydä osakkeita. Sää on ihmisille kuitenkin huomattavasti tutumpi ja konkreettisempi alue kuin talouselämä, minkä vuoksi talous metaforisoidaan säätilaksi eikä toisinpäin. Kuten esimerkit 43 ja 44 osoittavat, talousdiskurssissa puhutaan *ennusteista* (*Prognosen*). Käsitteen *Prognose* määritelmä on 'Vorhersage eines Krankheitsablaufs oder des Wetters', eli se rinnastuu sekä säätilaan että sairauteen. Ennusteen sanakirja-määritelmässä sää sen sijaan ei esiinny, vaan *ennuste* on 'sairauden todennäköisen kehityksen ilmaisu'. Kyse olisi siis ennemminkin sairaus-metaforasta. Ennuste kuitenkin esiintyy suomen kielessä usein sää sanan kanssa (sääennuste), minkä vuoksi sitä voidaan pitää osittain *Prognose*-sanan vastineena. Puhdas sää-metafora se ei kuitenkaan ole.

- (43) Vuoden sisäistä kehitystä koskevat tiedot [---] vahvistavat julkisen talouden *ennusteita* vuonna 2005. (EKP: 64)
- (44) Die unterjährigen Angaben [---] bestätigen im Wesentlichen die *Prognosen* der Europäischen Kommission [---] (EZB: 71)

Säätila-metaforien taustalla voidaan nähdä samanlainen rinnastaminen ihmistä suurempiin voimiin kuin luonto-metaforissa. Säätila on tunnetusti yksi niistä asioista, joihin ihmisellä ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa, vaan niin ihminen kuin luontokin ovat täysin säiden armoilla. Talouden tapahtumien kuvaileminen sään avulla palvelee kuitenkin myös havainnollisuutta: sijoittajan taivaan kuvaileminen puolipilviseksi kertoo yhdellä sanalla, että näkyvissä on sekä uhkia että mahdollisuuksia. Kansainvälisen liiketoiminnan puitteiden spesifioiminen ilmastoksi taas kertoo paljon niiden luonteesta. Joskus paistaa aurinko, välillä taivaalle ilmestyy pilviä ja silloin tällöin pyryttää lunta tupaan. Kääntäjälle säätila-metaforat ovat samalla tavalla mahdollinen reservi kuin edellisessä luvussa käsitellyt luonto-metaforat. Vaikka metaforisoinnissa on kielten välillä joitakin eroja (*Geschäftsklima*), molemmissa kielissä sää on kuitenkin mahdollinen ja käytetty lähdealue.

6.1.4 Kilpailu

Taloudellinen toiminta nähdään metaforien perusteella urheiluna tai toimijoiden välisenä kilpailuna. Kognitiivisen metaforateorian termein kielellisten ilmentymien taustalla on käsittemetafora TALOUDELLINEN TOIMINTA ON KILPAILUA. Edelleen Lakoffin ja Johnsonin (1980: 5) esimerkkiä mukailen taloudellinen toiminta voitaisiin kilpailun sijaan nähdä vaikkapa tanssina, jolloin osapuolet pyrkisivät löytämään yhteisen sävelen ja suorittamaan tehtävänsä esteettisesti. Länsimaisessa ajattelussa tien (taloudelliseen) hyvinvointiin nähdään kuitenkin kulkevan kilpailun kautta.

Edellä mainittu käsittemetafora mahdollistaa paitsi *kilpailukyvystä* puhumisen, myös *voittamisen* ja *häviämisen* käsitteet taloudessa (esim. 45–48). Voitto ja tappio ovat talouden peruskäsitteitä, koska jokainen yritys pyrkii tuottamaan voittoa. Yritykset siis kilpailevat paitsi toisiaan vastaan, myös itseään vastaan pyrkien mahdollisimman hyvään tulokseen. *Tappio* tarkoittaa ’häviölle joutumista, häviötä’ eli kun puhutaan *tappiosta* miinusmerkkisenä tuottona, yritys on hävinnyt itseään vastaan käymänsä kilpailun.

- (45) [---] mutta ansiotason nousu *päihittää* sen selvästi. (TE3)
- (46) Tänä vuonna *tappiolle* jäi 14 yhtiötä 103:sta [---] (TE2)
- (47) Die wohl größten *Verlierer* des geldpolitischen Kurswechsels [---] (CAP1)
- (48) [der Euro hat] von September auf Oktober in Schnitt zwei Prozent gegenüber dem US-Dollar *verloren*. (WW1)

Kilpailuun kuuluvat myös kova *vauhti*, *kireminen* ja *ennätysten* tekeminen (esim. 49–52). *Kireminen* merkitsee ’erityisesti urheilussa vauhdin nopeuttamista lyhyen matkaa etenkin kilpailun lopussa’. Nykyisessä kvartaalitaloudessa lähes mikä tahansa vaihe voidaankin nähdä ’kilpailun loppusuorana’, jolloin kireminen on aina paikallaan. Suomen *vauhti* ja saksan *Tempo* (’Geschwindigkeitsgrad’) ovat taajaan esiintyviä toistensa vastineita. Myös *Rekord*-sanana määritelmässä urheilu on eksplisiittisesti esillä: ’in bestimmten Sportarten unter gleichen Bedingungen erreichte Höchstleistung’.

- (49) Kasvua *vauhditti* lisäksi euron dollarikurssin heikkeneminen samana ajanjaksona. (EKP: 73)
- (50) Onneksi yritykset *kirivät* jo. (TE1)
- (51) Das Defizit der US-Leistungsbilanz [--- dürfte] einen neuen *Rekord* erreichen [---] (WW2)
- (52) Mit den Haushaltsplänen für 2006 sollte das *Tempo* der Konsolidierung der öffentlichen Finanzen angezogen werden [---] (EZB: 71)

- (53) In der Euro-Zone setzt sich die Erholung der Wirtschaft fort, allerdings mit geringerer *Dynamik* als in den USA. (WW2)

Kilpailu-metaforat tuovat talouden toimintaan dynamiikkaa, jota arvostetaan länsimaisessa kulttuurissa. Taloudellinen toiminta näyttäytyy nopeatempoisena maailmana, jossa tärkeintä ovat nopeat voitot ja pitkän tähtäimen suunnittelulla on vain toisarvoinen asema. Dynaamisuus on läsnä myös sanallisesti ilmaistuna, kuten esimerkissä 53. Dynaamisuus ei kuitenkaan ole urheilusanastoa, vaan se on fysiikan alaa, kuten saksan kielen käsitteen *Dynamik* määritelmä 'Lehre vom Einfluss der Kräfte auf die Bewegungsvorgänge von Körpern' osoittaa. Sanalla on kuitenkin myös kuvaannollisia merkityksiä, kuten 'Triebkraft', 'Schwung' ja 'Lebendigkeit'.

Kilpailu-metaforien käytön taustalla voidaan nähdä se tosiasia, että ne vetoavat miehiseen peliviettiin. Veronika Kollerin (2004: 65) mukaan kilpailu-metaforat ovat yleensä peräisin länsimaissa (USA:ssa) suosituimmista urheilu-lajeista, kuten jalkapallosta, koripallosta ja baseballista, mutta myös auto- ja hevosurheilusta. Aineistoni esimerkeissä korostuu erityisesti autourheilu (esim. 54 ja 55). *Kiihdyttää*-sanalla viitataan yleisesti nopeuden lisäämiseen, mutta auton kiihdytykseen ilmaisen yhdistää myös yhdyssanan ensimmäinen osa *turbo*, jota käytetään yleisesti puhuttaessa auton moottorin tehoa lisäävästä laitteesta. Olen valinnut ilmauksen myös työni otsikoksi, koska se kuvaa hyvin talouskielen tapaa käyttää talouden tapahtumista muilta aloilta peräisin olevia yllättäviäkin käsitteitä, jotka kuitenkin ovat havainnollisia ja kertovat ilmiön luonteesta. Niin ikään esimerkin 55 *Kursrally* luo vauhdikkaan kuvan pörssikurssien liikkeistä. Auto-metaforien tarkastelua jatkan luvussa 6.2.5.

- (54) *Kiihdytys* vie turbokasvuun ensi vuonna (TE3)

- (55) Trotz der *Kursrally* seit Jahresbeginn [---] (CAP2)

Taloudellisen toiminnan metaforisoiminen kilpailuksi on yhteistä laajemmallekin kulttuurialueelle kuin Suomi ja Saksa. Tämä johtuu vapaaseen markkinatalouteen perustuvasta talousjärjestelmästä, joka on vallalla länsimaiden lisäksi myös yhä enenevässä määrin muillakin mantereilla. Olisikin mielenkiintoista tietää, esiintyykö kilpailu-metaforia sellaisissakin kulttuureissa, joissa on pitkään ollut vallalla toisenlainen, esimerkiksi vaihtokauppaan tai sosialismiin perustuva talousjärjestelmä. Vaikka kilpailu-metaforat ovat mielenkiintoisia ideologisesta ja taloushistoriallisesta näkökulmasta, kääntäjälle ne eivät tuota ongelmia, koska ilmaisut voi kääntää saman käsittemetaforan alla. Lähdealue myös tarjoaa runsaasti materiaalia tuoreiden metaforien keksimiseen, jolloin kääntäjä voi luottaa siihen, että ilmaisu ymmärretään oikein. Kansalliset urheilulajit voivat kuitenkin muodostaa poikkeuksen. Kollerin (2004) mainitsemat baseball-metaforat eivät välttämättä avautuisi

suomalaisille lukijoille, eikä suomalaisia pesäpallo-metaforia myöskään voi kääntää suoraan muille kielille.

6.1.5 Sota

Sota voidaan nähdä eräänlaisena kilpailuna. Käsittelen aineistoni sota-metaforia kuitenkin erikseen, koska kilpailu ja sota herättävät erilaisia mielleyhtymiä. Niillä on siis eroa tutkimuskysymyksen kannalta. Kollerin (2004: 3) mukaan sota-metaforat ovat näkyvästi läsnä liiketalouden media-diskurssissa. Sota on moniulotteinen lähdealue, koska siinä yhdistyvät niin fyysinen väkivalta kuin sotilaallinen strategiakin (mts.). Lakoff ja Johnson (1980: 62) jopa väittävät, että sota-metaforien taustalla on ihmisen alkukantainen tarve taistella pysyäkseen hengissä.

Jäkel (1994: 85) puhuu sota-metaforan sijaan taistelu-metaforstasta: ”So liefert in der Metapher vom MACHT-KAMPF UM DEN MARKT der Ursprungsbereich des KAMPFES eine einflussreiche strukturelle Konzeptualisierung des WIRTSCHAFTLICHEN WETTBEWERBS.” Taloudellinen kilpailu siis metaforisoidaan taisteluna markkinaosuuksista. Tätä ilmentävät Jäkelin (mts.) mukaan ilmaisut kuten *Schlacht, erobern, Handelskrieg ja den Weltmarkt beherrschen*. Kuten olen todennut, metafora toimii suodattimen tavoin korostaen joitakin puolia kohteessaan ja jättäen siten toiset ominaisuudet piiloon. Taistelu-metaforat korostavat toisiaan vastaan kilpailevien yritysten vihamielistä asennetta toisiaan kohtaan (mts.).

Käsittelen kieli-kohtaisia eroja sota-metaforien painotuksissa luvussa 6.2.4. Tässä luvussa esittelen sotaa lähdealueena yleisellä tasolla. Esimerkit 56–63 antavat käsityksen siitä, minkälaisia sota-metaforia aineistossani esiintyy. *Strategie, Konflikt, Kampf, rintama ja taistelu* ovat kaikki sotaan liittyvää sanastoa. *Strategie* määritellään yksiselitteisesti ’Kunst der militärischen Kriegführung’, ja myös *Kampf* eli ’größere militärischer Auseinandersetzung feindlicher Truppen’ liittyy kiinteästi sotaan. *Konflikt* voi sen sijaan olla muutakin kuin sotaisa tapahtuma, joten sen asema sota-metaforisissa ei ole täysin kiistaton. *Rintama* on ’vars. sot. taistelussa etumaisten osastojen muodostama linja’ ja *taistelu* määritellään ’toimeksi vastustajan kukistamiseksi, sotatoimien ratkaisuvaiheeksi’. Tällaisten käsitteiden tuominen talousteekstiin osoittaa, että taloudellisen toiminnan ajatellaan olevan paitsi kilpailua, myös sotaa. Sotiminen ei tietenkään ole avoimesti läsnä teksteissä, mutta metaforien kautta se ikään kuin kirjoittuu tekstiin. Monien käsitteiden näennäinen neutraalius (esim. työtaistelu on hyvin tavallinen ilmaisu) ei poista sitä tosiasiaa, että käsitteet ovat peräisin sotasana-astosta.

- (56) [---] stützte sie mit einer *Strategie* des Stillhaltens und historisch niedrigen Geldpreisen die Konjunktur [---] (CAP1)
- (57) *Konflikte* zwischen Wirtschafts- und Geldpolitik gab es bereits [---] (CAP1)
- (58) Für die EZB wird dieser *Kampf* ungleich schwerer [---] (CAP1)
- (59) Die finanzpolitische Gesamt*strategie* der griechischen Regierung [---] (EZB: 72)
- (60) Tällä *rintamalla* Suomi todennäköisesti romahtaa lähivuosina. (TE3)
- (61) [---] osan tulosvuodesta pilasi metsäteollisuuden työ*taistelu*. (TE2)
- (62) Asuntovelallinen on inflaatiota*istelun* sijaiskärsijä. (TS2)
- (63) [---] finanssipoliittisen *strategian* tehokkuus on osoittautunut puutteelliseksi. (EKP: 65)

Myös esimerkin 64 ilmaisu *kuri* voidaan luokitella sota-metaforaksi, kun se esiintyy samassa virkkeessä strategia-sanalla. *Kurin* määritelmä on 'sääntöjen tai muiden normien mukainen käytös, tottelevaisuus', mutta yksi sen tavallisimmista käyttöyhteyksistä on armeijan kuri. Virkkeen saksankielisessä vastineessa ei puhuta kurista, vaan käytetään ilmaisua *Ausgabenkontrolle*. *Kontrolle*-sanaan ei liity sotaisia mielikuvia, eikä sen määritelmä 'dauernde Überwachung, Aufsicht' anna aihetta luokitella sitä sota-metaforaksi. Sota-aihe tulee siis tässä kohdassa voimakkaammin esille suomenkielisessä tekstissä.

- (64) Strategia, jonka avulla pyritään supistamaan alijäämä alle 3 prosenttiin vuonna 2006, perustuu lähinnä *menokuriin* sekä pääomainvestoinneissa että julkisessa kulutuksessa. (EKP 65)

Kollerin (2004: 71–72) markkinointia ja myyntiä käsittelevissä teksteissä sota-metaforien osuus oli jopa lähes 70 % kaikkiaan 845 metaforasta. Kollerin tutkimukseen verrattuna sota-metaforia on omassa aineistossani melko vähän. Suhteellisten osuuksien eroon voi olla monta syytä. Ensinnäkin on kyse aivan erilaisista talousteksteistä. Markkinointiteksteillä on erilainen funktio kuin kansantalouden kehityksestä kertovilla teksteillä, minkä vuoksi niiden sävy on hyökkäävämpi. Osan erosta selittävät varmasti myös erilaiset viestintäkulttuurit toisaalta Suomessa ja Saksassa sekä toisaalta USA:ssa. Kollerin saama tulos sota-metaforien yleisyydestä on sinänsä mielenkiintoinen taloustekstien kannalta, mutta oma tutkielmani ei anna aihetta olettaa saman pätevän suomen- tai saksankielisiin teksteihin.

Oman tutkimukseni kannalta on siis oleellista todeta vain, että sota-metaforat ovat yksi, joskin suhteellisen pieni ryhmä niin suomalaisissa kuin saksalaisissakin talousteksteissä. On tosin huomioitava, että yhtä lukuun ottamatta kaikki saksankieliset journalistisen tekstin esimerkit ovat yhdestä Capital-lehden artikkelista. Tämä herättää kysymyksen siitä, ovatko sota-metaforat

ylipäättään yhtä tavallisia saksalaisissa kuin suomalaisissa teksteissä. Historiallisista syistä voisi kuvitella, että sotaan liittyvät assosiaatiot ovat maissa erilaiset. Molemmista maista sota on tietynlainen trauma, mutta Suomessa siihen liittyy ylpeyttä, Saksassa taas häpeää. Tällaiset syvällä istuvat mielle yhtymät voivat hyvinkin voimakkaasti vaikuttaa kieleen ja varsinkin metaforiin, jotka vain harvoin ovat tiedostettuja. Kääntäjälle on tärkeää tuntea sanojen takana olevat tunnelataukset, koska vääränlaisten metaforien käyttö voi herättää lukijassa ei-toivottuja tuntemuksia ja siten vaikuttaa tekstin tulkintaan.

6.2 *Eroja kielten välillä*

Edellisessä luvussa esittelin metaforia lähdealueittain luokiteltuna. Tässä luvussa tarkastelen aineistostani esiin nousseita eroja suomen ja saksan kielten tavoissa metaforisoida taloutta. Aloitan ihmisen elämään liittyvillä metaforilla eli analysoin terveydentilaa ja arkielämää lähdealueinaan hyödyntäviä metaforia. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan alijäämän metaforisointia. Sotametaforista nostan esiin sodan kaksi puolta: taistelun ja strategian. Luvussa 6.2.5 analysoin kulku-neuvo-metaforia, eli miten talous hahmotetaan auton, junan ja laivana. Lopuksi tarkastelen metaforien avulla sitä, miten taloudesta luodaan kuva aikuisena täysivaltaisena toimijana ja toisaalta holhottavana ja huollettavana lapsena.

6.2.1 *Terveydentila*

Sairastaminen ja terveys ovat käsitteitä, jotka liittyvät ihmisen elämään ja tulevat sitä kautta myös talouden diskurssiin. Jäkelin (1994: 90) mukaan sairautta kuvaava käsittemetaphora DIE WIRTSCHAFT IST EIN PATIENT onkin yleisemmän metaforan DIE WIRTSCHAFT IST EINE PERSON erikoistapaus. Jäkel (mts.) tulkitsee talouden esittämisen potilaana seuraavasti:

Das PATIENTEN-Modell fokussiert eindeutig auf die Hilfs- und Pflegebedürftigkeit des Einzelbetriebes bzw. einer gesamten Volkswirtschaft, deren bloß vorübergehende Leistungsunfähigkeit eine besondere finanzielle Zuwendung von außen zwecks Wiederherstellung der vollen Leistungskraft rechtfertigt.

Sairastavaa taloutta voidaan siis auttaa erilaisilla toimenpiteillä. Poikkeuksena Jäkel (mts. 90–91) esittää käsittään *liquidieren*, joka realisoituu silloin, kun puheena olevaa asiaa ei enää voida parantaa. Silloin se likvidoidaan eli muutetaan käteiseksi, jolloin se liittyy pääomavirtaan (mts.).

Yleisiä terveydentilaan liittyviä metaforia ovat käsitteet kuten *elpyä*, *parantua* ja *kärsiä* (esim. 65–67). *Elpyä*-sanan määritelmä on 'saavuttaa entinen elinvoimansa, voimistua uudelleen' ja *parantua*-verbi tarkoittaa ylipäättään 'paremmaksi tulemista'. Sillä on kuitenkin myös erityisesti terveyteen

liittyvä merkitys 'tulla terve(mmä)ksi'. Molemmat käsitteet viittaavat siis potilaan tilan muutokseen. *Kärsiä* voi viitata myös muunlaiseen kuin sairaudesta johtuvaan tuskaan, mutta luokittelen sen tässä yhteydessä terveydentila-metaforaksi. Saksankielisissä esimerkeissä esiintyy vastaavia sanoja kuten *Erholung*, *Besserung* ja *leiden* (esim. 68–70). *Erholung* on 'das Zurückgewinnen von Gesundheit und Leistungsfähigkeit'. Se siis vastaa merkitykseltään suomen *elpyä*-sanaa, ja molemmat kuuluvatkin kiinteästi talouskieleen. Myös *Besserung* ja *leiden* ovat määritelmiltään lähellä vastaavia suomen kielen sanoja *parantua* ja *kärsiä*.

- (65) Ensi vuonna työllisyys *paranee* karvan verran. (TE3)
- (66) Kulujen kasvusta ja kovasta kilpailusta *kärsineen* varustamoyhtiö Viking Linen tulos oli viime tilikaudella jyrkässä alamäessä. (TS3)
- (67) Tämä näyttää suurelta osin selittävän tavaraviennin *elpymisen*. (EKP:72)
- (68) Der Markt unterschätzt noch immer, wie stark sich die Kostensenkungen bei einer wirtschaftlichen *Erholung* auswirken. (CAP2)
- (69) Bank- und Autowerte *leiden* besonders unter hohen Zinsen. (CAP3)
- (70) [---] Fortschritt bei der *Besserung* der öffentlichen Finanzlage [---] (EZB: 73)

Edellä mainittuja käsitteitä esiintyy tasaisesti molemmissa kielissä ja molemmissa tekstilajeissa, mikä on osoitus siitä, että sekä suomen että saksan kielessä taloudella ajatellaan olevan terveydentila, jossa voi tapahtua samanlaisia muutoksia kuin ihmisen terveydentilassa. Valuutoista puhuttaessa erityisesti käsitteet *vahvistuminen* ja *heikentyminen* toistuvat usein. Ne ovatkin vakiintuneita tapoja ilmaista vaihteluja valuutan arvossa. *Vahvistua* on merkitykseltään 'tulla vahvemmaksi, lujittua, voimistua' ja *heikentyä* tarkoittaa 'huonontumista, pahentumista, huonokuntoiseksi tulemistä'. Molemmat verbit voivat viitata muuhunkin kuin potilaaseen. Esimerkkinä olevassa tekstissä kuitenkin painottuu potilas-teema, koska ilmaisut esiintyvät käsitteparina ja *vahvistuminen* ja *heikentyminen* eivät sisällä konkreettista materiaalia, kuten esimerkiksi *jään* heikentyminen tai vahvistuminen. Esimerkki 71 on Euroopan keskuspankin kuukausikatsauksen Valuuttakurssit ja maksutase -luvun aloituskappale. Siitä ilmenee hyvin, kuinka euron kehitys kuvataan jatkuvana vuoristoratana edellä mainittuja sairastamiseen liittyviä verbejä käyttäen. Kyse on euron arvon muutoksesta suhteessa muihin valuuttoihin, mutta valuutan metaforisointi potilaaksi mahdollistaa havainnollisempien verbien käytön.

- (71) Euron efektiivinen valuuttakurssi *vahvistui* vähitellen heinäkuun alusta, mutta *heikkeni* elokuun puolivälissä. Kurssi *vahvistui* jälleen hieman elokuun lopussa. Heinäkuun lopun kurssiin verrattuna euro pysyi elokuussa melko vakaana; se *heikentyi* Englannin puntaan, Sveitsin frangiin ja Kanadan dollariin nähden mutta *vahvistui* Yhdysvaltain dollariin ja useisiin Aasian valuuttoihin nähden. (EKP: 68)

Vastaavasta saksankielisestä kappaleesta käy hyvin ilmi, että saksan kielessä pyritään välttämään toistoa ja käyttämään vaihtelevia ilmaisuja. Siksi sairaus-metaforat eivät ole esimerkiksi 72 yhtä vahvasti läsnä kuin tekstin suomenkielisessä vastineessa. Terveystila-metaforiin on laskettavissa lähinnä viimeisen virkkeen verbi *sich festigen*, joka tarkoittaa 'fester, stärker werden' ja jota käytetään ensisijaisesti terveydestä ja suhteista.

- (72) Nach einem allmählichen Anstieg seit Anfang Juli ging der effektive Wechselkurs des Euro Mitte August zurück, legte gegen Monatsende aber wieder etwas zu. Gemessen an seinem Niveau von Ende Juli war der Euro im August insgesamt stabil. Gegenüber dem Pfund Sterling, dem Schweizer Franken und dem kanadischen Dollar schwächte er sich ab, *festigte sich* aber gegenüber dem US-Dollar und einigen asiatischen Währungen. (EZB: 75)

Ilmaisulla *sokki* tarkoitetaan 'lääketieteessä verenkierron äkillistä häiriintymistä henkisen tai ruumiillisen vamman seurauksena'. Saksaksi merkitys on suunnilleen sama, Dudenin mukaan 'durch ein außergewöhnlich belastendes Ereignis ausgelöste seelische Erschütterung, wobei der Betroffene nicht mehr fähig ist, seine Reaktionen zu kontrollieren'. Sokki on siis itsessään negatiivinen, ei-toivottu tapahtuma. Käsite on lainattu myös talouskieleen, missä se on saanut toisenlaisen määritelmän. Talouselämässä sokki voi olla mikä tahansa markkinoita koskeva voimakas muutos ja myös positiivinen, jos esimerkiksi jokin mullistus lisää tietyn tuotteen kysyntää voimakkaasti. Sokki-sanana käyttö on siis esimerkki metaforasta, jonka merkitys on muuttunut uudessa käyttöympäristössä. Suomen ja saksan kielten välillä ei sen sijaan ole eroa käsitteen käytössä, kuten ilmenee esimerkeistä 73 ja 74.

- (73) [---] jos aiempien epäsuotuisten *sokkien* vaikutukset pysyvät maltillisina. (EKP: 61)
- (74) [---] die Auswirkungen vorangegangener negativer *Schocks* [halten sich] doch weiter in Grenzen. (EZB: 67)

Tähän mennessä tarkastelemani terveystila-metaforat ovat olleet saksan ja suomen kielille yhteisiä. Kielten välillä tulee kuitenkin esiin eroja sen suhteen, miten monipuolisesti sairaus-metaforia hyödynnetään. Suomen kielessä terveyssanasto jää aineistoni perusteella edellä mainittuihin tapauksiin, saksassa puolestaan rinnalla esiintyy myös muunlaisia ilmauksia (esim. 75–79). Ilmaisut (*un*)*gesund* ja *chronisch* ovat selkeästi terveyteen liittyviä käsitteitä. Niiden määritelmät ovat 'frei von Krankheit' ja 'med. langsam verlaufend, schleichend'. Esimerkin 77 adjektiivi *heilsam* saa Wahrig-sanakirjassa merkityksen 'heilend', mutta Duden luokittelee tämän merkityksen jo vanhentuneeksi (veraltend: heilkräftig). Sanan merkitys on siis pikkuhiljaa muuttumassa 'parantavasta' 'hyödylliseksi'. Myös esimerkin 79 ilmaisu *beleben* merkitsee

Wahrigin mukaan 'zum Wiederatmen bringen', kun taas Duden antaa siitä vain kuvaannollisia merkityksiä.

- (75) Überdies wächst die Nachfrage nach Immobilienkrediten [---] mit einer *ungesunden* zweistelligen Rate. (CAP1)
- (76) Das ist eine sehr *gesunde* Entwicklung [---] (CAP2)
- (77) Göhner erwartet schon in den nächsten Wochen „einen *heilsamen* Druck“. (WW3)
- (78) Eine *chronische* Divergenz zwischen dem auf Kassenbasis erfassten und dem periodengerecht ermittelten Defizit [---] (EZB: 72)
- (79) Für die Zukunft wird allgemein erwartet, dass sich die Konjunktur [---] *beleben* wird. (EZB: 59)

Terveydentila-metaphorista voidaan todeta, että ne kuuluvat kiinteästi molempien kielten tapaan metaforisoida talouden tapahtumia. Saksankielisissä teksteissä lähdealuetta kuitenkin hyödynnetään hieman monipuolisemmin. Kyse ei ole kielisysteemien asettamista rajoituksista, koska saksan ja suomen kielissä on kulttuurien samankaltaisuudesta johtuen pitkälti samat käsitteet sairastamiseen liittyvissä teemoissa. Syyksi on vaikea kuvitella myöskään erilaista taloushistoriaa tai muuta talousjärjestelmään liittyvää tekijää. Voidaankin päätellä, että ero johtuu kielen konventioista: saksalaisessa talouskielessä on aineistoni perusteella tavallista käyttää terveydentila-metaphoria monipuolisesti, suomen kielessä sen sijaan tyydytään vain tavallisimpiin ilmaisuihin. Kääntäjän kannalta tilanne on mielenkiintoinen. Tulisiko saksankieliset (esim. edellä esitetyt) esimerkit kääntää saman lähdealueen sisällä vai korvata jollain muulla ilmaisulla? Kyseessä ei siis olisi suomen kielelle vieras lähdealue, vaan ainoastaan sen uusi käyttötapa.

6.2.2 Arkielämä

Nykyisen kaltainen talouselämä on suhteellisen nuori ilmiö, mutta kaupankäynti on aina kuulunut ihmisen elämään ja arkeen. Aiemmin kauppaa käytiin toreilla ja markkinoilla, joille kokoontui kauppiaita ja käsityöläisiä myymään tuotteita, joita itse ei pystynyt valmistamaan. Nykyään kaupankäynti tapahtuu esimerkiksi pörssissä eli tuotteiden sijaan omistajaa vaihtavat numerot. Tuolta ajalta on talouskieleen jäänyt esimerkiksi käsite *työmarkkinat*, joilla kysytään ja tarjotaan työtä samalla periaatteella kuin entisajan markkinoilla muita hyödykkeitä. Esimerkit 80 ja 81 osoittavat, että käsite esiintyy niin suomen kuin saksankin kielessä.

- (80) *Työmarkkinat* tilanne näyttää pysyneen jokseenkin vakaana vuoden 2005 alkupuoliskolla. (EKP: 53)
- (81) Die Lage am *Arbeitsmarkt* ist [---] unverändert geblieben. (EZB: 59)

Kuten kaupankäynti, myös rakentaminen on aina ollut keskeisellä sijalla ihmisten arkielämässä. Sen vuoksi käsittelen tässä luvussa lyhyesti metaforia, jotka liittyvät talouden esittämiseen rakennuksena. Lakoff ja Johnson (1980: 46) mainitsevat, että teorit metaforisoidaan usein rakennuksina. Sama pätee aineistoni perusteella myös talouteen, kuten esimerkit 82–86 osoittavat. Rakennus-metaforat ovat selvemmin läsnä saksan kielessä. Ilmaisun *Konstruktion* merkitys on 'Entwurf, Gefüge, Bau, Bauar, Aufbau' ja myös *Gerüst* liittyy rakentamiseen kuten sen määritelmästä käy ilmi: 'aus Stangen oder Metallrohren, Brettern o.Ä. errichtete Konstruktion bes. für Bauarbeiten'. Esimerkin 84 Abbau toimii toiseen suuntaan eli liittyy rakennuksen purkamiseen. Sen määritelmä on 'Zerlegung von Aufgebautem in feine Einzelteile'. Suomen kielessä rakennus-metaforiikka rajoittuu romahtaa-verbiin, joka kuitenkin ei yksiselitteisesti merkitse vain rakennuksen romahtamista. Kyseessä on onomatopoeettinen käsite, jonka merkitys on 'antaa rämähtävä ääni, varsinkin pudotessaan'. *Hintojen romahtaminen* on sanan kuvaannollista käyttöä, ja rakennuksen romahtaminen on vain mahdollinen lähde syntyneelle metaforalle.

- (82) [---] muss jede Mehrausgabe oder Mindereinnahme die fragile Finanz*konstruktion* erschüttern. (WW3)
- (83) Das Finanz*gerüst* für 2007 kann nicht aufgehen. (WW3)
- (84) Angesichts der schwächelnden Konjunktur und des *Abbaus* von jährlich 200.000 bis 300.000 sozialversicherungspflichtigen Jobs in den vergangenen Jahren. (WW3)
- (85) [---] jotka voivat tasapainottua keskenään jopa ilman väistämättömiä *romahduksia*, pohtii Järvinen. (TS1)
- (86) Siksi Helenius ja kumppanit uskovat, että asuntojen hinnat eivät lähivuosina *romahda*. (TE1)

Suomalaisissa lehtiartikkeleissa esiintyy runsaasti arkielämää hyödyntäviä metaforia, joiden osuus saksankielisissä artikkeleissa on selvästi pienempi. Myöskään Euroopan keskuspankin kuukausikatsauksissa arkielämä ei ollut kovin yleinen lähdealue, mikä johtuu osittain tekstin virallisemmasta luonteesta. Esimerkit 87–91 osoittavat, kuinka monipuolisesti suomenkieliset metaforat ammentavat arkielämästä.

- (87) [---] kuluttajat saavat niskaansa syytteen liian iloisesta kulutus*juhlinnasta*. (TE1)
- (88) Tuloksien tarkempi *perkaaminen* paljastaa [---] (TE2)
- (89) [---] seikkoja, jotka kaikkein nousu-*uskovaisempien* on syytä panna merkille. (TE2)
- (90) Ehdoton pettymys oli Nokian Renkaat, joka antoi [---] muistutuksen osakesijoittamisen *nurjasta puolesta*. (TE2)
- (91) [---] mutta tulossa saattaa olla ihan *hyvä sijoitusvuosi*. (TS1)

Kulutuksen metaforisoiminen juhlaaksi (esim. 87) on jo melko vakiintunut tapa, mutta luokittelun silti tuoreeksi metaforaksi. Kyseessä on sikäli mielivaltainen rinnastus, että juhliminen tarkoittaa hauskanpitoa ja huvittelua, kuluttaminen puolestaan merkitsee talousdiskurssissa rahan kuluttamista eli palveluiden ja tavaroiden ostamista. *Kulutusjuhla*-metaforalla luodaan kuva, että ostosten tekeminen on iloinen asia. Juhlimiseen kuuluu tietty huolettomuus, ja toiminnan kyseenalaistaminen taas pilaa kaikkien juhlan. Yksityinen kulutus on toki yksi tärkeimpiä tekijöitä talouden toiminnassa, mutta siitä huolimatta *kulutusjuhla*-metaforalla on myös ideologinen sävynsä. Sen sijaan muissa arkielämä-metaforissa (esim. 88–91) on kyse pikemminkin havainnollistamisesta. *Perkaaminen* tarkoittaa 'pellon, laitumen tms. raivaamista' ja sitä käytetään yleisesti myös merkityksessä 'puhdistaa kala'. *Uskovainen*-sanana merkitys on 'jumalaan uskova, kristitty', joten nousu-*uskovaiset* pitävät talouden noususuhdannetta jonkinlaisena jumalana. *Nurja puoli* on 'kankaan tai nahan se puoli, joka tavallisesti on sisään- tai alaspäin, näkymättömissä'. Siten sillä voidaan hyvin viitata osakesijoittamisen näkymättömiin riskeihin ilman paasaavaa tai neuvovaa sävyä. Toimiva ja havainnollinen metafora auttaa lukijaa ymmärtämään kirjoittajan sanoman. Ilmaisuuksissa *hyvä sijoitusvuosi* on kaksisanainen metafora ja rinnastuu maatalouskulttuuriin, jossa oli väliä sillä, minkälainen satovuosi tai marjavuosi oli tulossa. Eräs *vuosi*-sanana monista merkityksistä onkin 'vuotuinen viljely-, pyynti- tms. kausi erityisesti satoa tai saalista ajatellen'.

Suomenkielisissä talousalan artikkeleissa on siis nähtävissä voimakkaampi tendenssi konkretisoida tapahtumia ihmisen arkielämän ja -kokemusten tasolle. Lähdealueena arkielämä tarjoaa pohjattoman varaston tuoreille ja havainnollisille metaforille. Niitä käyttämällä teksti tuodaan lähemmäksi lukijoiden jokapäiväistä kokemusmaailmaa. Kääntäjälle arkielämä-metaforat ovat siis loppumaton lähde, josta ammentaa sopivia ilmauksia. Kaikenlaisiin teksteihin konkretisoivat metaforat eivät kuitenkaan sovi, joten kääntäjän tulee olla selvillä kulloisenkin tekstilajin rajoituksista ja toimeksiantajan toivomuksista. Esimerkkini ovat kaikki lehtiartikkeleista, ja olisi vaikea kuvitella niiden kaltaisia ilmauksia Euroopan keskuspankin kuukausikatsaukseen. Arkielämä-metaforat ovat myöskin useimmiten niin tiukasti juurtuneet kieleen ja kulttuuriin, ettei niitä voi kääntää suoraan kieleltä toiselle. Kääntäjältä vaaditaan hyvää kielitajua ja kykyä irrottautua lähdetekstistä, jos hän haluaa tuoda tekstiä lähemmäs lukijoita arkielämä-metaforien avulla.

6.2.3 Alijäämä

Taloudellinen toiminta rakentuu rahavirtojen ympärille, jotka tietyn toimijan (esim. valtio) näkökulmasta ovat joko tuloja tai menoja. Jos menot ovat suurempia kuin tulot, syntyy *alijäämä*. EKP:n

kuukausikatsausten teksteissä ilmeni mielenkiintoinen ero siinä, miten alijäämä tai muu talouden epätasapaino ymmärretään suomen ja saksan kielissä. Esimerkit 92–97 havainnollistavat eroa.

- (92) [---] jotta tasapainottomuudet saadaan *korjattua* kohtuullisessa ajassa. (EKP: 64)
- (93) [---] edellä kuvattu julkisen talouden kehitys vaarantaa liiallisen alijäämän *korjaamisen* vuonna 2006. (EKP: 65)
- (94) [---] syy saada lisää aikaa liiallisen alijäämän *korjaamiseen*. (EKP: 67)
- (95) [---] eine sehr ernste Gefahr für die *Korrektur* des übermäßigen Defizits im laufenden Jahr. (EZB: 72)
- (96) [---] das übermäßige Defizit im Jahr 2007 zu *korrigieren*. (EZB:73)
- (97) [---] weitere Maßnahmen zur *Korrektur* Besorgnis erregender Haushaltsentwicklungen [---] (EZB: 73)

Tarkastellaan verbien *korjata*, *tarkistaa*, *korrigieren* ja *reparieren* merkityksiä. Korjata-verbien perusmerkitys on 'saada tai saattaa särkynyt, ei toimiva takaisin alkuperäiseen kuntoon', jolloin se viittaa johonkin konkreettiseen asiaan, esim. laitteeseen tai koneeseen. Kuvaannollisessa merkityksessä voidaan korjata myös vääryyksiä tai virheitä. *Korjata*-verbien kanssa osittain synonyyminen on verbi *tarkistaa*, joka tarkoittaa 'tarkastamista ja samalla mahdollisten virheiden korjaamista'. Tarkistuksen kohteena voi olla esim. kirjoituksen kieliasu. Saksan kielessä suomen *korjata*- ja *tarkistaa*-verbejä vastaavat lähinnä ilmaisut *reparieren* ja *korrigieren*. *Reparieren* määritellään seuraavasti: 'etwas, was nicht mehr funktioniert, wieder in den früheren, gebrauchsfähigen Zustand bringen'. Sitä käytetään, kuten suomen *korjata*-verbiä, konkreettisista esineistä. *Korrigieren* puolestaan viittaa tekstin tai painovirheiden korjaamiseen, jolloin sen merkitys vastaa ainakin osittain suomen *tarkistaa*-sanaa. Niiden erona on ainakin se, että suomen *tarkistaa*-verbien kohdalla ei varmuudella tiedetä, vaatiiko kohde korjaamista.

Suomen kielessä siis alijäämän poistaminen tapahtuu koneeseen viittaavalla verbillä *korjata*, saksassa käytetään tekstiin viittaavaa verbiä *korrigieren*. Tästä voidaan päätellä, että suomeksi alijäämä käsitetään konkreettisena ilmiönä, saksassa abstraktimpana, kuten tekstinä. Käsittemetaforilla ilmaistuna siis suomessa ALIJÄÄMÄ ON KONE ja saksassa ALIJÄÄMÄ ON TEKSTI. Mielenkiintoiseksi tämän eron tekee kysymys sen yleistettävyydestä. Käsitetäänkö suomen kielessä talous yleensäkin konkreettisemmin kuin saksassa, ja jos näin on, mitä tekstin luettavuudelle tapahtuu, jos teksti liikkuu väärällä tasolla? Käsittemetaforilla on myös tapana synnyttää uusia metaforisia ilmaisuja, jotka ilmentävät samaa käsittemetaforaa (vrt. TALOUDELLINEN TOIMINTA ON KILPAILUA ja sen eri ilmenemismuodot). Tällöin suomen ja saksan kielten erot alijäämän metaforisoinnissa tulisivat

entistä selvemmin esiin, jolloin kääntäjän olisi tärkeää tunnistaa ero ja muotoilla kohdekielinen teksti siten, ettei se ole ristiriidassa kohdekielisen käsittemetaforan kanssa.

6.2.4 Sota

Sodankäynti mielletään usein vain taisteluksi, mutta sodassa on myös strateginen puolensa, kuten Koller (2004: 3) huomauttaa. Myös NS määrittelee strategian yksiselitteisesti 'oppina sodan voittamisesta'. Edellä viittasin suomalaisten tekstien tapaan esittää talous ja sen toiminnot konkreettisempina kuin saksalaisissa teksteissä. Samanlainen suuntaus on havaittavissa myös sota-metaforissa.

Ero ilmeni tässäkin tapauksessa ainoastaan lehtiartikkeleissa. Kuukausikatsauksissa sota-metaforat käsittelevät yksinomaan strategista puolta. Oletan strategia-sanon yleisyyden kuukausikatsauksissa johtuvan siitä, että strategia on kansainvälinen ilmaisu ja käännetään yleensä sellaisenaan, myös suomen kieleen. Muiden sota-metaforien puuttuminen tekstistä on mielenkiintoinen kysymys, jota en kuitenkaan aio tässä yhteydessä pohtia tarkemmin. Suomenkielisissä lehtiteksteissä strategiaa ei mainittu lainkaan, kuten luvun 6.1.5 esimerkit 60–62 osoittavat. Saksalaisissa artikkeleissa strategia sen sijaan esiintyi kahdesti yhteensä kuudesta sota-metaforasta (esim. 98 ja 99).

- (98) [---] stützten sie mit einer *Strategie* des Stillhaltens und historisch niedrigen Geldpreisen die Konjunktur [---] (CAP1)
- (99) Der Konflikt über die Zinswende dreht sich im Kern um die Grundsätze der geldpolitischen *Strategie*. (CAP1)

Tekstilajien välinen ero osoittaa, että sodan strateginen puoli esiintyy myös suomen kielessä, mutta sitä ei aineistoni perusteella käytetä ilman vieraskielistä stimulusta. Vaikka aineistoni on niin pieni, että sen perusteella tehtävät päätelmät ovat korkeintaan suuntaa antavia, on löydös silti mielenkiintoinen. Käännösuomea omana kielivarianttinaan ja sen eroja alun perin suomeksi kirjoitettuun kieleen eli supisuomeen on viime vuosina tutkittu korpusmenetelmien avulla. Niin Eskola (2005: 239) kuin Jantunenkin (2005: 179) ovat tutkimuksissaan havainneet käännöskielen sisältävän epätyypillisiä esiintymätaajuuksia, eli tietyt sanat tai rakenteet ali- tai yliedustuvat verrattuna alkuperäissuomeen. Sari Eskola (2005: 240) toteaaakin, että ”selittävänä tekijänä käännöksissä havaittaville epätyypillisille esiintymätaajuuksille voidaan lähes järjestelmällisesti nähdä lähdekielen tarjoama stimulus tai sen puute”. *Strategia*-sana siis yliedustuu käännetyssä taloustekstissä, koska lähdekieli (englanti) tarjoaa stimulusen sen käytölle.

Sotaa lähdealueenaan käyttävistä metaforista suomen kielessä tavallisemmat eli *rintama* ja *taistelu* ovat melko konkreettisia käsitteitä, kun taas saksan kielessä tavallisempaa *strategiaa* voidaan pitää abstraktimpana. Saksan ja suomen kielet siis näyttäisivät liikkuvan osittain erilaisilla merkitystasoilla. Kääntäjän kannalta on oleellista, että vaikka *strategia*-käsitettä voi käyttää suomenkielisessä kuukausikatsauksessa, se ei välttämättä kuulu journalistisen taloustehtävän tyyliin. Sana ei toki ole yleiskielessä nykyään mitenkään harvinainen, mutta kuitenkin helposti korvattavissa konkreettisemmilla ilmaisuilla. Toisaalta ei voida myöskään olla varmoja, johtuuko *rintama* ja *taistelu*-tyylisten konkreettisten sota-termien vähäisempi osuus saksalaisissa lehtiartikkeleissa korkeammasta abstraktiotasosta vai siitä, että sanoihin liittyy erilaisia mielleyhtymiä. Sotaan liittyy vahvoja tunteita, joten tuoreiden sota-metaforien käyttäminen olisi niin äidinkieliseltä kirjoittajalta kuin kääntäjältäkin uskaliaasta.

6.2.5 Kulkuneuvot

Talouden metaforisoiminen kulkuneuvoksi on mielenkiintoinen ilmiö. Kulkuneuvon, niin auton kuin laivankin pääasiallinen funktio on auttaa ihmisiä siirtymään paikasta toiseen, millä ei luulisi olevan juurikaan tekemistä talouselämän kanssa. Aineistoni perusteella talous kuitenkin rinnastetaan usein kulkuneuvoon, tarkemmin sanottuna autoon, junaan tai laivaan.

Saksan kielessä puhutaan usein talouden toiminnan vauhdittamisesta verbillä *an/kurbeln*, jonka alkuperäinen merkitys on 'einen Motor mithilfe einer Kurbel in Gang bringen' (esim. 100). Kampea on käytetty lähinnä auton käynnistämiseen, joten talous hahmotetaan auton moottorina, joka kaipaa välillä käymisapua. Auton tai yleisemmin kulkuneuvon ominaisuuksiin kuuluvat myös jarrut, niin myös talouden koneistoon, kuten esimerkeissä 101 ja 102. Verbi *bremsen* tarkoittaa 'die Fahrt verlangsamen, anhalten' ja ensisijaiset käyttöyhteydet ovat auto ja juna. Auton tapaan toimiva talous voi myös joutua kolariin. Esimerkin 103 *crash* on lainasana englannin kielestä ja sen merkitys on 'Zusammenstoß, Unfall bei Autorennen'. Se siis viittaa yksiselitteisesti autokolariin. Suomen kielessä puhutaan talouden kolaroinnin sijaan talouden romahtamisesta, jolloin talous rinnastuu auton sijasta rakennukseen (ks. luku 6.2.2). Ainut suomenkielinen auto-metafora on esimerkin 104 *kiihtyminen*. Kuten jo aiemmin luvussa 6.1.4 totesin, kiihtyminen voi tarkoittaa myös vauhdin kasvamista ylipäänsä. Näin ollen auto-metaforiikka ei ole suomen kielessä läheskään yhtä vahvaa kuin saksan kielessä.

(100) [---] anziehende Investitionen und eine ausgabefreudige Regierung *kurbeln* die Wirtschaft *an*. (CAP3)

- (101) Die neue Zentralbankpolitik der festen Hand *bremst* die Konjunktur – aber nur ein wenig. (CAP1)
- (102) Sie schaut kaum auf die Geldmenge, sonder *zieht* erst dann die *Zinsbremse*, wenn die Inflation wirklich steigt. (CAP1)
- (103) [---] um einen generellen Wirtschaftscrash zu verhindern. (CAP1)
- (104) [---] taloudessa ei näy merkkejä pysyvästä inflaation *kiihtymisestä*. (TS1)

Esimerkin 105 ilmaisu *myöhästyä jonkin kyydistä* ei suoraan liity mihinkään yksittäiseen kulkuneuvoon, mutta viittaa vahvasti esim. junaan tai bussiin. Suomenkielisissä talousteksteissä esiintyy myös ilmaus *talouden veturi*, joka niin ikään rinnastaa talouden junaan. Vaikka siis aineistossani ei esiinny varsinaisia juna-metaforia, talous ainakin jossakin määrin rinnastetaan suomen kielessä junaan. Taustalla saattaa olla myös juna-metaforiikan käyttäminen EU:sta puhuttaessa (ks. Mustaparta 1999).

- (105) Moni suomalainen *myöhästy*i vuosia nousseen osakkeen *kyydistä* [---] (TE2)

Auton ja junan jälkeen vuorossa ovat laiva-metaforat. Esimerkin 106 ilmaisut *Gegenwind* ja *Stürme* luovat kuvan luonnon armoilla seilaavasta laivasta, jota tuulet vievät miten tahtovat. Kuvaa vahvistaa esimerkin 107 ilmaisu *Kurs*, joka määrittellään Dudenissa seuraavasti 'Fahrtrichtung eines Schiffes oder Flugzeuges'. Metaforien taustalla on käsittemetafora TALOUS ON LAIVA. Capital-lehden artikkelissa laiva on myrskyn armoilla, kun taas kuukausikatsauksessa sävy on kontrolloidumpi: laivalla on kurssi, jonka mukaan se kulkee tai jonka mukaan sen ainakin pitäisi kulkea. Eri tekstilajit siis hyödyntävät yhteistä käsittemetaforaa hieman eri tavoilla. Laiva-metaforissa korostuu myös Euroopan keskuspankin asema laivan kapteenina.

- (106) Die Europäische Zentralbank sieht eine Serie von *Stürmen* entgegen, und ihr Vormann Trichet wird zeigen müssen, dass er dem *Gegenwind* standhalten kann. (CAP1)
- (107) [---] dürfte der finanzpolitische *Kurs* im laufenden Jahr etwas stärker gestrafft werden. (EZB: 71)
- (108) Denn wegen der hartnäckigen *Wirtschaftsflaute* in Kernstaaten [---] (CAP1)

Vaikka kaikki lehtiartikkelien laiva-metaforat ovat yhdestä Capital-lehden artikkelista, se ei tarkoita että laiva-metaforiikka olisi vain yhden kirjoittajan valinta. Ensinnäkin kyseinen artikkeli on koko lehtiaineiston pisin, minkä vuoksi siinä on odotettavissa myös eniten metaforia. Toiseksi esimerkin 108 käsite *Flaute*, alkuperäiseltä merkitykseltään 'Windstille', on saksan kielessä yleinen tapa kuvata lamaa tai talouden matalasuhdannetta. Laiva-metaforiikkaan tyynen veden yhdistää se, että

purjeveneet eivät liiku ilman tuulta. Laantunut tuuli siis kuvaa talouden lamaa. Suomenkielisissä teksteissä laiva-metaforiikkaa ei esiintynyt, tapa on siis vain saksan kielelle ominainen.

Esimerkin 109 verbi *um/steuern* merkitsee ajoneuvon ohjaamista ('lenken: Schiff, Auto, Flugzeug'), eikä sitä siten voi yhdistää mihinkään tiettyyn kulkuneuvoon. Mielenkiintoista on, että Duden määrittelee sanan kuvaannollisen merkityksen mukaan, 'den politischen o.ä. Kurs ändern, korrigieren'. Verbin käyttö täydentää saksan kielessä esiintyvää TALOUS ON KULKUNEUVO -käsite-metafora, vaikka kulkuneuvoa ei voidakaan selkeästi yksilöidä. Niin ikään esimerkin 110 ilmaisu *Verkehr* on yleisesti kulkuneuvoihin liittyvä metafora. Suomen kielessä puhutaan vastaavasti raha- ja arvopaperiliikenteestä.

(109) Die EZB steuert um. (CAP1)

(110) [---] die für den Monat Juni veröffentlichten US-Zahlen zum Wertpapierverkehr zeigten [---] (EZB: 75)

Kulkuneuvo-metaforiikka on aineistoni perusteella huomattavasti vahvempaa saksan kuin suomen kielessä. Laiva-metaforien asemaa voisi selittää saksalaisten menneisyys Hansa-kaupassa, jolloin merenkulku oli kaupan ja sitä myötä talouselämän edellytys. Tosin samaan aikaan myös Suomessa kauppaa käytiin meritse. Auto-metaforien vahvempaa asemaa saksan kielessä voisi osaltaan selittää maan varhaisempi teollistuminen Suomeen verrattuna. Tämäkään selitys ei ole aukoton, sillä molemmissa autokanta yleistyivät voimakkaasti vasta sotien jälkeen. Suomen kielessä on sen sijaan viitteitä juna-metaforiikasta. Kääntäjän kannalta on oleellista todeta, että kulkuneuvo-metaforat ovat saksan kielessä tavallisempia. Aineistoni perusteella etenkin laiva-metaforat ovat suomen kielessä tuntemattomia, minkä vuoksi niitä ei tulisi käyttää. Tarvittaessa ne voitaisiinkin korvata auto-metaforilla, jonka olemassaolosta suomen kielessä löytyy viitteitä.

6.2.6 Talous itsenäisenä toimijana

Ihmistä lähdealueena käyttävissä metaforissa ilmeni suomen ja saksan kielten välillä eroa sen suhteen, hahmotetaanko talous ja sen ilmiöt aikuisena ihmisenä vai lapsena. Esimerkiksi Nurminen (1999: 187) on todennut, että Suomen markka näyttäytyy metaforien valossa nuorena henkilönä, johon muiden toimet kohdistuvat, siis lapsena. Aikuisen ja lapsen ero voidaan kuvata siten, että aikuinen on itsenäinen ja vastuullinen toimija, kun taas lapsi on holhottava ja hänellä ei ole itse valtaa päättää asioistaan.

Luvussa 6.1.1 esitettyjen esimerkkien lisäksi alla olevat esimerkit 111–113 osoittavat, että saksan kielessä talous metaforisoidaan tavallisena ihmisenä eli aikuisena. Suomenkielisissä esimerkeissä

114–117 esiintyvät käsitteet *kurittaa*, *ruokkia*, *hillitä* ja *kuri*. *Kurittaa* tarkoittaa 'lapsen rankaisemista kasvatustarkoituksessa'. Verbit *ruokkia* ja *hillitä* eivät suoraan viittaa lapseen vaan pikemminkin kotieläimeen. Myös *kurilla* voidaan tarkoittaa muutakin kuin lapseen kohdistuvaa järjestyksen ylläpitämistä, kuten totesin luvussa 6.1.5 sota-metaforien yhteydessä. Yhteistä näille käsitteille on kuitenkin se, että ne kuvaavat talouden oliona, jota holhotaan ja käsketään ja josta huolehditaan. Tässä suhteessahan esimerkiksi lapset ja eläimet eivät eroa toisistaan, koska molemmat tarvitsevat täysivaltaisen aikuisen huolehtimaan niistä. Metaforisoinnissa ei ollut eroa tekstilajien välillä, esimerkkejä löytyi siis sekä artikkeleista että kuukausikatsauksista.

- (111) Das Defizit [---] ist dadurch vorübergehend in den Hintergrund *getreten*. (WW2)
- (112) Der SWP *sieht* zwar ausdrücklich die Möglichkeit vor [---] (EZB: 74)
- (113) Unter dem Einfluss einer zeitweise positiven Markt*stimmung* wertete der Euro [---] kräftig auf [---] (EZB: 75)
- (114) Viking Linen kurssia *kurittaa* yhtiön tuloksen romahtaminen viime tilikaudella. (TS3)
- (115) Ekonomistien arvioiden mukaan suhteellisen matala korkotaso *ruokkii* edelleen kasvua. (TS1)
- (116) [---] sillä näitä menoja ei aiemmin ole onnistuttu täysin *hillitsemään*. (EKP: 65)
- (117) [---] perustuu lähinnä *menokuriin* sekä pääomainvestoinneissa että julkisessa kulutuksessa. (EKP: 65)

Syitä siihen, miksi talous metaforisoidaan Suomessa lapseksi ja Saksassa aikuiseksi, voisi hakea esimerkiksi maiden erilaisesta taloushistoriasta. Suomessa on perinteisesti vallinnut sekatalous eli vapaan markkinatalouden ja valtiojohtoisen järjestelmän yhdistelmä. Talous toimii markkinatalouden lakien mukaisesti, mutta valtio sääntelee sen toimintaa erilaisilla rajoituksilla ja esimerkiksi keskittämällä tietyt toiminnot valtionyhtiöihin. Sääntelyä on viime vuosina vähennetty, mutta silti perinteisesti Saksa on vapaamman markkinatalouden maa kuin Suomi. Myös taloushistorian pituus on maissa aivan eri luokkaa. Saksassa oli rahataloutta jo silloin, kun Suomessa vielä laskettiin oravannahkoja. Mainituista syistä talous on Suomessa ollut enemmän holhottavana kuin Saksassa, mikä näkyy metaforissa.

Talouden metaforisoiminen lapseksi tai aikuiseksi on kielen syvätason ilmiö, joka tulee esiin pinta-tason metaforisissa ilmaisuissa. Suomenkieliset kirjoittajat eivät varmastikaan ole tietoisesti päättäneet metaforisoida taloutta lapseksi, vaan ilmaisut ovat konventionaalisia tapoja kirjoittaa asioista suomeksi. Voidaan siis pohtia, mitä merkitystä tällä on kääntäjän kannalta. Koska kääntäjän tulee noudattaa kunkin kielen omia konventioita, hänellä ei juurikaan ole mahdollisuutta välttää lapseen viittaavien metaforisten ilmaisujen käyttöä suomeksi kirjoittaessaan. Sen sijaan tuoreiden

metaforien kääntämisessä kääntäjän on hyvä olla tietoinen siitä, mitkä ovat tavallisia tapoja ilmaista asioita. Silloin kääntäjä voi halutessaan myös poiketa niistä, jos hän haluaa saada lukijan pysähtymään ja miettimään asiaa.

6.3 **Päätelmät**

Edellä esitetystä aineiston analyysistä voidaan tehdä seuraavanlaisia johtopäätöksiä. Luvussa 6.1 tarkastelin metaforien lähdealueita. Lähdealueiden avulla voidaan hahmottaa sitä, minkälaisena kokonaisuutena talous esitetään ja miten siitä puhutaan. Kääntäjän kannalta oleellinen on kysymys, vastaavatko suomen- ja saksankielisten metaforien lähdealueet toisiaan eli voidaanko metaforia kääntää yksinkertaisesti saman käsittemetaforan sisällä. Analyysini perusteella voin todeta, että lähdealueet vastaavat pitkälti toisiaan. Molemmissa kielissä yleisimmät lähdealueet ovat ihminen, luonto, ilmasto, kilpailu ja sota. Lähdealueiden tarkemmassa analyysissä kielten välillä paljastui kuitenkin myös eroja.

Saksankielisissä lehtiartikkeleissa käytettiin erilaisia terveydentila-metaforia monipuolisemmin kuin suomalaisen aineiston teksteissä. Ero johtuu konventioista tai kirjoittajan valinnoista, koska resursseja suomen kielessä riittää molempien lähdealueiden hyödyntämiseen. Myös kulkuneuvo-metaforiikka on saksan kielessä selvästi yleisempää kuin suomen kielessä. Laiva-metaforia ei esiinny suomen kielessä lainkaan ja auto- sekä juna-metaforiakin vain vähän. Saksassa sen sijaan laiva ja auto ovat hyvinkin yleisiä tapoja metaforisoida taloutta.

Aineistostani ilmeni melko selvästi, että suomenkieliset taloustekstit liikkuvat konkreettisemmalla tasolla kuin saksankieliset. Tämä näkyi niin alijäämän metaforisoinnissa, arkielämän metaforien yliedustumisena suomen kielessä kuin sota-metaforissakin. Alijäämä näyttäytyi suomalaisissa teksteissä konkreettisena korjattavana eli esimerkiksi koneena, kun saksaksi alijäämä rinnastui ennemminkin tekstiin, joka on abstraktimpi käsite kuin laite. Arkielämän suurempi määrä suomenkielisissä teksteissä kertoo mielestäni siitä, että teksti halutaan tuoda lähemmäksi lukijaa. Toisaalta se voi olla jopa merkki lukijan ja tämän taustatietojen aliarvioinnista. Sota-metaforissa saksan kielessä korostui *strategia*-sanon käyttö, suomenkielisissä teksteissä puhuttiin enemmänkin *taistelusta* ja *rintamasta*, jotka ovat konkreettisia käsitteitä.

Edellä mainitut erot suomen- ja saksankielisten tekstien abstraktiotasossa voivat johtua erilaisista tekstilajikonventioista tai lehtien erilaisista suosituksista kielen suhteen. Taustalla voi olla myös se, että suomen kielessä talous ja sen tapahtumat hahmotetaan konkreettisimpina kuin saksassa. Jos tilanne todellakin on tämä, kääntäjällä tulee olla erilaiset strategiat riippuen siitä, onko kohdekielenä

suomi vai saksa. Liikaa konkretisointia saatetaan saksankielisissä talousteksteissä pitää asiaankuulumattomana, kun taas suomalaiset vastaavien tekstien lukijat odottavat kytköksiä konkreettisiin elämänaloihin.

Mielenkiintoiseen ilmiöön viittasi myös ihmis-metaforien tarkempi analyysi. Saksan kielessä talous näyttäytyy itsenäisesti toimivana henkilönä, suomen kielessä puolestaan korostuu sen asema holhouksen alaisena lapsena tai kotieläimenä. Syyn uskon löytyvän maiden erilaisesta taloushistoriasta. Yksittäinen kääntäjä ei voi paljontaan vaikuttaa tällaisiin eroihin, jotka ulottuvat syvälle kielen pintatason alapuolelle. Tietoisuus asiasta voi kuitenkin olla hyödyksi esimerkiksi kääntäjän keksiessä tuoreita metaforia. Kun tietää mikä on normaalia, siitä voi halutessaan myös poiketa.

Aineistostani ilmenneet tekstilajikohtaiset erot olivat yllättävänkin pieniä verrattuna siihen, kuinka erilaiset tekstilajit olivat kyseessä. Näyttääkin siltä, että talousalalla tärkeämpi tekijä metaforiikan määrittäjänä on ala eikä tekstilaji. Suurimmat tekstilajikohtaiset erot ilmenivät luonto- ja sota-metaforissa. Euroopan keskuspankin teksteissä luonto-metaforat rajoittuivat molemmissa kielissä pääoman *virtaamiseen* ja kaikissa talousteksteissä tavalliseen *kasvamiseen*. Suomenkielisessä kuukausikatsauksessa sota-metaforissa esiintyi myös sana *strategia*, mikä lehtiartikkeleissa loisti poissaolollaan. Eron päättelen johtuvan siitä, että kuukausikatsaus on käännettyä suomea, minkä vuoksi englanninkielinen lähdeteksti on motivoinut *strategia*-ilmaisun käyttöä.

Edellä selostamani tulokset koskevat aineistoani, joka on kuitenkin liian pieni, jotta tulokset olisivat yleistettävissä koskemaan koko talouskielen kenttää. Talouskieli on heterogeeninen käsite, ja sen kartoittamiseksi tarvitaan suuri määrä erilaisia tutkimuksia. Oman tutkielmani tarkoituksena oli pienehkön aineiston perusteella kartoittaa talouskielen ominaisuuksia, erityisesti siis metaforien tuottamaa kuvaa taloudesta suomen ja saksan kielessä. Aineiston laajentaminen tekstimäärän ja vertailtavien kielten suhteen on oleellista jatkotutkimuksen kannalta.

7 Yhteenveto

Taloudella on keskeinen asema nykyaikaisessa yhteiskunnassa, mutta sen rooli käännöstieteellisen tutkimuksen piirissä on jäänyt valitettavan vähäiseksi. Tässä tutkielmassa pyrin paitsi kartoittamaan aiheeseen liittyvää tutkimusta, myös omalta osaltani täydentämään kuvaa niistä haasteista, joita talousteokset tarjoavat kieliparissa saksa-suomi.

Olen valinnut tutkimuskohteekseni metaforat, koska niiden avulla voidaan tutkia talouskielen pinnan alle kätkeytyviä kytköksiä. Talousteksteissä puhutaan yleisesti abstrakteista asioista (esim. lama, markkinat), joiden kielentämisessä käytetään hyväksi metaforisia ilmaisuja. Metafora on käsitteen siirtämistä käsitealueelta toiselle jonkin kahta asiaa yhdistävän piirteen perusteella. Kosken (1992: 14) mukaan metaforan käyttöä motivoi seuraavanlainen ajatus: ”Tiedän kyllä, ettei X ole Y, mutta sanon sitä kuitenkin Y:ksi, koska haluan antaa kuulijalle sen vaikutelman, että se jotenkin muistuttaa Y:tä.” Esimerkiksi kun alati lisääntyvä tuotanto metaforisoidaan *talouskasvuksi*, kyse on tiedostettujen tai tiedostamattomien valintojen tulos, ei itsestään selvä tapa puhua asiasta. Aluetta, jolta metaforinen ilmaisu on peräisin, kutsutaan lähdealueeksi. Tutkimalla kielessä esiintyviä metaforisia ilmauksia voidaan siis saada vihiä siitä, mihin asioihin puheena olevat käsitteet rinnastetaan.

Tutkimukseni lähti oletuksesta, että metaforat kuuluvat kiinteästi kaikenlaisiin talousteksteihin, vaikka aiemmissa tutkimuksissa pääpaino onkin ollut lehtiteksteissä. Aineistossa on kahdenlaisia tekstejä, artikkeleita talousalan julkaisuista (Taloussanomat, Talouselämä, Wirtschaftswoche ja Capital) sekä otteita Euroopan keskuspankin kuukausikatsauksesta syyskuulta 2005. Edustettuina ovat siis kaksi eri tekstilajia, journalistiset tekstit ja viranomaistekstit. Yhdistävänä tekijänä kyseisillä teksteillä on talouden tapahtumista kertominen, joten ne voidaan nähdä eräänlaisina suhdannekatsauksina. Talouskielen mikrotypologiassa tekstit sijoittuvat kansantaloustieteen alalle, koska niissä tarkastellaan talouden toimintaa kokonaisuutena eikä yksittäisen yrityksen tilannetta kuten liiketalouden teksteissä. Aineistostani ilmenneet tekstilajikohtaiset erot olivat yllättävänkin pieniä verrattuna siihen, kuinka erilaiset tekstilajit olivat kyseessä. Tulos tukee olettamusta siitä, että talousalalla tärkeämpi tekijä metaforiikan määrittäjänä on ala eikä tekstilaji.

Tutkielmani näkökulma on käännytieteellinen, joten tarkoitukseni ei ollut tuottaa kontrastiivisen kielitieteen kaipaamaa systemaattista tutkimusta suomalaisista ja saksalaisista metaforista ja niiden vastaavuuksista. Pikemminkin olen verrannut metaforien käyttöä tietyissä todellisissa teksteissä ja siten etsinyt kielten välillä eroja ja yhtäläisyyksiä. Metaforien kääntämiseen on käännytieteessä kehitelty erilaisia strategioita, joista kattavin on Newmarkin (1981) jako viiteen metafora-luokkaan, joista hän keskittyy erityisesti leksikaalistuneisiin metaforiin. Niihin Newmark tarjoaa seitsemän erilaista käännytstrategiaa. Metafora voidaan esimerkiksi kääntää suoraan, korvata vertauksella tai jättää kokonaan pois (mts. 87–91).

Tutkielmani tavoitteena oli tutkia, minkälaisia metaforia suomen- ja saksankielisissä talousteksteissä käytetään sekä erityisesti sitä, onko metaforisoinnissa eroja eli rinnastetaanko talous

ja sen ilmiöt samalla tavalla suomen ja saksan kielissä. Analyysini perusteella voidaan sanoa, että yleisimmät lähdealueet suomen- ja saksankielisissä teksteissä ovat samat: ihminen, luonto, ilmasto, kilpailu ja sota. Jako näihin lähdealueisiin on aineistolähtöinen, ja siten esimerkiksi ilmasto voitaisiin käsitellä osana luonto-metaforia tai sotaa pitää eräänlaisena kilpailuna. Se, että lähdealueet vastaavat toisiaan, antaa kääntäjälle mahdollisuudet kääntää metaforiset ilmaisut saman lähdealueen sisällä. Esimerkiksi saksankielinen luonto-metafora voidaan kääntää suomenkieliseksi luonto-metaforaksi, tietenkin suomen kielen konventioita noudattaen.

Lähdealueiden tarkempi analyysi toi esille myös eroja. Ensinnäkin eräitä lähdealueita (terveydentila, kulkuneuvot) hyödynnettiin saksalaisissa teksteissä monipuolisemmin kuin suomen kielessä, vaikka lähdealue esiintyi molemmissa kielissä. Toisekseen eroja ilmeni kielten abstraktiotasoissa. Suomenkieliset taloustekstit liikkuvat konkreettisemmalla tasolla kuin saksankieliset, mikä näkyi alijäämän metaforisoinnissa, sota-metaforissa sekä arkielämän metaforien yliedustumisena suomen kielessä. Kolmanneksi ihmis-metaforien tarkempi tutkiminen paljasti, että talous hahmotetaan Saksassa itsenäisenä toimijana, Suomessa taas holhouksen alaisena lapsena tai kotieläimenä.

Suuri osa metaforista on niin vakiintuneita, että niille on saksan ja suomen kielissä olemassa samalta lähdealueelta peräisin olevat vastineensa. Tällöin kääntäjä siis voi Stolzen (1999: 190) strategiaan nojautuen kääntää yksinkertaisesti saman lähdealueen sisällä. Kuitenkin esimerkiksi laiva-metaforat edustavat tapausta, jossa saksan kielessä suhteellisen yleistä lähdealuetta ei esiinny lainkaan suomalaisissa teksteissä. Tällaisissa tapauksissa kääntäjän tulee miettiä, haluaako hän tuoda tekstiin vieraita vaikutteita vai muokata metaforan suomen kielen konventioita vastaavaksi. Myös tekstin abstraktiotaso on tärkeä ottaa huomioon. Liikaa konkretisointia saatetaan saksankielisissä talousteksteissä pitää asiaankuulumattomana, kun taas suomalaiset vastaavien tekstien lukijat odottavat kytköksiä konkreettisiin elämäntiloihin. Kielelle epätavallisen lähdealueen metaforat saattavat häiritä lukemista ja siten vaikeuttaa itse sisällön käsittelyä. Jos kääntäjä osaa ottaa huomioon kielten erot, hän pystyy laatimaan toimivan kohdetekstin, joka vastaa kohdekielisen taloustekstin konventioita ja lukijan odotuksia.

Lähteet

Aineisto:

- TE1: Yrjölä, Elina 2005. Kuluttaja juhlii, teollisuus kirii. [www-dokumentti]
<http://www.talouselama.fi/doc.te?f_id=772355 > Luettu 20.12.2005.
- TE2: Salin, Markus 2005. Tulokausi jätti kylmäksi. [www-dokumentti]
<http://www.talouselama.fi/doc.te?f_id=806281> Luettu 20.12.2005.
- TE3: Kiihdytys vie turbokasvuun ensi vuonna. [www-dokumentti]
<http://www.talouselama.fi/doc.te?f_id=823191> Luettu 20.12.2005.
- TS1: Kokko, Outi 2005. Sijoittajan taivas on puolipilvinen. [www-dokumentti] <
<http://www.taloussanomat.fi/etusivu/4759874.asp>> Luettu 20.12.2005
- TS2: Terhemaa, Ahti 2005. Inflaation hillintä on keskuspankin päätehtävä. [www-dokumentti]
<<http://www.taloussanomat.fi/etusivu/4702534.asp>> Luettu 20.12.2005.
- TS3: Hirvelä, Satu 2005. Tulosvaroituksen antanut Elektrobitt sukeltaa. [www-dokumentti]
<<http://www.taloussanomat.fi/etusivu/4945303.asp>> Luettu 20.12.2005.
- CAP1: De Luca, Claudio & Rainer Hübner 2005. Serie von Stürmen. [www-dokumentti]
<<http://www.capital.de/pu/100001574.html?mode=print>> Luettu 20.12.2005.
- CAP2: Aigner, Tobias 2005. Auf der Gewinnerseite. [www-dokumentti]
<<http://www.capital.de/gb/100001539.html?mode=print>> Luettu 20.12.2005.
- CAP3: Jahn, Thomas 2005. Amerikanisches Kraftwerk. [www-dokumentti]
<<http://www.capital.de/gb/100001545.html?mode=print>> Luettu 20.12.2005.
- WW1: Export legt weiter zu. [www-dokumentti]
<<http://www.wiwo.de/pswiwo/fn/ww2/sfn/buildww/id/125/id/148331/fm/0/SH/0/depot/0/index.html>> Luettu 5.12.2005.
- WW2: Starker Dollar. [www-dokumentti]
<<http://www.wiwo.de/pswiwo/fn/ww2/sfn/buildww/artpage/0/id/125/id/146321/fm/0/SH/0/depot/0/index.html>> Luettu 20.12.2005.
- WW3: Ramthun, Christian 2005. Büchse der Pandora. [www-dokumentti]
<<http://www.wiwo.de/pswiwo/fn/ww2/sfn/buildww/artpage/0/id/125/id/143417/fm/0/SH/0/depot/0/index.html>> Luettu 20.12.2005.

Sanakirjat:

Duden Deutsches Universalwörterbuch 2003. 5. painos. Dudenverlag, Mannheim.

Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache 1989. 22. painos. Walter de Gruyter, Berliini.

Häkkinen, Kaisa 2004. Nykysuomen etymologinen sanakirja. WSOY, Juva.

Nurmi, Timo 1998. Uusi suomen kielen sanakirja. Gummerus, Jyväskylä.

Nykysuomen sanakirja 1980. 7. painos. WSOY, Porvoo.

Wahrig Deutsches Wörterbuch 2002. 7. painos. Bertelsmann Lexikon Institut, Gütersloh.

Kirjallisuus:

Bhatia, Vijay K. 2004. *Worlds of Written Discourse*. Continuum, Lontoo.

Black, Max 1954. Die Metapher. Haverkamp 1996, 55–79.

Black, Max 1962. *Models and Metaphors*. Cornell University Press, Ithaca.

Black, Max 1979. More about metaphor. Ortony, Andrew (toim.) *Metaphor and Thought*. Cambridge University Press. 19–45.

Bolten, Jürgen 1992. <Fachsprache> oder <Sprachbereich>? Empirisch-pragmatische Grundlagen zur Beschreibung der deutschen Wirtschafts-, Medizin- und Rechtsprache. Teoksessa Bungarten, Theo (toim.). *Beiträge zur Fachsprachenforschung: Sprache in Wissenschaft und Technik, Wirtschaft und Rechtswesen*. Attikon, Tostedt. 57–72.

Cruse, Alan 2000. *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford University Press.

Dominguez, Guadalupe Acedo & Edwards Rokowski, Patricia 2002. Implications in Translating Economic Texts. *Translation Journal* [www-dokumentti]
<<http://accurapid.com/journal/21clusters.htm>> Luettu 27.2.2005.

Eckardt, Birgit 2002. Metaphorik in der Rechtswissenschaftlichen Fachkommunikation. *Fachsprache* 3–4/2002. 140–148.

Ellala, Mirva & Lautala, Taina 2003. Wirtschaftskommunikation im Germanistikstudium? Fragen und Vorschläge aus studentische Sicht. Reuter & Piitulainen 2003, 395–410.

Eskola, Sari 2005. Lauserakenteiden käytön piirteitä suomennetussa kaunokirjallisuudessa. Mauranen & Jantunen 2005, 225–243.

Fairclough, Norman 1997. *Miten media puhuu*. Alkuteos: Media Discourse. Suom. Virpi Blom & Kaarina Hazard. Vastapaino, Tampere.

Feng, Xiaohu 2003. *Konzeptuelle Metaphern und Textkohärenz*. Narr, Tübingen.

Gentner, Dedre 1989. The mechanisms of analogical learning. Vosniadou & Ortony 1989, 199–241.

Gläser, Rosemarie 1999. Fachzeitschriftenartikel. Snell-Hornby, Hönig, Kußmaul & Schmitt 1999, 219–220.

Goddard, Peter; Corner, John; Gavin, Neil T. & Richardson, Kay 2000. Economic news and the dynamics of understanding: the Liverpool project. Gavin, Neil T. (toim.) 2000. *The*

Economy, Media und Public Knowledge. 2. painos. Leicester University Press, Lontoo, 9–37.

Göpferich, Susanne 1999. Text, Textsorte, Texttyp. Snell-Hornby, Hönig, Kußmaul & Schmitt 1999, 61–64.

Haapio, Minna 2002. 4 miinus 3 on nolla – ihmissuhteet ja metaforien sukupuolittuminen country & western -sanoituksissa. Mauranen, Anna & Tiittula, Liisa (toim.) *Kieli Yhteiskunnassa – yhteiskunta kielessä*. AfinLAN vuosikirja 2002. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja no. 60, Jyväskylä. 167–184.

Harvilahti, Lauri; Kalliokoski, Jyrki; Nikanne, Urpo & Onikki, Tiina (toim.) 1992. *Metafora: Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. Saatavana myös www-muodossa <<https://paletti.uta.fi/get/uri/http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/pdf/suoj/metafora.pdf>> Luettu 23.3.2006.

Haverkamp, Anselm (toim.) 1996. *Theorie der Metapher*. 2. painos. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.

Heikkinen, Vesa 2000. Teksteihin tunkeutuvat todellisuudet. Heikkinen, Vesa; Hiidenmaa, Pirjo & Tiililä, Ulla. *Teksti työnä, virka kielenä*. 2. painos. Gaudeamus, Helsinki. 116–208.

Heikkinen, Vesa (toim.) 2002. *Virkapukuinen kieli*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Hennecke, Angelika & Schröder, Hartmut 2002. Theoretische und methodologische Überlegungen zum Forschungsobjekt Interkulturelle Wirtschaftskommunikation. Nuopponen, Harakka & Tatje 2002, 7–30.

Heyse, Ingo & Rodenbeck, Rolf 2003. ”Wer ist denn hier der Chef?” Funktionsbezeichnungen in Kapitalgesellschaften (Deutschland, Österreich, Schweiz, Finnland, Schweden) und ihre Repräsentationen in Wörterbüchern. Reuter & Piitulainen 2003, 146–185.

Hirvikoski, Satu 2005. EU-kääntäminen saksa-suomi, seminaaritapaaminen 17.2.2005.

Hiidenmaa, Pirjo 2000. Poimintoja virkakielen rekisteristä. Heikkinen, Vesa; Hiidenmaa, Pirjo & Tiililä, Ulla. *Teksti työnä, virka kielenä*. 2. painos. Gaudeamus, Helsinki. 35–62.

Hoffmann, Lothar 1985. *Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung*. 2. painos. Narr, Tübingen.

Hundt, Markus 1995. *Modellbildung in der Wirtschaftssprache. Zur Geschichte der Institutionen- und Theoriefachsprachen der Wirtschaft*. Niemeyer, Tübingen.

Jantunen, Jarmo Harri 2005. *Hyvin kummallista vai kovin hyvää?* – Esimerkkejä käännösuomen epäkonventionaalisista kontekstuaalisista valintasuhteista. Mauranen & Jantunen 2005, 163–184.

Jyrkinen, Tiia 2004. *Zur schriftlichen Unternehmenskommunikation. Dargestellt am Beispiel der kontrastiven Analyse einer deutschen und einer finnischen Mitarbeiterzeitschrift der UPM-Kymmene Corporation, Nordland Schwalbe und Paperivirta*. Tampereen yliopisto, Saksan kielen ja kulttuurin pro gradu -tutkielma.

- Jäkel, Olaf 1994. 'Wirtschaftswachstum' oder 'Wir steigern das Bruttosozialprodukt': Quantitäts-Metaphern aus der Ökonomie-Domäne. Bungarten, Theo (toim.) *Unternehmenskommunikation: Linguistische Analysen und Beschreibungen*. Attikon, Tostedt. 84–101.
- Järvinen, Laura 1994. *Metaforan kääntäminen diskurssianalyysin ja dynaamisen kääntämiskäsityksen valossa*. Tampereen yliopisto, englannin kielen kääntämisen ja tulkinnan pro gradu -tutkielma.
- Karvonen, Pirjo 1991. Kieliopillinen metafora ja sen vaikutukset tekstissä. Lehtinen, Tapani & Shore, Susanna (toim.) *Kieli, valta ja eriarvoisuus*. Esitelmiä 18. kielitieteen päiviltä 6. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 149–165.
- Karvonen, Pirjo 1999. Missä on taloustehtävän ihminen? Kalliokoski, Jyrki (toim.) *Teksti ja Ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*. 3. painos. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 151–167.
- Katajamäki, Heli 2002. Inhimilliset toimijat - Miten he toimivat? Koskela, Merja & Pilke, Nina (toim.) *Erikoiskielet ja käännösteoria*. Vakki-symposiumi XXII. Vaasa 9.-10.2.2002. Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisu 29. 149–161. Saatavana www-muodossa <<http://www.nic.fi/~hesuka/Inhimtoimijat.pdf>> Luettu 27.2.2006.
- Koller, Veronika 2004. *Metaphor and Gender in Business Media Discourse*. Palgrave MacMillan, New York.
- Koski, Mauno 1992. Erilaisia metaforia. Harvilahti, Kalliokoski, Nikanne & Onikki 1992, 13–32.
- Krikmann, Arvo 1992. Muutama sana metonymiasta. Harvilahti, Kalliokoski, Nikanne & Onikki 1992, 79–90.
- Kühlwein, Wolfgang; Thome, Gisela & Wilss, Wolfram (toim.) 1981. *Kontrastive Linguistik und Übersetzungswissenschaft*. Wilhelm Fink, München.
- Kuiri, Kaija 2000. *Semantiikan peruskurssi*. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Lainio, Sirkka-Liisa 2003. Geschäftskorrespondenz im Wandel – gegenwärtige Tendenzen bei den deutsch-finnischen Handelskontakten. Reuter & Piitulainen 2003, 187–196.
- Lakoff, George & Johnson, Mark 1980. *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press.
- Mauranen, Anna & Jantunen, Jarmo H. (toim.) 2005. *Käännösuomeksi. Tutkimuksia suomennosten kielestä*. Tampere University Press.
- Mikkonen, Antti 1998. *Rahavallan rakkikoirat. Tositarinoita talousjournalismista*. Taloustoimittajat ry ja WSOY, Porvoo.
- Minkkinen, Eila 2006. *Telefongespräche in der finnisch-deutschen Unternehmenskommunikation*. Tampereen yliopisto, Saksan kielen ja kulttuurin väitöskirja.

- Mustaparta, Eila 1999. Juna, jolla ei ole paluuvuoroa. EY-metaforat poliitikkojen retoriikassa. Kalliokoski, Jyrki (toim.) *Teksti ja Ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*. 3. painos. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 168–183.
- Newmark, Peter 1981. *Approaches to translation*. Pergamon, Oxford.
- Nikanne, Urpo 1992. Metaforien mukana. Harvilahti, Kalliokoski, Nikanne & Onikki 1992, 60–78.
- Nuopponen, Anita; Harakka, Terttu & Tatje, Rolf (toim.) 2002. *Interkulturelle Wirtschaftskommunikation. Forschungsobjekte und Methoden*. Vaasan yliopiston julkaisuja, selvityksiä ja raportteja 93.
- Nurminen, Tuula 1999. Rahan kuva lehdistössä. Nikko, Tuija & Nuolijärvi, Pirkko (toim.) *Talous ja kieli III seminaari 9.–10.5.1996*. Helsingin kauppakorkeakoulu. 179–190.
- Onikki, Tiina 1992. Paljon pystyssä. Harvilahti, Kalliokoski, Nikanne & Onikki 1992, 33–59.
- Reiß, Katharina & Vermeer, Hans J. 1984. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Niemeyer, Tübingen.
- Reuter, Ewald & Marja-Leena Piitulainen (toim.) 2003. *Internationale Wirtschaftskommunikation auf Deutsch*. Peter Lang, Frankfurt a. M.
- Reuter, Ewald & Minkkinen, Eila 2003. Interkulturelle Wirtschaftskommunikation zwischen Finnland und den deutschsprachigen Ländern. Bestandsaufnahme, Probleme, Lösungen. Reuter & Piitulainen 2003, 27–49.
- Richards, Ivor Armstrong 1936. Die Metapher. Haverkamp 1996, 31–52.
- Riikonen, Pilvi-Sisko 2003. *Toimitusjohtajan katsaus suomalaisissa ja saksalaisissa vuosikertomuksissa*. Tampereen yliopisto, käännöstieteen (saksa) pro gradu -tutkielma.
- Roos, Eckhard 1981. Contrastive Analysis and the Translation of Idioms: Some Remarks on Contrastig Idioms. Kühlwein, Thome & Wilss 1981, 230–238.
- Schmitt, Christian 1989. Zur Ausbildung technischer Fachsprachen und Terminologien im heutigen Französisch. Dahmen, W. ; G. Holtus, J. Kramer & M. Metzeltin (toim.) *Technische Sprache und Technolekte in der Romania*. Narr, Tübingen. 173–219.
- Schmitt, Peter A. 1999. Marktsituation der Übersetzer. Snell-Hornby, Höning, Kußmaul & Schmitt 1999, 5–13.
- Schäffner, Christina 1999. Metaphern. Snell-Hornby, Höning, Kußmaul & Schmitt 1999, 280–285.
- Snell-Hornby, Mary 1988. *Translation Studies. An Integrated Approach*. John Benjamin, Amsterdam.
- Snell-Hornby, Mary; Höning, Hans G.; Kußmaul, Paul & Schmitt, Peter A. (toim.) 1999. *Handbuch Translation*. 2. painos. Stauffenburg, Tübingen.

- Snell-Hornby, Mary 1999. Kontrastive Linguistik. Snell-Hornby, Höning, Kußmaul & Schmitt 1999, 66–70.
- Sperber, Hans 1965. *Einführung in die Bedeutungslehre*. 3. painos. Dümmler, Bonn.
- Spillner, Bernd 1981. Textsorten im Sprachvergleich. Ansätze zu einer kontrastiven Textologie. Kühlwein, Thome & Wilss 1981, 239–250.
- Spillner Bernd 2002a. Monikielisyys, kontrastiivinen kielitiede, kulttuurienvälinen erikoiskielisten tekstien vertailu. Nuopponen, Harakka & Tatje 2002, 31–40.
- Spillner, Bernd 2002b. Fachtexte im interkulturellen Vergleich. Kontrastive Pragmatik deutscher, finnischer und französischer Wirtschaftstexte. Nuopponen, Harakka & Tatje 2002, 144–164.
- Stolze, Radegundis 1999. *Fachübersetzung. Eine Einführung*. Narr, Tübingen.
- Suomalais-saksalaiset kulttuurierot talouselämän viestinnässä – Deutsch-Finnische Kulturunterschiede in der Wirtschaftskommunikation* 1989. Väkiraportti. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja D-120.
- Tampereen yliopisto, kansantaloustieteen laitos 2006. [www-dokumentti] <<http://www.uta.fi/laitokset/talti/ktal/ktalous.html>> Luettu 29.5.2006.
- Talentum 2006. WWW-dokumentti. <http://www.talentum.fi/fi/talentum_ryhma/> Luettu 1.3.2006.
- Tiittula, Liisa 2001. Zur Textsortenspezifik von Konjunkturberichten. Kujamäki, Pekka (toim.) *Viestinnän lähteillä: kirjoituksia kielestä, kulttuurista ja kääntämisestä*. Joensuun yliopisto. 57–78.
- Toury, Gideon 1995. *Descriptive Translation Studies and beyond*. John Benjamin, Amsterdam.
- Varis, Tapio 1995. *Tiedon ajan media. Mediavalmiudet ja viestintätaidot uusiutuvaassa viestintäkulttuurissa*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Veivo, Harri 2005. Kokemuksesta kieleen ja tekstiin: indeksuaalisuuden käsite kirjallisuuden semiotiikassa. Saatavana www-muodossa <<http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/oppimiskeskus/verkkoaineisto/hum/Veivo1.pdf>> Luettu 30.3.2006.
- Vosniadou, Stella 1989. Analogical Reasoning as a mechanism in knowledge acquisition: a developmental perspective. Vosniadou & Ortony 1989, 413–437.
- Vosniadou, Stella & Ortony, Andrew (toim.) 1989. *Similarity and analogical reasoning*. Cambridge University Press.
- Ylönen, Sabine 2003. WEBVERTISING deutsch/finnisch – Kulturgebundene Unterschiede in der Wirtschaftskommunikation mit neuen Medien. Reuter & Piitulainen 2003, 217–252.

Talouselämä

 Tulosta

ENNUSTEKOMMENTTI

Kiihdytys vie turbokasvuun ensi vuonna

[13.12.2005]

Bruttokansantuote kasvaa yli 3 prosenttia, ennustaa valtiovarainministeriö uudessa suhdannekatsauksessaan. Näinä aikoina se on kova tulos. (Katso taulukko kaikista ennusteista.)

Ensi vuonna työllisyys paranee karvan verran: työttömyys alenee 8,2 prosentista 7,5 prosenttiin.

Rakentaminen ja palvelut ovat tänä vuonna luoneet uutta työtä ja teollisuudenkin työpaikkojen hävitys on pysähtynyt. Kotimaankauppa ja rakentaminen ovat kasvaneet 5-8 prosentin vauhtia tänä syksynä.

Tämä *momentum* kestää ensi vuoteen. Sitä ruokkivat hyvät kuluttajafiilikset Suomessa, Euroopan elpyminen sekä Yhdysvaltain reilu kasvuvauhti. Länsinaapuri Ruotsikin vetää mukavasti suomalaisia imussaan.

Tämän vuoden kasvu jää virallisen ennusteen mukaan alle kahden prosentin, mutta valtiovarainministeriö ei itsekään usko tähän. Niin kova on talouden vauhti nyt.

Suomalaisten taskuun jää metallista vähän.

Ensi vuonna inflaatio vähän kiihtyy, mutta ansiotason nousu päihittää sen selvästi.

Päättävä vuosi ei sekään ollut keho taloudellisesti.

Metsäteollisuuden pitkä työsulku löi iso loven ventiin. Tästä huolimatta sekä kauppatase että vaihtotase ovat reilusti ylijäämäiset. Tällä rintamalla Suomi todennäköisesti romahtaa lähivuosina. Tuontihinnat nousevat vientihintoja nopeammin. Lokakuun tietojen mukaan vientihinnat olivat nousseet 1,9 ja tuontihinnat 5,6 prosenttia vuodentakaisesta.

Metsäteollisuuden pitkä toimintatauko iskee juuri tähän, sillä metsäteollisuuden tuotantopanokset ovat voittopuolisesti kotimaisia. Sen sijaan metalliteollisuuden viennissä tuonin osuus on korkea. Suomalaisten taskuun jää metallista vähän, koska väli tuotteet tulevat ulkomailta.

Vaihtosuhdetta on syövyttänyt myös energian hintojen kova nousu. Tosin nousun pysähtyminen hillitsee väliaikaisesti vaihtosuhteen huonontumista.

Korkomenot yli 2 miljardia

Valtionhallinnon alijäämä pysyy ensi vuonna puoli prosenttia miinuksella. Suhteellisesti julkisen talouden tasapaino paranee.

VM ennustaa, että niin sanottu EMU-velka, joka on yksi EU:n rahaliiton kriteereistä, alenee suhteessa bruttokansantuotteeseen vajaan 42 prosenttiin. Huiman hyvä luku, kun koko euroalueen vastaava velka on tänä vuonna 72 prosenttia. Eikä se ensi vuonna ainakaan laske.

Valtionvelan korkomenot ovat tänä vuonna 2,2 miljardia. Ei ehkä kuulosta paljolta, mutta korot syövät budjetista suurin piirtein yhtä paljon kuin puolustusministeriön hallinnonala.

Suomen julkinen talous on kuitenkin hyvässä kunnossa verrattuna muihin euromaihin. Peräti viisi maata on "liiallisen alijäämän menettelyssä". Saksa, Ranska, Italia, Kreikka ja Portugali ovat rikkoneet kolmen prosentin vajerajan.

TALOUSSANOMAT

Suhdanteet

Inflaation hillintä on keskuspankin päätehtävä

29.10.2005

Kello 06:00

Taloushistorian perusteella suhteellisen matala ja ennustettavissa oleva inflaatio on yleensä taannut taloudelliselle kasvulle parhaan ympäristön. Tästä syystä keskuspankit ovat parinkymmenen vuoden ajan asettaneet inflaatiolle aiempaa täsmällisempiä tavoitteita.

Inflaatiotavoitteen saavuttaminen vähentää periaatteessa pitkäaikaisen sijoitustoiminnan riskejä ja tukee pitkän aikavälin talouskasvua.

Euroopan keskuspankin tavoitteena on pitää inflaatio keskipitkällä aikavälillä keskimäärin hiukan alle kahdessa prosentissa.

Keskuspankki

voi vaikuttaa inflaatioon säätämällä taloudesta kulkevan rahan määrää. Jos rahan määrä ja inflaatio nousevat liikaa, pankkien jälleenrahoituksessa käytettävän ohjauksikon nosto vähentää rahan kysyntää ja hillitsee hintojen nousupainetta.

Ohjauuskorko vaikuttaa pankkien toiminnan kautta lyhyisiin markkinakorkoihin.

Keskuspankkien suuren vaikutusvallan vuoksi sijoittajat lukevat usein talouden tunnuslukuja siten kuin he uskovat keskuspankkiiriin niitä tulkitsevan.

Esimerkiksi Yhdysvaltojen keskuspankin Fedin väistyvän pääjohtajan **Alan Greenspanin** mielenliikkeiden arviointi hänen monitulkintaisista lausahduksistaan on saanut koomisiakin piirteitä.

Fedin vuoden vaihteessa aloittavalta uudelta pääjohtajalta **Ben Bernankelta** on odotettu edeltäjänsä yksiselitteisempiä linjauksia ja täsmällisempää inflaatiotavoitetta.

Asuntovelallinen

on inflaatiotaistelun sijaiskärsijä.

Ohjauuskorko on rahapolitiikan keskeinen väline ja se vaikuttaa melko suoraan markkinakorkoihin ja asuntolainojen korkoon.

Asuntovelallisen kannattaa höristää korviaan, kun keskuspankkiirit alkavat puhua inflaation vaaroista.

Korkojen nousu kasvattaa asuntovelallisen menoja, vaikka kuluttajahintainflaatio alenisikin. Nyt keskustelu on jo nostanut asuntolainojen viitekorkona käytettävää vuoden euriboria.

Euroaikana Suomen korkotasoa määrääytyy pitkälti eurooppalaisen inflaatiokehityksen perusteella, joten asuntovelallisen ei kannata perustaa korko-odotuksiaan vain omien elinkustannustensa kehitykseen.

Ahti Terhemaa

Copyright Startel Oy

URL: <http://www.capital.de/gb/100001539.html>

Aktien: Europa

Auf der Gewinnerseite

Niedrige Bewertung, steigende Erträge: Europas Börsen bieten 2006 bessere Perspektiven als die Wall Street.

Europas Aktienmärkte haben einen neuen Spielverderber: Jean-Claude Trichet. "Wir sind bereit, das Zinsniveau anzuheben", sagte der Chef der Europäischen Zentralbank (EZB) Mitte November - und bestärkte die Angst vor einer Zinswende.

Doch Aktionäre sollten sich von Trichet nicht schrecken lassen. Europäische Dividendenpapiere bleiben auch 2006 attraktiv. "Die Märkte haben für die nächsten zwölf Monate bereits drei Zinsschritte eingepreist", sagt Rolf Elgeti, Chefstrategie für Aktien bei der Londoner Niederlassung der holländischen Bank ABN Amro. Solange die EZB die Zinsen nicht massiv anhebt, sollten sich die Auswirkungen auf die Börsen in engen Grenzen halten.

Ertragsplus. Vor allem die Bewertung spricht derzeit für weiter steigende Aktienkurse. Trotz der Kursrally seit Jahresbeginn haben die Titel der Alten Welt nur ein 2006er Kurs-Gewinn-Verhältnis von zwölf. Grund: Mit den Notierungen kletterten auch die Gewinnsschätzungen. "Das ist eine sehr gesunde Entwicklung", sagt Markus Wallner, Aktienstrategie bei der Deutschen Bank in Frankfurt. "Wir sehen keine Anzeichen für eine Spekulationsblase." Der historische Vergleich zeigt ebenfalls, dass die Börsianer nicht übertreiben. In den vergangenen zehn Jahren wartete der Standardwerteindex Euro Stoxx 50 im Mittel mit einem KGV von gut 17 auf. Auch gegenüber der Wall Street erscheinen Euro-Titel günstig bewertet. Gemessen am KGV ist der S_ & _P-500-Index gut 20 Prozent teurer als der Euro Stoxx.

Europa sticht die USA zudem bei den Unternehmensgewinnen aus. Von Helsinki bis Lissabon legen die Profite im nächsten Jahr nach den Analystenschätzungen um mehr als zehn Prozent zu. Damit liegt das Wachstum sogar leicht über dem von 2005. In den Vereinigten Staaten schrumpft das Gewinnplus hingegen von knapp 14 auf gut 10 Prozent.

Konjunkturerholung. Entscheidend ist, ob die Analysten ihre Schätzungen noch nach unten nehmen müssen. So befürchten manche Experten, dass die hohen Rohstoffpreise künftig auf die Margen drücken, weil die Konzerne nicht im gleichen Tempo ihre Kosten senken können wie bisher. Elgeti hält die Prognosen jedoch eher für zu konservativ. "Der Markt unterschätzt noch immer, wie stark sich die Kostensenkungen bei einer wirtschaftlichen Erholung auswirken. Sobald die Einnahmen steigen, gibt es einen riesigen Hebel auf der Gewinnseite", sagt er. Der Effekt sollte sich in den Bilanzen niederschlagen, wenn die Konjunktur in Euro-Land 2006 wie vorhergesagt um knapp zwei Prozent zulegt.

Bei der Auswahl der Titel achten Anleger auf die Preismacht der Unternehmen. Energie- und Rohstoffaktien wie Total, BP oder BHP Billiton bleiben attraktiv. Auch Pharma- und Industriewerte haben Potenzial. Sie sind an schwachen Börsentagen ein Kauf. Zum Beispiel, wenn Trichet die Leitzinsen in Euro-Land erhöht.

von Tobias Aigner

capital.de, 07.12.2005

© 2005 capital.de

Weitere Artikel zum Thema:

- * Günstige Bewertung: Rohstoff- und Finanztitel auf Einstiegsniveau →
- * Gute Geschäfte: Starke Werte aus den Sparten Industrie, Pharma und Lebensmittel. →

» [Klicken Sie bitte hier, um diesen Artikel zu drucken.](#)

Export legt weiter zu

Konjunktur » Die Exportperspektiven der deutschen Wirtschaft hellen sich weiter auf. Im Oktober kletterte der Exportklimaindikator, den das Münchner Ifo-Institut monatlich exklusiv für die WirtschaftsWoche ermittelt, zum fünften Mal in Folge.

Er steht jetzt bei minus 0,15 Punkten. Grund für den Aufwärtstrend ist zum einen das anhaltend kräftige Wachstum der Weltwirtschaft, zum anderen profitieren die deutschen Unternehmen von der Abwertung des Euro, der von September auf Oktober im Schnitt zwei Prozent gegenüber dem US-Dollar verloren hat. Vergleicht man den durchschnittlichen Wechselkurs des dritten Quartals mit dem des ersten, beträgt die Abwertung sogar sieben Prozent.

Wie gut es um das internationale Geschäftsklima bestellt ist, zeigen vor allem die Indikatoren der USA, der größten Volkswirtschaft der Welt: Der Index der Einkaufsmanager für die Wirtschaft außerhalb des verarbeitenden Gewerbes ist im Oktober von 53,3 auf 60 Punkte in die Höhe geschossen, und der Index für das verarbeitende Gewerbe blieb mit einem leichten Rückgang um 0,3 auf 59,1 Punkte auf hohem Niveau. Getrübt wird das Bild lediglich durch die schlechtere Stimmung der amerikanischen Konsumenten. Bei den europäischen Handelspartnern ergibt sich das umgekehrte Bild: Hier wurden die Geschäftsaussichten etwas schlechter eingeschätzt, während sich das Konsumklima leicht besserte; in Japan blieb beides praktisch unverändert.

Die deutschen Exportunternehmen blicken denn auch optimistisch in die Zukunft: Die Exporterwartungen kletterten im Oktober saisonbereinigt von 14,2 auf 16,4 Saldenpunkte. Dazu trägt auch bei, dass die Auslandsbestellungen beim verarbeitenden Gewerbe im September saisonbereinigt um 5,2 Prozent zum Vormonat gestiegen sind; damit lagen sie 10,8 Prozent höher als vor einem Jahr. Die reale Ausfuhr legte im September um 8,2 Prozent zum Vorjahr zu, nach 7,8 Prozent im Vormonat.

05.12.2005

Aus der WirtschaftsWoche 49/2005.

Alle Rechte vorbehalten.

Die Web-Seiten von wiwo.de, ihre Struktur und sämtliche darin enthaltenen Funktionalitäten, Informationen, Daten, Texte, Bild- und Tonmaterialien sowie alle zur Funktionalität dieser Web-Seiten eingesetzten Komponenten unterliegen dem gesetzlich geschützten Urheberrecht der ECONOMY.ONE GmbH. Der Nutzer darf die Inhalte nur im Rahmen der angebotenen Funktionalitäten der Web-Seiten für seinen persönlichen Gebrauch nutzen und erwirbt im übrigen keinerlei Rechte an den Inhalten und Programmen.

Die Reproduktion oder Modifikation ganz oder teilweise ist ohne schriftliche Genehmigung der ECONOMY.ONE GmbH untersagt. Unter dieses Verbot fällt insbesondere die gewerbliche Vervielfältigung per Kopie, die Aufnahme in elektronische Datenbanken und die Vervielfältigung auf CD-Rom.

© ECONOMY.ONE GmbH, 2000-2005

» [Klicken Sie bitte hier, um diesen Artikel zu drucken.](#)

Liite 5.

5 JULKISEN TALOUDEN KEHITYS

Vuoden sisäistä kehitystä koskevat tiedot yksittäisistä maista yleisesti ottaen vahvistavat Euroopan komission ennusteita euroalueen julkisesta taloudesta vuonna 2005, ja euroalueen julkisen talouden alijäämäsuhte pysyy edellisvuoteen verrattuna suurin piirtein ennallaan. Finanssipolitiikan linjan arvioidaan kiristyvän hieman. Odotettua heikompi julkisen talouden kehitys monissa maissa selittyy vain osittain sillä, että taloudellinen tilanne on ollut odotettua epäsuotuisampi. Se on myös osoitus siitä, että toimet rahoitusaseman tasapainottamisen tavoitteiden saavuttamiseksi ovat olleet riittämättömiä. Julkisen talouden epätasapaino on erityisen huolestuttava niissä viidessä maassa, jotka tällä hetkellä ovat liiallisia alijäämiä koskevan menettelyn kohteena. Tämänhetkisten julkisen talouden näkymien mukaan sekä koko euroalueen keskimääräinen alijäämä että monien yksittäisten jäsenmaiden alijäämät pysyvät myös vuonna 2006 lähellä viitearvoa (3 % BKT:stä) tai sen yläpuolella ja ovat selvästi vakausohjelmissä asetettuja tavoitteita suurempia. Vuoden 2006 budjeteilla on nopeutettava julkisen talouden vakauttamisen vauhtia, jotta tasapainottomuudet saadaan korjattua kohtuullisessa ajassa. Tässä yhteydessä on tärkeää jälleen toistaa, että julkisen talouden kurinalaisuuden ja kestävä kehityksen edistämiseksi on välttämätöntä soveltaa uudistettua vakaus- ja kasvusopimusta tiukasti ja johdonmukaisesti.

JULKISEN TALOUDEN NÄKYMÄT VUONNA 2005

Tuoreimpia hallitusten toimittamia tietoja julkisen talouden kehityksestä ja poliittisista toimenpiteistä ei ole yhdenmukaistettu maiden kesken, koska tietojen kattavuudessa ja määrittelyissä on eroja. Näin ollen euroalueen maiden julkisen talouden lyhyen aikavälin näkymistä voidaan tässä vaiheessa tehdä vain alustavia arvioita. Tuoreimmat euroalueen julkista taloutta koskevat yhdenmukaistetut tiedot ovat Euroopan komission keväällä 2005 julkaisemat ennusteet (ks. kesäkuun 2005 Kuukausikatsaus) ja neljännesvuosittaiset tilastoindikaattorit vuoden 2005 ensimmäiseltä neljännekseltä (ks. tämän Kuukausikatsauksen tilasto-osa).

Vuoden sisäistä kehitystä koskevat tiedot yksittäisistä maista yleisesti ottaen vahvistavat julkisen talouden ennusteita vuonna 2005. Nyt on selvää eritoten se, että useimmat maat jäävät jälkeen vuoden 2004 lopussa laadituissa tarkistetuissa vakausohjelmissä asetetuista budjettitavoitteistaan, joissakin tapauksissa jopa huomattavan paljon. Monissa maissa julkisen talouden odotetaan olevan alijäämäinen, ja näistä maista viidessä (Saksassa, Kreikassa, Ranskassa, Italiassa ja Portugalissa) BKT:hen suhteutetun julkisen talouden alijäämän odotetaan olevan hyvin lähellä 3 prosentin viitearvoa tai ylittävän sen. Euroalueen julkisen talouden alijäämäsuhteen odotetaan vuonna 2005 pysyvän vuoteen 2004 verrattuna jokseenkin ennallaan eli noin 2,7 prosentissa BKT:stä eikä supistuvan, kuten jäsenmaiden finanssipoliittisten suunnitelmien perusteella oli alun perin ennustettu. Vuonna 2005 finanssipolitiikan linjan arvioidaan parhaassa tapauksessa kiristyvän hieman, vaikka alun perin rahoitusasemien oli kokonaisuutena ennustettu tasapainottuvan.

5 ENTWICKLUNG DER ÖFFENTLICHEN FINANZEN

Die unterjährigen Angaben für die einzelnen Euro-Länder bestätigen im Wesentlichen die Prognosen der Europäischen Kommission zur Entwicklung der öffentlichen Finanzen im Jahr 2005; danach bleibt die staatliche Defizitquote im Euro-Währungsgebiet verglichen mit dem Vorjahr weitgehend unverändert. Der finanzpolitische Kurs wird als leicht restriktiv eingeschätzt. Die enttäuschenden fiskalischen Entwicklungen in vielen Ländern lassen sich nur zum Teil durch ein ungünstigeres gesamtwirtschaftliches Umfeld als erwartet erklären. Sie weisen auch auf unzureichende Anstrengungen zur Erreichung der Konsolidierungsziele hin. In den fünf Ländern, die derzeit einem Verfahren bei einem übermäßigen Defizit unterliegen, geben die Haushaltsungleichgewichte besonderen Grund zur Besorgnis. Die aktuellen Haushaltsaussichten deuten darauf hin, dass die Defizitquoten im Eurogebiet insgesamt und in vielen seiner Mitgliedstaaten auch im kommenden Jahr nahe oder über 3 % und deutlich über den Zielsetzungen der Stabilitätsprogramme liegen werden. Mit den Haushaltsplänen für 2006 sollte das Tempo der Konsolidierung der öffentlichen Finanzen angezogen werden, um so die bestehenden Ungleichgewichte innerhalb einer angemessenen Zeitspanne zu korrigieren. In diesem Zusammenhang ist erneut auf die Notwendigkeit einer strengen und konsequenten Anwendung des geänderten Stabilitäts- und Wachstumspakts (SWP) hinzuweisen, der die Haushaltsdisziplin und die Tragfähigkeit der öffentlichen Finanzen stärkt.

HAUSHALTSAUSSICHTEN 2005

Die jüngsten Angaben der Regierungen zur Entwicklung der Haushaltslage und zu den finanzpolitischen Maßnahmen sind unter den Ländern nicht harmonisiert, da Unterschiede im Abdeckungsgrad und bei der statistischen Abgrenzung bestehen. Daher kann eine Einschätzung der kurzfristigen Aussichten für die Entwicklung der öffentlichen Finanzen in den Euro-Ländern zum gegenwärtigen Zeitpunkt nur vorläufiger Natur sein. Die aktuellsten harmonisierten Daten zu den öffentlichen Haushalten im Euroraum sind die von der Europäischen Kommission im Frühjahr 2005 veröffentlichten Prognosen (auf die im Monatsbericht vom Juni 2005 eingegangen wurde) und die vierteljährlichen statistischen Indikatoren für das erste Quartal 2005 (siehe den Abschnitt „Statistik des Euro-Währungsgebiets“ im vorliegenden Monatsbericht).

Die für die einzelnen Länder verfügbaren unterjährigen Daten bestätigen weitgehend die Prognosen zur Entwicklung der öffentlichen Finanzen im Jahr 2005. Vor allem hat sich inzwischen herausgestellt, dass die meisten Länder ihre Haushaltsziele aus den Ende 2004 vorgelegten aktualisierten Stabilitätsprogrammen verfehlen werden, in einigen Fällen sogar deutlich. Viele Länder dürften Haushaltsfehlbeträge ausweisen, wobei fünf von ihnen (Deutschland, Griechenland, Frankreich, Italien und Portugal) der Defizitobergrenze von 3 % des BIP entweder sehr nahe kommen oder sie übersteigen werden. Es ist davon auszugehen, dass die staatliche Defizitquote im Eurogebiet im laufenden Jahr verglichen mit 2004 weitgehend stabil bei etwa 2,7 % bleiben wird; sie wird nicht, wie zunächst auf Basis der Haushaltsplanungen der Mitgliedstaaten prognostiziert, sinken. Im Vergleich zu der eigentlich für den Euroraum insgesamt geplanten Konsolidierung dürfte der finanzpolitische Kurs im laufenden Jahr etwas stärker gestrafft werden.

DEUTSCHE KURZFASSUNG

Universität Tampere
Institut für Sprach- und Translationswissenschaften
Translationswissenschaft (Finnisch-Deutsch)

KOPONEN, SARI: Kursrallye und Turbowachstum – Metaphorik in Wirtschaftstexten aus dem Blickwinkel des Übersetzers.

Magisterarbeit: 85 Seiten + Anhänge 6 Seiten
Deutsche Kurzfassung: 12 Seiten
Januar 2007

1 Einleitung

Das Ziel der vorliegenden Arbeit ist zu untersuchen, welche Metaphern in deutschen und finnischen Wirtschaftstexten vorkommen und was sie für die Arbeit des Übersetzers¹⁴ bedeuten. Besonders werden dabei die möglichen Unterschiede zwischen den beiden Sprachen bei der Metaphorisierung wirtschaftlicher Phänomene beachtet. Damit richtet diese Arbeit die Aufmerksamkeit auf eine Frage, die bisher in der Übersetzungswissenschaft nur wenig erforscht wurde, obwohl die Wirtschaftsthemen im Alltag eine große Rolle spielen.

Unter *Wirtschaftstext* verstehe ich in dieser Arbeit Texte, die die ganze Volkswirtschaft oder ihre Teilgebiete (Inflation, BNP, Börsenkurse) beschreiben. Im Gegensatz dazu ist das Objekt betriebswirtschaftlicher Texte ein Unternehmen und dessen Bestrebungen, möglichst viel abzusetzen. In Wirtschaftstexten ist oft die Rede von abstrakten Sachverhalten, die häufig mit Hilfe von Metaphern sprachlich fassbar gemacht werden. Eine Metapher hat immer einen Quellbereich, von dem Äußerungen auf einen Zielbereich übertragen werden. Mittels den Quellbereichen gehe ich der Frage nach, ob und inwieweit die Bildfelder des Deutschen und des Finnischen miteinander im Einklang stehen.

¹⁴ Ich werde einfachheitshalber nur in der maskulinen Form sprechen, möchte aber darauf hinweisen, dass mit dieser maskulinen Form beide, sowohl Übersetzerinnen als auch Übersetzer, gemeint werden. Dies gilt auch für andere, entsprechende Fälle.

Das zu analysierende Material umfasst insgesamt sechs deutsche und sechs finnische Artikel aus Wirtschaftszeitschriften sowie Auszüge aus dem Monatsbericht 9/2005 der Europäischen Zentralbank (ebenfalls in beiden Sprachen). Das Gemeinsame der beiden Textsorten, journalistischer und institutioneller Text, ist hier ihre Funktion, über Ereignisse im Wirtschaftsfeld zu berichten. Die Arbeit basiert auf der Annahme, dass Metaphern ein fester Bestandteil von Wirtschaftstexten sind.

2 Wirtschaftssprache

Die Wirtschaft ist ein umfassendes Phänomen und daher sind die beiden Konzepte *Wirtschaftstext* sowie *Wirtschaftssprache* schwierig zu definieren. Nach Bernd Spillner (2002b: 145–146) bereitet gerade die unklare Definition die größten Probleme bei der Untersuchung von Wirtschaftstexten. Wie Markus Hundt (1995: 8) schreibt, kann die Wirtschaftssprache nicht als ein homogenes Ganzes betrachtet werden. Es gibt also keine einheitliche Wirtschaftssprache, sondern die Sprache variiert je nachdem, in welchem Zusammenhang sie vorkommt.

Hundt (1995: 13) nennt sieben Hauptrichtungen der Wirtschaftssprachenforschung der Nachkriegszeit:

1. Terminologielehre
2. Syntax/Morphologie
3. Sprach- und Ideologiekritik
4. Wirtschaftsdeutsch im Unterricht
5. Leseanleitungen
6. Metaphorik in Wirtschaftstexten
7. Betriebslinguistik

Hundt legt also viel Wert auf die Metaphorik der Wirtschaftssprache, was auch in seiner Publikation zu spüren ist. In den letzten Jahren hat besonders die betriebslinguistische Forschung stark an Boden gewonnen (ebd., 24). Ebenso sind Hennecke und Schröder (2002: 7–8) der Meinung, dass die Erforschung der Wirtschaftskommunikation in letzter Zeit zugenommen hat und gleichzeitig multidisziplinärer geworden ist. Sie betonen die Überwindung der im wirtschaftlichen Alltag vorkommenden Kulturunterschieden (ebd.). In Finnland hat sich die Wirtschaftssprachenforschung hauptsächlich auf die Betriebslinguistik konzentriert. Im Kulturpaar Finnisch-Deutsch ist das Thema u. a. in zwei Forschungsprojekten behandelt worden: Deutsch-finnische Kulturunterschiede in der Wirtschaftskommunikation (1987) und Finnisch-deutsche Unternehmenskommunikation in der Region Pirkanmaa (s. Reuter & Piitulainen 2003).

Pirjo Karvonen (1999: 152–154) führt in ihrem Artikel einige typische Eigenschaften für Wirtschaftstexte auf: Nominalisierung, Automation und Graphikjargon. Der Text wirkt oft sehr dicht, enthält viele Substantivierungen und lässt den Eindruck entstehen, als verliefen viele Prozesse aus einer Eigendynamik. Graphikjargon bezeichnet Ausführungen, die nur mit Hilfe von Abbildungen zu erklären und zu verstehen sind. Nach Katajamäki (2002: 3) gibt es in Wirtschaftstexten auch nur wenige menschliche Akteure, stattdessen stehen Institutionen oft im Vordergrund.

Wegen der Vielfältigkeit der Wirtschaft ist eine Typologisierung der Wirtschaftstexte keine einfache Aufgabe. Laut Hundt (1995: 49) kann die Typologisierung auf Makro- oder Mikroebene stattfinden, wobei die erstgenannte die Wirtschaftssprache von anderen Fachsprachen trennt und die letztere verschiedene Wirtschaftstexte miteinander vergleicht.

Für die vorliegende Arbeit sind zwei Textsorten besonders von Bedeutung: journalistische und institutionelle Texte. Obwohl die journalistischen Texte oft die am leichtesten zugänglichen Wirtschaftstexte sind, werden sie in dieser Arbeit nur als eine Art von Wirtschaftstexten betrachtet. Institutionelle Wirtschaftstexte werden von verschiedenen Institutionen produziert, u. a. von der EU. Eine Institution im Allgemeinen und die EU im Besonderen bietet ihre eigenen Rahmenbedingungen, die die Textgestaltung oft stark beeinflussen.

3 Das Konzept von Metapher

Die Geschichte der Metapher reicht bis zu Aristoteles zurück und traditionell wurde die Metapher nur als Dekoration der Sprache verstanden. Das hat sich erst in den 1980er Jahren endgültig geändert, als George Lakoff und Mark Johnson (1980) ihre kognitive Metapherntheorie entwickelt und damit die Metapher zu einem unverzichtbaren Bestandteil der Sprache erklärt haben. Der Ansatz von Lakoff und Johnson hat die Metaphernforschung stark beeinflusst. Sie behaupten, dass das konzeptuelle System der Menschen von Natur aus metaphorisch ist und wir daher die meisten Begriffe metaphorisch verstehen, d.h. mittels eines anderen Begriffes (ebd., 3, 56).

Die Metapher dient dazu, bildlich etwas Neues auszusagen (Stolze 1999: 190). Eine Metapher entsteht, wenn bei der Beschreibung eines Konzeptes Äußerungen von einem anderen Feld benutzt werden. Mauno Koski (1992: 14) definiert die Metapher als Wahl des Sprechers: Ich weiß, dass X nicht Y ist, aber ich nenne es Y, weil ich dem Zuhörer den Eindruck geben will, dass es irgendwie dem Y ähnlich ist. Die metaphorische Übertragung verläuft aus einem Quellbereich zu einem

Zielbereich, die üblicherweise verschiedenen Bildfeldern angehören. Der Metapher nahe stehende Begriffe sind z. B. Metonymie und Analogie.

Eine Metapher hebt einige Eigenschaften an ihrem Zielobjekt hervor und unterdrückt andere (Onikki 1992: 35). Max Black (1962: 39–41) vergleicht die Metapher mit einem Filter, durch den das Ziel betrachtet wird. Nehmen wir z. B. den Begriff *Kapitalstrom*. Er kann breit oder stark sein, ergießt sich aber in kein Meer und hat keine Ufer. In der Natur kehren sich die Ströme nur selten um, bei Kapitalströmen ist es aber keinesfalls verwunderlich. Anhand von Metaphern kann man untersuchen, wie der Mensch abstrakte Sachverhalte wahrnimmt und über sie kommuniziert. Deswegen bietet die Metapher einen interessanten Aspekt in Wirtschaftstexten, in denen oft von abstrakten Begriffen, Prozessen und Resultaten die Rede ist. Auch laut Stolze (1999: 190) ist die metaphorische Umschreibung ein beliebtes Mittel der Ausdrucksweise im wirtschaftlichen Bereich.

In vielen Untersuchungen von Wirtschaftstexten wird auf die Metaphern hingedeutet, eine umfassende Behandlung des Themas fehlt aber noch immer. Liisa Tiittula (2001: 63–64) hat festgestellt, dass die in Konjunkturberichten vorkommenden Metaphern stilistische Besonderheiten sind und mit der kommunikativen Aufgabe der Textsorte zusammenhängen. Metaphern bringen z. B. die Richtung oder das Tempo der Veränderung zum Ausdruck (*Tempo lässt nach*, das Konsumklima hat sich leicht *abgekühlt*) (ebd.).

Olaf Jäkel (1994) hat sich ebenfalls mit Metaphern aus dem Bereich Ökonomie beschäftigt und konzentriert sich dabei auf die so genannten Quantitäts-Metaphern, die ihm zufolge das alltagstheoretische Verständnis wirtschaftlicher Prozesse entscheidend prägen. Abstrakte Begriffe wie Zahlen, Prozentsätze und Preise werden reifiziert und metaphorisch mit verschiedenen Bewegungsarten versehen (ebd., 91). Nurminen (1999) und Hundt (1995) haben das Konzept des *Geldes* zum Untersuchungsgegenstand gewählt. Nach Nurminen (1999: 187) wird die finnische Markka von Metaphern als eine junge, nicht selbstständig handelnde Person gezeigt. Hundt (1995) dagegen versucht, mit Theorietexten zu zeigen, dass die metaphorische Umschreibung nicht nur zur Alltagssprache gehört, sondern ein wesentlicher Teil auch im theoretischen Sprachgebrauch ist.

4 Übersetzung von Metaphern

Die Metapher ist in der übersetzungswissenschaftlichen Diskussion bislang kein zentraler Begriff gewesen. Es wird darüber diskutiert, ob eine Metapher überhaupt zu übersetzen ist und welche Übersetzungsmethoden am besten geeignet wären. Stolze (1999: 190) schreibt: „Beim Übersetzen

wird die Metapher einfach in das gleiche Bildfeld der anderen Sprache übertragen“. Dabei wird davon ausgegangen, dass es in zwei Sprachen die gleichen Bildfelder gibt, was keinesfalls selbstverständlich ist. In der Analyse wird sich zeigen, dass die von Stolze empfohlene Vorgehensweise nicht immer die beste Lösung ist.

Peter Newmark (1981: 85) teilt die Metaphern je nach ihrem Lexikalisierungsgrad in fünf Klassen ein, wobei er die größte Aufmerksamkeit auf die lexikalisierten Metaphern (stock metaphors) richtet und für diese insgesamt sieben in Frage kommende Übersetzungsmethoden vorführt, z. B. „Ersetzung des AT-Bildes durch ein im ZT übliches Bild“ und „Ersetzung der Metapher durch eine Nicht-Metapher“. (ebd.) Das Verdienst der Ideen von Newmark ist der Einbezug verschiedenster Metaphern. Wie Snell-Hornby (1988: 59) aber andeutet, ist die Annahme über allgemein gültigen abstrakten Regeln bei der Übersetzung von Metaphern eher unrealistisch. Das Entscheidende ist nach wie vor der Kontext (ebd.).

5 Untersuchungsmethode und -material

Zwei für die vorliegende Arbeit wichtige Begriffe sind *Text* und *Textsorte*. Aus funktionalistischer Sicht ist ein Text ein kohärenter Komplex mit einer Kommunikationsabsicht und einer erkennbaren kommunikativen Funktion (Göpferich 1999: 62). Die Textsorte definieren Reiß und Vermeer (1984: 177) als „überindividuelle Sprech- oder Schreibakttypen, die an wiederkehrende Kommunikationshandlungen gebunden sind und bei denen sich aufgrund ihres wiederholten Auftretens charakteristische Sprachverwendungs- und Textgestaltungsmuster herausgebildet haben“. Wie Bhatia (2004: 23) betont, befinden sich die Textsorten und ihre Konventionen stets im Wandel.

Das methodische Vorgehen in dieser Arbeit basiert auf den Ergebnissen der kontrastiven Textologie. Bernd Spillner (1981: 242) spricht über einen situations-äquivalenten Textvergleich, wenn zwei Texte miteinander verglichen werden, die ein gemeinsames Thema behandeln und die Textproduktion in einer vergleichbaren Situation oder mit einer vergleichbaren Strategie stattfindet. Mit dieser Methode können z. B. Struktur oder Metaphorik des Textes kontrastiv untersucht und für die Übersetzungswissenschaft interessante Ergebnisse erzielt werden. (Spillner 2002a: 38). Mein Hauptinteresse liegt jedoch nicht auf der systematischen Erforschung finnischer und deutscher Metaphern, worauf sich die kontrastive Linguistik hauptsächlich konzentriert. Aus dem übersetzungswissenschaftlichen Blickwinkel ist es wichtiger, den Metapherngebrauch in

authentischen Texten zu vergleichen und dadurch für den Übersetzungsprozess relevante Gemeinsamkeiten und Unterschiede zu suchen.

Das Untersuchungsmaterial besteht aus verschiedenen Konjunkturberichten, die für den Übersetzer eine durchaus relevante Gruppe von Wirtschaftstexten bilden. Nach Tiittula (2001: 58) ist der Konjunkturbericht eine Beschreibung der wirtschaftlichen Lage und der konjunkturellen Entwicklungstendenzen, wobei es sich vor allem um die Versprachlichung bestimmter wirtschaftlicher Eckdaten handelt. Um ein möglichst vielseitiges Bild zu gewinnen, sind Berichte aus unterschiedlichen Wirtschaftsinstitutionen miteinzubeziehen, und zwar Artikel aus Wirtschaftszeitschriften und Monatsberichte der Europäischen Zentralbank (EZB). Es handelt sich dabei um zwei unterschiedliche Textsorten (journalistische bzw. institutionelle Texte), weil sich die Zielgruppen und die Rollen der Textverfasser deutlich voneinander unterscheiden. Zu bemerken ist, dass das Material nur authentische Texte enthält.

Die Artikel stammen aus vier verschiedenen Wirtschaftszeitschriften, zwei deutschen und zwei finnischen: Capital, Wirtschaftswoche, Talouselämä und Taloussanomat¹⁵. Aus jeder Zeitschrift gibt es drei Artikel, die alle aus dem Internet stammen und im Dezember 2005 geschrieben sind. Fast alle Artikel sind mit dem Namen des Verfassers versehen (ausgenommen zwei WW-Artikel und ein TE-Artikel). Die Themen kreisen um Inflation, Wachstum, Konjunktur und Börsen.

Die EZB-Monatsberichte sind vom September 2005, analysiert werden die deutsche und die finnische Sprachfassung. Beide sind Übersetzungen aus dem englischen Original, besitzen aber nicht den Status einer offiziellen Übersetzung. Der Name des Verfassers ist nicht zu sehen, was die Stellung der Institution als Absender betont. Der Bericht besteht aus insgesamt sechs Kapiteln, von denen ich die folgenden drei Kapitel zur Analyse gewählt habe: 4. Produktion, Nachfrage und Arbeitsmarkt; 5. Entwicklung der öffentlichen Finanzen; 6. Wechselkurs- und Zahlungsbilanzentwicklung. Im Anhang sind ein Artikel aus jeder Publikation sowie Auszüge aus den Monatsberichten zu finden.

¹⁵ Im Folgenden werden die entsprechenden Kürzungen CAP, WW, TE und TS benutzt. Einzelne Artikel werden mit Nummern (CAP1 usw.) markiert.

6 Analyse

Zunächst wende ich mich den Metaphern zu, die ich aus den oben vorgestellten Texten gesammelt habe. Im ersten Schritt teile ich die Metaphern je nach dem Quellbereich in fünf Gruppen ein. Im Abschnitt 6.2 gehe ich genauer auf einige Unterschiede ein, die zwischen den finnischen und den deutschen Metaphern vorgekommen sind. Wo es im Metapherngebrauch keine Unterschiede gibt, zeige ich nur das deutsche Beispiel. Nach den finnischen Beispielen folgt eine direkte Übersetzung von mir. Als Hilfsmittel habe ich folgende Wörterbücher gebraucht: Wahrig Deutsches Wörterbuch, Duden Deutsches Universalwörterbuch, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache sowie *Nykysuomen sanakirja* (NS), *Uusi suomen kielen sanakirja* von Timo Nurmi und *Nykysuomen etymologinen sanakirja* von Kaisa Häkkinen.

6.1 Metaphern geordnet nach dem Quellbereich

Die üblichsten Quellbereiche sind Mensch, Natur, Meteorologie, Wettbewerb und Krieg. Die Aufteilung zu diesen Gruppen stammt aus dem Material und folgt daher keiner früheren Untersuchung.

6.1.1 Mensch

Personifikation ist eine oft benutzte Strategie bei der Beschreibung von abstrakten Sachverhalten. Lakoff und Johnson (1980: 33) schreiben: „Perhaps the most obvious ontological metaphors are those where the physical object is further specified as being a person. This allows us to comprehend a wide variety of experiences with nonhuman entities in terms of human motivation, characteristics, and activities“. Abstrakten Dingen werden also menschliche Charakteristika gegeben, um deren Funktionieren zu beschreiben. Die Personifikation ist üblich in der Sprache überhaupt, nicht nur in Wirtschaftstexten.

Die Beispiele 1–2 zeigen einige Fälle, wo wirtschaftlichen Objekten oder Prozessen menschliche Eigenheiten oder Tätigkeiten zugeschrieben werden. Im Beispiel 3 geht es um das Bild von Standfestigkeit und Gleichgewicht. Das Stehenbleiben ist der ideale Zustand sowohl bei den Menschen als auch in der Wirtschaft. Beide Sprachen greifen die Personifikation gleichermaßen auf.

(118) Der Bundeshaushalt 2007 *fußt* auf zu optimistischen Annahmen [---] (WW3)

(119) Denn wegen der *hartnäckigen* Wirtschaftsflaute in Kernstaaten wie Deutschland [---] (CAP1)

- (120) Deshalb wird Steinbrück sich für 2006 [---] auf ein angebliches gesamtwirtschaftliches *Ungleichgewicht* berufen [---] (WW3)

6.1.2 Natur

Naturmetaphern bieten eine interessante Perspektive auf die Wirtschaft. Besonders in den Monatsberichten der EZB ist oft die Rede über das *Fließen*, womit die Bewegung von Geld gemeint ist (Beisp. 4). *Wachstum* im Beispiel 5 ist ein sehr übliches Konzept in Wirtschaftstexten und kann als tote (im Sinne von 'voll lexikalisierten') Metapher bezeichnet werden. Die Wirtschaft kann auch *florieren*.

- (121) [---] die für den Monat Juni veröffentlichten US-Zahlen [---] zeigten, dass erhebliche Mittel in die Vereinigten Staaten *geflossen* waren. (EZB: 75)
- (122) [---] das anhaltend kräftige *Wachstum* der Weltwirtschaft [---] (WW1)
- (123) Trotz zahlreicher Zinserhöhungen *floriert* die US-Wirtschaft. (CAP3)

6.1.3 Meteorologie

In der Literatur wird die Meteorologie als eigener Quellbereich genannt, obwohl sie den Naturmetaphern nahe steht. Beispiele 7 und 8 zeigen, wie die Wettermetaphern Gebrauch in Wirtschaftstexten finden.

- (124) Wie gut es um das internationale *Geschäftsklima* bestellt ist [---] (WW1)
- (125) [---] die *Aufhellung* der konjunkturellen Aussichten Japans [---] (EZB: 75)

6.1.4 Wettbewerb

Die wirtschaftliche Aktivität kann als Wettbewerb um Marktanteile gesehen werden, was in den Metaphern leicht zu bemerken ist. Das ermöglicht Begriffe wie *Wettbewerbsfähigkeit*, *gewinnen* und *verlieren*. Zum Wettbewerb gehören auch *Rekorde* und *Geschwindigkeit*. Die Sätze 9–11 zeigen einige Beispiele. Eine interessante Frage ist auch, welche Sportarten in den Metaphern vorkommen. In meinem Material ist vor allem der Autosport repräsentiert (Beisp. 12).

- (126) Die wohl größten *Verlierer* des geldpolitischen Kurswechsels [---] (CAP1)
- (127) Das Defizit der US-Leistungsbilanz [--- dürfte] einen neuen *Rekord* erreichen [---] (WW2)
- (128) Mit den Haushaltsplänen für 2006 sollte das *Tempo* der Konsolidierung der öffentlichen Finanzen angezogen werden [---] (EZB: 71)
- (129) Trotz der *Kursrally* seit Jahresbeginn [---] (CAP2)

6.1.5 Krieg

Der Krieg kann als eine Art "übersteigerter" Wettbewerb gesehen werden. Die zwei Konzepte wecken aber ganz unterschiedliche Assoziationen und werden daher von mir getrennt behandelt. Nach Jäkel (1994: 85) „liefert in der Metapher vom MACHT-KAMPF UM DEN MARKT der Ursprungsbereich des KAMPFES eine einflussreiche strukturelle Konzeptualisierung des WIRTSCHAFTLICHEN WETTBEWERBS“. Beispiele 13 und 14 zeigen verschiedene Kriegsmetaphern.

- (130) Für die EZB wird dieser *Kampf* ungleich schwerer [---] (CAP1)
- (131) Die finanzpolitische Gesamt*strategie* der griechischen Regierung [---] (EZB: 72)

6.2 Unterschiede zwischen dem Deutschen und dem Finnischen

Trotz der vielen Gemeinsamkeiten bei der Metaphorisierung zeigen das Deutsche und das Finnische auch einige Unterschiede auf, die ich im folgenden Kapitel erläutern werde.

6.2.1 Gesundheit

In beiden Sprachen gibt es Metaphern, die aus dem Bereich Gesundheit/Krankheit stammen. Solche Begriffe sind z. B. *Erholung*, *Besserung* und *leiden* sowie ihre finnischen Äquivalente. In den deutschen Texten wird der Themenbereich jedoch etwas vielseitiger ausgenutzt. Die Variation bei Gesundheitsmetaphern ist im Deutschen also größer als im Finnischen, wie die Beispiele 15–17 zeigen. Die Frage lautet, ob der Übersetzer diese Äußerungen innerhalb desselben Bildfeldes übersetzen sollte. Der Bereich an sich wäre nicht neu fürs Finnische, nur die Art und Weise, wie es genutzt wird.

- (132) Das ist eine sehr *gesunde* Entwicklung [---] (CAP2)
- (133) Göhner erwartet schon in den nächsten Wochen „einen *heilsamen* Druck“. (WW3)
- (134) Eine *chronische* Divergenz zwischen dem auf Kassenbasis erfassten und dem periodengerecht ermittelten Defizit [---] (EZB: 72)

6.2.2 Alltägliches Leben

Im Vergleich zu den deutschen Texten kommen in den finnischen Zeitschriftenartikeln mehr Äußerungen aus dem alltäglichen Lebensbereich vor. Begriffe wie *feiern*, *jäten* und *gläubig* (Beispiele 18–20) bringen den Text dem Leser und seinen Erfahrungen aus dem Alltag näher. Das Ergebnis gibt Hinweise auf ein niedrigeres Abstraktionsniveau der finnischen Texte. In den Monatsberichten waren keine Alltags-Metaphern zu finden, was auf den offiziellen Stil der Texte zurückzuführen sein mag.

- (135) [---] kuluttajat saavat niskaansa syyteen liian iloisesta kulutusjuhlinnasta. [die Konsumenten werden wegen eines allzu fröhlichen Konsumfeierns beschuldigt] (TE1)
- (136) Tuloksien tarkempi *perkaaminen* paljastaa [---] [Das genauere *Jäten* der Ergebnisse deckt auf] (TE2)
- (137) [---] seikkoja, jotka kaikkein nousu-*uskovaisempien* on syytä panna merkille. [Sachen, die die allergrößten Wachstumsgläubigen beachten sollten.] (TE2)

6.2.3 Defizit

Defizite entstehen, wenn Ausgaben größer sind als Einnahmen. In den Monatsberichten der EZB gibt es einen Unterschied bei der Metaphorisierung von Defizit. Auf Deutsch wird das Wort *korrigieren* benutzt, das meistens auf etwas Abstraktes hindeutet. Im finnischen Text spricht man über *korjaaminen* (Reparieren), das eher mit konkreten Dingen gebraucht wird. Beispiele 21 und 22 zeigen den Unterschied.

- (138) [---] das übermäßige Defizit im Jahr 2007 zu *korrigieren*. (EZB:73)
- (139) [---] edellä kuvattu julkisen talouden kehitys vaarantaa liiallisen alijäämän *korjaamisen* vuonna 2006. [Die vorher beschriebene Entwicklung der öffentlichen Finanzen gefährdet das *Reparieren* des übermäßigen Defizits.] (EKP: 65)

6.2.4 Krieg

Kriegsmetaphern wurden oben schon kurz behandelt. Bei *Krieg* denkt man normalerweise an das Kämpfen, der Begriff hat aber auch seine abstrakte Seite, die *Strategie*. Sie wird als ‚Kunst der militärischen Kriegführung‘ definiert. In deutschen Kriegsmetaphern dominiert die strategische Seite, wie es in Beispielen 23 und 24 zu sehen ist. In finnischen Texten wird dagegen die kämpferische Seite stärker betont, wie in den Beispielen 25 und 26. Der Unterschied zeigt sich also auch in diesem Fall im Abstraktionsniveau.

- (140) [---] stützte sie mit einer *Strategie* des Stillhaltens und historisch niedrigen Geldpreisen die Konjunktur [---] (CAP1)
- (141) Der Konflikt über die Zinswende dreht sich im Kern um die Grundsätze der geldpolitischen *Strategie*. (CAP1)
- (142) Tällä *rintamalla* Suomi todennäköisesti romahtaa lähivuosina. [an dieser Front wird Finnland wahrscheinlich in den nächsten Jahren zusammenbrechen] (TE3)
- (143) [---] osan tulovuodesta pilasi metsäteollisuuden *työtaistelu*. [einen Teil des Jahrsergebnisses hat der *Arbeitskampf* der Holzverarbeitenden Industrie verdorben] (TE2)

6.2.5 Verkehrsmittel

Verkehrsmittelmetaphern sind ein interessantes Phänomen, weil Verkehrsmittel eigentlich wenig mit der Wirtschaft gemeinsam haben. Mein Material aber zeigt, dass das Funktionieren der Wirtschaft oft mit Auto (Beisp. 27–28), Schiff (Beisp. 29–30) oder Zug gleichgesetzt wird. Die zwei erstgenannten Gruppen sind im Deutschen deutlich stärker als im Finnischen, die Schiffsmetaphern kommen im Finnischen gar nicht vor. Zug als Quellbereich ist seltener, nur im Finnischen gibt es Äußerungen wie *Lokomotive der Wirtschaft*, die etwa in diese Richtung weisen. Die unterschiedliche Betonung der verschiedenen Verkehrsmittel gibt dem Übersetzer die Möglichkeit, eventuelle deutsche Schiffsmetaphern z. B. in Autometaphern zu übersetzen.

- (144) [---] anziehende Investitionen und eine ausgabefreudige Regierung *kurbeln* die Wirtschaft *an*. (CAP3)
- (145) [---] um einen generellen Wirtschaftscrash zu verhindern. (CAP1)
- (146) Die Europäische Zentralbank sieht eine Serie von *Stürmen* entgegen, und ihr Vormann Trichet wird zeigen müssen, dass er dem *Gegenwind* standhalten kann. (CAP1)
- (147) [---] dürfte der finanzpolitische *Kurs* im laufenden Jahr etwas stärker gestrafft werden. (EZB: 71)

6.2.6 Wirtschaft als eigenständiger Akteur

Im Abschnitt 6.1.1 wurden einige Beispiele für Menschenmetaphern angeführt. Sie zeigen die Wirtschaft als eigenständigen Akteur, als erwachsene Person. Die unten stehenden finnischen Beispiele 31 und 32 zeigen die Wirtschaft als Entmündigten oder als Kind. Ein Erwachsener ist selbständig und verantwortungsvoll, ein Kind dagegen steht unter Vormundschaft und hat kein Mitspracherecht in seinen eigenen Dingen. Ein Grund für diesen Unterschied könnte man in der unterschiedlichen Wirtschaftsgeschichte von Deutschland und Finnland suchen.

- (148) Viking Linen kurssia *kurittaa* yhtiön tuloksen romahtaminen viime tilikaudella. [Der Kurs von Viking Line wird durch den Absturz des Ergebnisses *bestraft*] (TS3)
- (149) Ekonomistien arvioiden mukaan suhteellisen matala korkotaso *ruokkii* edelleen kasvua. [Laut Ökonomen *füttert* das relativ niedrige Zinsniveau immer noch das Wachstum] (TS1)

7 Schlussfolgerungen

Im vorigen Abschnitt wurde kurz gezeigt, welche Metaphern es in deutschen und finnischen Wirtschaftstexten gibt und welche Unterschiede zwischen den beiden Sprachen bestehen.

Metaphern sind ein wesentliches Merkmal von Wirtschaftstexten aller Art. Oft ist der Umgang mit den Metaphern problemlos; sie können innerhalb desselben Bildfeldes übersetzt werden und die Übersetzung würde den zielsprachlichen Konventionen der Wirtschaftssprache folgen. Die üblichsten Quellbereiche sind im Deutschen und im Finnischen dieselben: Mensch, Natur, Meteorologie, Wettbewerb und Krieg.

Wie meine Analyse aber gezeigt hat, gibt es viele Fälle, in denen die Bildfelder des Deutschen nicht denjenigen des Finnischen entsprechen. Der Quellbereich ‚Verkehrsmittel‘ ist im Deutschen stark vertreten, während ihm im Finnischen nur eine geringfügige Rolle zukommt. Auch Gesundheitsmetaphern werden in deutschen Texten mehr gebraucht als in finnischen. Alltagsmetaphern gibt es dagegen im Finnischen öfter. Bei der Metaphorisierung von Defizit und bei Kriegsmetaphern scheint der deutsche Text im Vergleich zum finnischen abstrakter. Daran anknüpfend ließe sich fragen, ob die Wirtschaft im Finnischen überhaupt konkreter verstanden wird als im Deutschen. Und zudem: welche Konsequenzen hat es für die Lesbarkeit des Textes, wenn er sich auf unterschiedlichem Abstraktionsniveau befindet? Hier sollte der Übersetzer die Zielsprache beachten und keine ungeeigneten und im Idealfall keine unüblichen oder über Gebühr auffälligen Metaphern benutzen.

Die textsortenspezifischen Unterschiede in meinem Untersuchungsmaterial waren letztlich aber überraschend klein. Wie es aussieht, erklärt in Wirtschaftstexten stärker das Thema den Metapherngebrauch als die Textsorte. Es versteht sich von selbst, dass diese Untersuchung nur richtungsweisend sein kann und nur einen kleinen Teil der Wirtschaftstexte abdeckt. Um größere Aussagekraft zu gewinnen, wird ein umfangreicheres Korpus von Texten in beiden Sprachen benötigt.